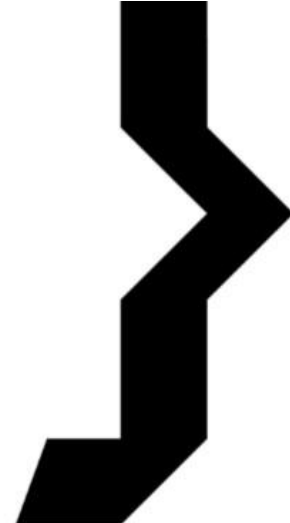

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

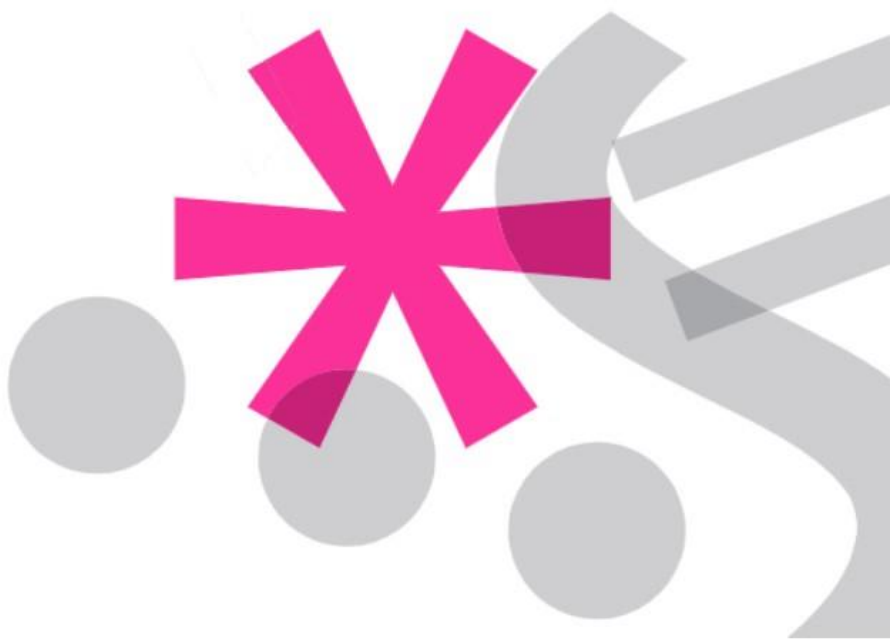

STUDENTSKÁ SOCIALIA

2016

Gaudeamus

2018

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

STUDENTSKÁ SOCIALIA

2016

**Sociální problémy na počátku 21. století, jejich
možná prevence a způsoby řešení**

**Sborník ze studentské konference konané v Hradci Králové
dne 24. března 2016**

Gaudeamus

2018

Vzor citace:

KNYTL, Martin (ed.). *Studentská Socialia 2016: Sociální problémy na počátku 21. století, jejich možná prevence a způsoby řešení*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 138 s. ISBN 978-80-7435-731-2.

Editor:

Bc. Martin Knytl

Recenzenti:

doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Mgr. et Mgr. Stanislava Hoferková, Ph.D.

Publikace neprošla jazykovou úpravou, za obsahovou i jazykovou správnost textů odpovídají autoři jednotlivých příspěvků.

ISBN 978-80-7435-731-2

OBSAH

Předmluva	4
Stárnoucí společnost z demografického hlediska.....	5
Bc. Lukáš Nálevka	
Zkušenosti pedagogů MŠ se syndromem CAN	16
Iveta Plšková	
Syndrom dítěte informačního věku aneb důsledky digitální revoluce pro naši společnost.....	30
Tereza Sovadníková	
Šikana na středních školách v Královéhradeckém kraji	66
Olga Tluchořová, Barbora Vandasová	
Vysokoškoláci jako možní preventisté užívání alkoholu	96
Martin Knytl	
Konzumní společnost.....	117
Michaela Klepalová	
Možné přístupy k pojetí duchovní služby u Policie ČR.....	126
Kristýna Zemánková	

PŘEDMLUVA

Konference Studentská Socialia datuje svůj původ do roku 2000, kdy tradici organizování těchto studentských konferencí založil V. Kovářiček, který v rámci realizace projektů studentských odborných prací podnítil vytvoření prvního sborníku těchto textů. Idea směřovala k samostatné odborné vědecké práci studentů – jednotlivců a studentských týmů v sociálně pedagogicky zaměřených tématech. Už v té době studenti řešili témata jako bezdomovectví, šikana, fenomén single či promiskuitní chování.

Nová tradice této konference byla obnovena po roce 2007 pod vedením B. Krause, I. Jedličkové, V. Bělíka, J. Kasala a později i S. Hoferkové. Konference Studentská Socialia prezentuje výsledky projektů studentské samostatné vědecké práce. Tyto projekty vznikly jako součást předmětu Tvorba odborné práce a směřují k řešení sociálně zaměřených témat.

Letošním tématem je „Sociální problémy na počátku 21. století: jejich možná prevence a způsoby řešení“. Takto široce pojatý název má snahu otevřít prostor studentů k popisu, analýze a samotným výzkumům v oblasti prevence a intervence společensky nežádoucích jevů.

Ve sborníku jsou prezentovány výstupy zkoumání autorů, kteří postoupili do finále konference/soutěže: L. Nálevka kvalitativním pohledem analyzuje problematiku stárnoucí společnosti, I. Plšková mapuje zkušenosti pedagogů se syndromem CAN, T. Sovadníková se zamýšlí nad životem dítěte v informační společnosti, O. Tluchořová a B. Vandasová rozebírají problematiku šikany na středních školách v Královéhradeckém kraji, M. Knytl otevírá téma vysokoškolských studentů jako možných preventistů alkoholismu, M. Klepalová prezentuje pohledy na konzumní společnost, M. Zemánková představuje možné přístupy k pojetí duchovní služby u Policie ČR.

Studentům za jejich aktivitu a soutěžní práce děkujeme. Velmi si ceníme toho, že nad tématy přemýšlíte, pokoušíte se vtělit myšlenky na papír a nasloucháte všem připomínkám a někdy i kritice, ale vždy je to míněno dobře se snahou vychovat dobrého reprezentanta našich oborů.

doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

vedoucí Katedry sociální patologie a sociologie PdF UHK

STÁRNOUCÍ SPOLEČNOST Z DEMOGRAFICKÉHO HLEDISKA

Bc. Lukáš Nálevka

Úvod

Jaká je dnešní společnost, ve které žijeme? Jak nejpříznačněji bychom mohli tuto společnost pojmenovat jedním slovem, abychom tím zachytili veškeré faktory a trendy, které jsou pro nás dnes typické? Podle mého názoru dnešní společnost jen jedním přívyskem označit nejde, protože současná společnost je tak rozmanitá a pestrá, jak si ani ve svých snech nedovedeme představit. Každého z nás určitě napadne, hnedle po prvním zamyšlení, mnoho různých charakteristik nynější společnosti, a všechna tato označení budou nejspíše správná. Jak je každý člověk na světě jedinečný, tak také každý jedinec může na dnešní společnost nahlížet mnoha různými individuálními a především subjektivními způsoby. Troufám si ale znovu konstatovat, že žádné z těchto označení nebude komplexně pojmenovávat celou společnost, ale bude spíše odrážet jedincův osobitý náhled na svět kolem sebe, a tudíž jeho vlastní hodnocení dané situace založené na získaných zkušenostech.

Já osobně bych dnešní společnost označil jako stárnoucí. Stárnutí populace je v poslední době velmi diskutovaným a alarmujícím sociálním problémem, který je aktuálním tématem takřka na celém světě již několik let, a daná problematika se více či méně týká nás všech.

Na stárnutí můžeme nahlížet mnoha různými způsoby, podle toho, z jakého úhlu pohledu chceme tento proces zkoumat. Senescence, jak je stárnutí označováno z medicínského pohledu, je proces, který se vyznačuje chátráním tělesné schránky, zvýšením náchylnosti organismu k nemocem, snižováním efektivity a účinnosti fungování organismu, hromaděním různých defektů v organismu a může skončit smrtí, pokud daný jedinec nezemře z jiných důvodů již dříve. Jestliže ale opomineme medicínskou terminologii, tak lze stárnutí popsat jako biologický proces, při němž dochází ke zvyšování věku jedince. Tento způsob charakterizování procesu stárnutí se tak nachází na úrovni samotného jednotlivce (Stárnutí, 2014).

Tato práce se však zabývá stárnutím zejména v demografickém smyslu, které se netýká pouze jednotlivce, nýbrž celé populace. Tím největším a základním rozdílem, mezi jednotlivcem a celkovou populací v procesu stárnutí je fakt, že zatímco populace může omládnout zvýšením podílu mladých věkových skupin, tak na úrovni jedince je něco takového přirozeně nerealizovatelné.

1 Teoretická část

První část této práce se zaměřuje na popis stárnutí především z teoretického hlediska, kdy je zjišťován stav dosavadního poznání daného jevu. Největší pozornost je věnována problematice stárnutí z demografického pohledu, pak následuje výčet problémů stárnoucí společnosti, doplněný o některé možnosti řešení nastalé situace.

1.1 Stárnutí z demografického hlediska

Demografické stárnutí je jedním z nejvýznamnějších současných problémů, který postihuje takřka všechny vyspělé země, kde se životní úroveň pohybuje na celkem vysoké úrovni. Při tomto dlouhodobém a provázaném procesu dochází ke změně věkové struktury určité populace. Touto změnou se rozumí výrazné převýšení post-reprodukční složky populace ve věku 50 a více let, nad složkou dětskou ve věku do 15 let, v poměru zhruba 3:2 (Žofka, 2006). Jinak řečeno, při demografickém stárnutí se mění zastoupení věkových skupin v populaci s tím, že se především zvyšuje počet seniorů.

Ve své podstatě lze rozlišit dva základní druhy demografického stárnutí. Jeden z typů stárnutí bývá označován, jako stárnutí zdola věkové pyramidy, a druhý je nazýván jako stárnutí shora věkové pyramidy. Ten první typ (stárnutí zdola) je zapříčiněn poklesem úrovně plodnosti, která zákonitě snižuje podíl dětské složky v celkové populaci. Druhý typ demografického stárnutí je zaviněn snížením intenzity úmrtnosti, a v tomto případě dochází k prodloužení naděje dožití. Oba uvedené typy demografického stárnutí probíhají v poměrně časté míře současně, přičemž celkový jev může být navíc umocněn úbytkem podílu populace v reprodukčním věku, která se v důsledku stárnutí přesouvá do složky post-reprodukční (Žofka, 2006).

1.2 Historie demografického stárnutí

Kam až sahají počátky stárnutí z demografického hlediska? Obvykle za základní příčinu demografického stárnutí bývá uváděna jen demografická revoluce, což je poněkud omezený a zkreslující pohled na danou problematiku, která je ve své podstatě mnohem složitější a komplexnější. V každém případě ale demografická revoluce pravděpodobně představuje základní východisko celého jevu.

Demografická revoluce je významným milníkem, který doposavad postihl již většinu světových populací (mimo některé státy Afriky, Asie apod.), a je vyznačován zejména výrazným poklesem měr plodnosti a úmrtnosti. K tomu se ještě připojuje snižování úrovně kojenecké úmrtnosti a prodlužování naděje dožití při narození, což v celkovém důsledku způsobuje podstatnou změnu ve věkové struktuře ve směru populačního stárnutí (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová, 1986).

Za stárnutí populace však zcela jistě v určité míře zodpovídá i v minulosti mnohokrát diskutovaný a probíraný, druhý demografický přechod. Tento v pořadí druhý, pro jednu část odborníků více, pro další zase méně důležitý, demografický milník, se vyznačuje těmito znaky: odkládáním mateřství do vyššího věku; nárůstem rozvodovosti, a tudíž i následným zvyšováním podílu dětí žijících, či narozených mimo manželství; postupným nárůstem různorodosti v životních drahách a formách soužití. Tím nejzávažnějším faktorem tohoto jevu však nejspíše bude pokles úrovně plodnosti pod hranici prosté reprodukce, což společně s trvalým zlepšováním úmrtnostních podmínek zapříčiňuje zintenzivnění demografického stárnutí většiny vyspělých populací (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2007).

Demografické stárnutí ale nelze připisovat jen rozvinutým populacím, jejichž celkový počet se neustále zvyšuje, protože stárnutí populace přirozeně probíhá i v zemích rozvojových. Ačkoliv v těchto zemích k danému jevu dochází v porovnání s ostatními zeměmi se zpožděním, tak jeho průběh dosahuje mnohem rychlejšího tempa, než tomu bylo v zemích vyspělých (Svobodová, 2011). Demografické stárnutí lze tedy již označit jako celosvětový fenomén, který se bude v následujících letech více a více rozšiřovat, a to v některých případech až nekoordinovaným způsobem.

1.3 Problémy stárnoucí společnosti

V souvislosti se stárnutím populace vyrazí na povrch velmi široké spektrum problémů, které ač se na první pohled třeba nezdá, spolu poměrně úzce socioekonomicky souvisí. Tak například proces demografického stárnutí vzbuzuje obavy ze zpomalení ekonomického vývoje. Hlavním důvodem tohoto problému by mohla být neustále stárnoucí pracovní síla, která by nebyla plnohodnotně doplňována novými, mladými, flexibilnějšími a perspektivními lidmi. Starší lidé totiž bývají označovány jako méně produktivní nežli ty mladší generace, což ale samozřejmě nemusí být pravidlem (Rabušic, 1995).

Další obavou související se zvýšeným počtem starých osob a jejich neustále prodlužující se nadějí dožití, je rostoucí počet osob v pokročilém věku, vyžadujících nákladnou zdravotní péči. Jelikož se zdravotní péče neustále zdokonaluje, přežije v současné době o mnoho více lidí závažná onemocnění či úrazy, nežli tomu bylo dříve. Z humánního hlediska je tento trend pochopitelně žádoucí, ale pokud kvalitní zdravotní péče pomáhá prodloužit neaktivní život, vyžadující často nákladnou zdravotní péči, neustále zvyšujícímu se počtu starých osob, bude růst nákladů na zdravotnictví také vzrůstající, což řetězovou reakcí může přinést až zhroucení systému zdravotních pojištění, kdy náklady značně převýší celkové příjmy zdravotních pojišťoven (Žofka, 2006).

Pravděpodobně nejviditelnější problém demografického stárnutí vzniká v otázce sociálního zabezpečení. S výrazným a neodkladným růstem osob v důchodovém věku vzroste nevyhnutelně i počet vyplácených důchodových dávek (Žofka, 2006). To bude mít za důsledek vysoký tlak na nárůst produktivity práce aktuálně produktivní složky populace. Podle předběžných prognóz by v roce 2050 na dvě osoby ekonomicky aktivní, připadaly téměř tři osoby ekonomicky závislé. Tato situace pro pokrytí nákladů na zdravotní péči a průběžné financování důchodů poklade stále vyšší nároky na vědeckotechnický rozvoj a vzdělanostní úroveň, taktéž aktuálně produktivní složky populace (Rabušic, 1995).

V neposlední řadě celkové stárnutí společnosti, a tedy výrazné přeměnění věkové struktury obyvatelstva, povede ke změnám životního stylu. Nabídka v oblasti průmyslových výrobků, nabídka služeb a aktivit volného času atd. se s největší pravděpodobností bude

muset změnit v důsledku vzniku nové a velké skupiny ekonomicky závislé populace s vyhraněným životním stylem, a také se specifickými potřebami v oblastech zdravotní péče, spotřeby apod. (Rabušic, 1995).

1.4 Možnosti řešení nadcházející situace

Jestliže náklady na zdravotní péči, sociální zabezpečení a vyplácení důchodů opravdu porostou tak, jak je předběžně předpovídáno, tak bude nuceně zesilovat potřeba zvýšení potenciálu a rozsahu ekonomicky aktivní (produktivní) složky populace. Dále se bude muset prodloužit věk ekonomické aktivity tak, aby se s prodlužující nadějí dožití neprodložoval pouze věk ekonomické závislosti. Tudiž důchodový věk se nepochybně opět, pod vlivem okolní situace, bude muset posunout ještě do vyšších věkových hodnot, než doposud (Žofka, 2006). Je ale žádoucí počítat i s tím, že to zcela jistě vyvolá v řadách široké veřejnosti velikou vlnu nevole.

Další případné řešení, které by daný problém mohlo alespoň částečně vyřešit, je změna věkové struktury populace reprodukčními procesy a migrací. Zvýšení porodnosti, která se v dnešních vyspělých zemích pohybuje okolo hodnoty 1,4 dítěte na ženu, je prvním předpokladem, jak pozastavit demografické stárnutí populace (Žofka, 2006). Bohužel, ale současná celková situace ve společnosti nijak výrazně nenapomáhá tomu, aby rodiny mohly plnohodnotně vychovávat dvě a více dětí. Jakým způsobem tedy zapříčinit a podpořit populační růst? Takových možností se nabízí hnedle několik: zvýšit porodnost motivujícím porodným; výrazně podporovat rodiny s dětmi; zakázat potraty; dávat příspěvky na bydlení vícedětných rodin apod.

Samozřejmě, že všechny výše uvedené příklady nejsou těmi nejvhodnějšími možnostmi řešení nastalé situace, a bylo by velmi obtížné alespoň jeden z nich uzákonit, protože nejsou v žádném případě dokonalé a hluboce promyšlené do sebemenších detailů, jež by dokázaly obstát před vlnou silných a opodstatněných argumentů. Dovoluji si ale tvrdit, že nějakou z výše nastíněných cest lze k nárůstu porodnosti úspěšně dojít, a záleží jen na iniciativě našich zákonodárců, aby se daným problémem začali neodkladně a plnohodnotně zabývat.

Dalším způsobem, jak přetransformovat demografickou strukturu současné společnosti, abychom ji nemuseli označovat jako

stárnoucí, je migrace. Konkrétně tedy migrace mladých, perspektivních, flexibilních a ekonomicky aktivních lidí, kteří by danou, socioekonomicky nepříznivou situaci, v následujících letech zlepšili (Žofka, 2006). Aktuálně je však migrace tak problematickým fenoménem a rozsáhlým tématem, že se jím na tomto místě nebudu více zabývat.

2 Empirická část

Aby předchozí část této práce byla podložena a obohacena o konkrétní údaje, tak tato kapitola obsahuje malé výzkumné šetření, jehož cílem je zkoumanou problematiku, jež byla v první kapitole rozebrána po stránce teoretické, popsat názorným způsobem. Pro tento účel je stárnutí společnosti znázorněno na populaci České republiky, která by pro nás měla být tou nejbližší a důvěrně nejznámější.

2.1 Cíl

Cílem empirické části této práce bylo zjistit, jakým způsobem dochází ke stárnutí populace na území České republiky, a jestli lze naši společnost také označit inkriminovaným přívěskem stárnoucí. Za tímto účelem bylo, pro zjištění demografické situace u nás, vymezeno časové rozmezí obsahující roky 1989 až 2014.

Po zjištění komplexního stavu dosavadního poznání v celosvětovém měřítku, který je detailněji popsán v první kapitole této práce, byly stanoveny následující hypotézy, jež mají za úkol potvrdit či vyvrátit, zda k nastalému trendu demografického stárnutí dochází, a případně v jaké míře, i v České republice.

2.2 Hypotézy

Na základě zjištění stavu dosavadního poznání byly stanoveny tyto hypotézy:

- **H₁** Celkový počet seniorů (65 a více let) v České republice se ve sledovaném období (1989-2014) zvýšil.
- **H₂** Celkový počet dětí (0-14 let) v České republice se ve sledovaném období (1989-2014) snížil.

- **H₃** Z hlediska počtu osob zastoupených v celkové populaci České republiky, celkový počet seniorů (65 a více let) v posledním sledovaném roce (2014) převyšuje celkový počet dětí (0-14 let).

2.3 Metoda

V rámci zvolené metody zkoumání dané problematiky byla vybrána sekundární analýza dat, která se vyznačuje analýzou již jednou sebraných a prozkoumaných dat někým jiným a pro jiné účely. Jedná se tedy v pravém slova smyslu o jakousi re-analýzu již jednou využitého empirického materiálu s cílem zodpovědět nové výzkumní otázky, pro které tato data nebyla původně primárně sebrána. Mezi základní výhody sekundární analýzy dat patří: ušetřený čas a peníze, vysoká kvalita dat a minimální zásah do soukromí respondentů.

Sekundární analýza dat byla provedena na údajích Českého statistického úřadu (ČSÚ), a to konkrétně v podobě interpretace dat zobrazených v níže přiložené tabulce č. 1 – *Vybrané demografické údaje v České republice* (viz příloha č. 1 v seznamu příloh). Z dané tabulky lze přehledně vypočítat vybrané demografické údaje v České republice v letech 1989, 2000 a 2014 (Tab. 01.01 Vybrané demografické údaje v České republice, 2015).

Roky 1989, 2000 a 2014 byly vybrány záměrně z důvodu zaznamenání zřetelnějšího progresu, přičemž v těchto letech jsou vzájemně porovnány věkové skupiny 0-14 let a 65 a více let, a to podle: celkového a procentuálního počtu osob zastoupených v celkové populaci, a indexu stáří v České republice.

Z výše uvedeného je patrné, že populace České republiky ve věku 0-14 let a 65 a více let se tak zákonitě stává cílovou skupinou provedeného šetření.

2.4 Výsledky a interpretace dat

V roce 1989 žilo na území České republiky ve věku 0-14 let 2 mil. 253 tis. dětí, což představovalo 21,7 % z celkového počtu všech tří základních věkových skupin zastoupených v naší populaci. Ve věku 65 a více let zde žilo 1 mil. 292 tis. seniorů, což bylo 12,5 % z celku.

Na přelomu tisíciletí byla situace následující: ve věku 0-14 let u nás žilo už jen 1 mil. 664 tis. dětí (16,2 %) a ve věku 65 a více let

počet vzrostl už na 1 mil. 423 tis. seniorů (13,9 %). V roce 2000 byl tedy počet dětí stále vyšší nežli počet seniorů. Tento rozdíl již ale v žádném případě není tak markantní a daná situace se začíná obracet „ve prospěch seniorů“.

V posledním sledovaném roce 2014 však rozvrstvení populace dosahovalo následujících hodnot: počet dětí ve věku 0-14 let je jen 1 mil. 601 tis., což představuje 15,2 % a počet seniorů ve věku 65 a více let je dokonce 1 mil. 880 tis., což označuje 17,8 %. Tento údaj již jednoznačně ukazuje, že počet seniorů je vyšší nežli počet dětí.

Celkově se za sledovaných 25 let (od roku 1989 – do roku 2014) počet dětí o 652 tis. osob snížil, a počet seniorů se naopak o 588 tis. osob zvýšil. Tyto údaje zcela jednoznačně ukazují, že společnost nám v posledních letech opravdu z demografického pohledu stárne, a dle mého názoru poměrně razantním tempem.

Pro zřetelnější interpretaci výše uvedených údajů bude detailněji rozebrán ještě index stáří, který taktéž může velmi názorně ukázat, že současná populace České republiky opravdu stárne. Tento index konkrétně zaznamenává, kolik osob ve věku 65 a více let připadá na 100 dětí ve věku 0-14 let. Pro vzájemné srovnání budou opět porovnány roky 1989, 2000 a 2014.

V roce 1989 byl index stáří na území České republiky 57,4. Tato hodnota znamená, že v tomto období připadalo na 100 dětí 57,4 seniorů. Počet dětí tedy skoro o polovinu převyšoval počet seniorů, což by pro nás v současnosti mělo představovat pomyslný cíl, o který by se úsilí zamezující kontinuální demografické stárnutí společnosti mělo snažit dosáhnout.

V roce 2000 již index stáří dosahoval hodnoty 85,5. Tento progres napovídá, že rozdíl mezi počtem dětí a počtem seniorů se na přelomu tisíciletí snížil na necelých 15 osob. Stále ale dětská složka převyšovala počet seniorů.

Avšak v posledním sledovaném roce (2014) byl již index stáří 117,4. Tento údaj neznamena ze statistického hlediska nic jiného, než to, že počet seniorů v daném roce převyšoval počet dětí, a to o více než 17 osob.

V tento moment je důležité si položit otázku, jakým únosným způsobem se může rozdíl mezi počtem dětí a seniorů i nadále zvyšovat v nastalém směru, aby daná situace byla pro celkovou společnost ještě zvládnutelnou, a fatálně tak nenarušila její již v současnosti značně „pochroumanou“ stabilitu... A právě touto

otázkou by se měly zabývat relevantní vědní obory, jejichž primárním cílem by měla být koordinace a perspektivní řešení nastalého celosvětového fenoménu, jímž demografické stárnutí, a s ním související nově vznikající problémy, nesporně je.

Závěr

Stěžejním cílem této práce bylo nastínit hlavní příčiny toho, proč lze dnešní společnost z demografického hlediska označit jako stárnoucí. Konkrétně je pozornost věnována tomu, jakým způsobem se společnost výrazným způsobem přetransformovala skrze demografickou revoluci a druhý demografický přechod, dále jsou uvedeny některé problémy, které proces demografického stárnutí sebou přináší, společně s návrhy konkrétních možností jejich eventuálních řešení.

Druhá část práce se detailněji věnuje demografickému stárnutí populace České republiky. Za pomoci provedeného šetření se podařilo potvrdit všechny tři výše stanovené hypotézy, které naši společnost charakterizují následujícím způsobem. Celkový počet seniorů (65 a více let) v České republice se ve sledovaném období (1989-2014) zvýšil. Celkový počet dětí (0-14 let) v České republice se ve sledovaném období (1989-2014) snížil. A z hlediska počtu osob zastoupených v celkové populaci České republiky, celkový počet seniorů (65 a více let) v posledním sledovaném roce (2014) převyšuje celkový počet dětí (0-14 let).

Bohužel je velmi pravděpodobné, že rozdíl mezi počtem dětí a seniorů se v průběhu následujících let bude ubírat uvedeným směrem, což ve svých důsledcích bude znamenat, že populace nám bude rok od roku stárnout a stárnout. Výše uvedené tvrzení lze podložit o dlouhodobé prognózy, podle kterých bude podíl starších osob v populaci České republiky krom dosavadního vzrůstu i nadále výrazně narůstat.

Na mnou uvedené definování současné společnosti, jako stárnoucí, by bylo možné pohlédnout i z perspektivy mnoha jiných, odlišných úhlů pohledu. Dané téma by mohlo být zkoumáno například z hlediska: postavení prarodičů v dnešních rodinách; střetu seniorů s těmi mladými; či problémů samotných starých osob, kterým jsou v současné době nevyhnutelně vystaveny. Avšak tato práce zadané

téma zkoumala především v demografické perspektivě a více na makroúrovni než na mikroúrovni, která by celkovou problematiku mohla obohatit o mnoho dalších kvalitních a neméně zajímavých poznatků.

Seznam použitých zdrojů

KALIBOVÁ, Květa, Zdeněk PAVLÍK a Alena VODÁKOVÁ, 2009. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-012-4.

PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ, 1986. *Základy demografie* 1. vyd. Praha: Academia.

RABUŠIC, Ladislav, 1995. *Česká společnost stárne*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1155-6.

STÁRNUTÍ, 2014. *Demografie* [online]. [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_demstarnutiobecne=.

SVOBODOVÁ, Kamila, 2011. KOMENTÁŘ: Demografické stárnutí a jeho dopady. *Demografie* [online]. [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=764.

Tab. 01.01 Vybrané demografické údaje v České republice, 2015. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-02-10]. Dostupné z:

https://www.czso.cz/documents/10180/33786359/32018115_0101.pdf/22674bba-d272-43c3-b228-6f6af29550cb?version=1.1.

ŽOFKA, Jan, 2006. KOMENTÁŘ: Socioekonomické dopady demografického stárnutí. *Demografie* [online]. [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=383.

Přílohy

Příloha č. 1: Tabulka č. 1 – Vybrané demografické údaje v České republice

Vybrané demografické údaje v České republice

	1989	2000	2014
Počet obyvatel k 31. 12. (v tis. osob)	10 362	10 267	10 538
v tom ve věku:			
0-14	2 253	1 664	1 601
15-64	6 817	7 179	7 057
65 a více	1 292	1 423	1 880
v tom ve věku (v %):			
0-14	21,7	16,2	15,2
15-64	65,8	69,9	67,0
65 a více	12,5	13,9	17,8
Index stáří (65+ / 0-14 v %)	57,4	85,5	117,4

Zdroj: Vlastní tvorba na základě údajů Českého statistického úřadu (Tab. 01.01 Vybrané demografické údaje v České republice, 2015).

ZKUŠENOSTI PEDAGOGŮ MŠ SE SYNDROMEM CAN

Iveta Plšková

Úvod

Tématem této práce, která poslouží zároveň i jako podnět pro Studentskou socialii, je syndrom CAN a konkrétně zkušenosti pedagogů mateřských škol s tímto patologickým jevem. Toto téma jsem si zvolila především proto, že jsem sama vystudovala maturitní obor – Pedagogika volného času a sama jsem se potýkala dle mého názoru s nedostatečnou informovaností o tomto jevu, který je v této době velmi aktuální. Ráda bych tedy tímto způsobem přiblížila, jak laickému čtenáři, tak odborné veřejnosti problematiku syndromu CAN, a především vyzdvihla důležitost připravenosti pedagogů na setkání se s tímto jevem ve své praxi.

Teoretickou část seminární práce se zabývá stoletím dítěte, jakožto obdobím nejvíce příznivý pro dítě a dále je v této práci konkrétně vymezen pojem syndrom CAN a role pedagoga MŠ při jeho řešení, včetně jeho ohlašovací povinnosti.

Praktická část spočívá v realizaci kvantitativního výzkumu – dotazníků a vychází z mé domněnky o nedostatečné informovanosti pedagogů MŠ o syndromu CAN. Cílem šetření je tedy potom zjištění postoje pedagogů MŠ k syndromu CAN a jejich zkušenosti a znalosti týkající se tohoto jevu. Hypotézy pro toto zkoumání jsem vytvořila na základě zkušeností s mým osobním studiem a na základě poznatků z praxe.

Ráda bych, aby tato práce posloužila jako varování před zvyšující se prevalencí tohoto jevu jak pro pedagogickou, tak i pro nepedagogickou veřejnost a před nedostatečnou osvětou o tomto jevu. Výsledky této práce mi také zároveň poslouží jako drobný předvýzkum k mé kvalifikační práci na téma „Role pedagoga v systémovém řešení syndromu CAN“.

1 Století dítěte

20. století je označováno a již dle mého názoru všeobecně vnímáno jako století dítěte. Vyznačuje se především zvýšeným zájmem o ochranu křehkého, bezbranného a často nevědomého lidského potomka, který si do této doby prošel mnoha složitými etapami vývoje postavení ve společnosti. Někteří autoři dokonce hovoří o historii prohřešků páchaných na dítěti, či dokonce o historii zneužívání dítěte.¹

Etapy, kterými si dítě v historii prošlo, popisuje Dunovský a hovoří o nich jako o šesti etapách poznávání dítěte v historickém kontextu. Autor zmiňuje tzv. období infanticidy, kdy dítě není považováno za lidskou bytost a také s ním dle toho bylo běžně zacházeno. Dále se zmiňuje o období, které je již pro dítě přívětivější díky tomu, že je již považováno za lidskou bytost a jeho hodnota ve společnosti stoupla, i když stále není nositelem vlastních práv. Také v tomto období začíná zájem o děti v nepříznivých situacích, bezesporu velký vliv na tuto změnu mělo křesťanství. Třetí etapa se vyznačuje zvýšenou pozorností a péčí o dítě, avšak dítě stále ještě ohrožovala řada rizikových faktorů. V osmnáctém století, a tedy v další etapě vývoje, začala tendence k odstraňování či zmírňování dětského utrpení a jeho případných následků. Předposlední etapa byla charakteristická začleňováním dítěte do společnosti a rozvojem věd, které se zabývali tímto obdobím lidského života. Taktéž stoupl zájem o dítě a s tím i jeho hodnota. Poslední etapa byla významná příznáním všech náležitých práv dítěti a tím, že se dítě stalo plnohodnotným jedincem ve společnosti se svými právy.² V tomto období, které je nazýváno právě stoletím dítěte, vychází mnoho podstatných dokumentů jako Úmluva o právech dítěte, Charta práv a Konvence o právech dítěte.³

Avšak přes veškeré snahy a značný posun v péči o dítě, násilí na nich páchané přetrvává.⁴ Ve své práci jsem se zaměřila právě na jeden z těchto jevů – syndrom CAN.

---

¹ KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 8 s. ISBN 978-80-7435-507-3.

² MATĚJČEK, Zdeněk, Jiří DUNOVSKÝ a Zdeněk DYTRYCH. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada, 1995, 42-47 s., [8] s. il. na příl. ISBN 80-7169-192-5.

³ KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 8 s. ISBN 978-80-7435-507-3.

⁴ KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 10 s. ISBN 978-80-7435-507-3.

2 Syndrom CAN

Syndrom CAN byl definovaný Zdravotnickou komisí Rady Evropy v roce 1992 jako syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte a konkrétně zkratka CAN pochází z anglického Child Abuse and Neglect.⁵ Většina autorů se této definice přidržuje a pouze k ní přidává některé charakteristiky tohoto jevu.

Například definice Marie Vágnerové zní: „Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN) je definován jako poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, jež je v dané společnosti hodnoceno jako nepřijatelné“.⁶ Nebo pro srovnání definice od J. Dunovského, který tento pojem charakterizuje jako „velmi složitý syndrom, v němž jde o úmyslné ubližování dítěti, které nejčastěji způsobují lidé z blízkého sociálního okolí dítěte.“⁷

Mnoho autorů ve svých dílech dělí projevy syndromu CAN, například Mülpachr se ve své knize zmiňuje o dělení projevu negativního vztahu rodičů k dítěti na aktivní a pasivní formu. Hovoří tedy o aktivní či pasivní agresivitě. Do aktivní agresivity řadí převážně fyzické násilí vůči dítěti, tedy činnost konanou a do pasivní agresivity vůči dítěti patří dle autora naopak činnost nekonaná, tudíž jakékoliv zanedbávání dítěte či neuspokojování jeho základních potřeb a dokonce tedy i nezabránění takovému jednání.⁸

Dle Úmluvy se syndrom CAN týká všech věkových kategorií do 18 let věku, někteří autoři dokonce hovoří o syndromu CAN v prenatálním věku, o kterém hovoříme v souvislosti s nevhodným chováním matky během těhotenství či o tzv. syndromu bytí dítěte.⁹

V dnešní společnosti je již osvěta tohoto jevu větší a na lepší úrovni, nežli byla v minulosti, avšak stále nacházíme spousty mýtů, které jsou se syndromem CAN spojovány. Ty například zmiňuje Susan Mufsonová a Rachel Kranzová ve své knize „O týrání a zneužívání“.

---

⁵ KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 11 s. ISBN 978-80-7435-507-3.

⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, 593 s. ISBN 80-7178-802-3.

⁷ MATĚJČEK, Zdeněk, Jiří DUNOVSKÝ a Zdeněk DYTRYCH. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada, 1995, 19 s., [8] s. il. na příl. ISBN 80-7169-192-5.

⁸ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008, 139 s. ISBN 978-80-7392-069-2.

⁹ KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 11 s. ISBN 978-80-7435-507-3.

Právě zde autorky popisují několik nejrozšířenějších mýtu o syndromu CAN. Jedním z nich je například myšlenka, že zneužívání dětí se dopouštějí jen lidé, které oběť nezná, dalším mýtem je například to, že chlapce sexuálně zneužívají jedině homosexuálové nebo že se týrání dopouští pouze lidé s nízkým vzděláním. Mezi nejčastější mýty dle autorek také patří názor, že se syndrom CAN ve společnosti objevuje hlavně v poslední době.¹⁰

Již z úplného znění názvu syndromu CAN a toho, jak je definován nejrůznějšími autory, je patrné, že je to celý soubor nejrůznějších druhů násilí páchaných na dětech, a proto se v následující podkapitole budeme věnovat konkrétním formám tohoto jevu.

2.1 Formy syndromu CAN

Syndrom CAN popisuje týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. První formou, kterou se tedy budeme zabývat, je týrání.

Týrání

Tato forma je mezi autory věnující se této problematice všeobecně uznávána za nejčastější projev syndromu CAN. Týrání je chápáno jako druh lidského jednání, kterým je úmyslně poškozována duševní či tělesná stránka osobnosti a na rozdíl od násilí, týráním rozumíme dlouhodobější proces zneužívání moci vůči těm, kteří nejsou schopni chránit sami sebe.¹¹ Můžeme ho tedy logicky dělit na fyzické a psychické.

Fyzické týrání je takové zacházení, které dítěti způsobuje fyzické utrpení a je to i pasivní chování, kterým nezabráníme takovému jednání. Jsou to veškeré formy nepřiměřených aktů násilí na dítěti a takové zacházení, které může vést nejen k lehkému ublížení na těle, kdy je dítě "pouze" pravidelně trestáno bez následné potřeby vyhledat pomoc lékaře¹², ale popřípadě může vést dokonce i k usmrcení.¹³ Mülpachr také ve své knize naráží na problém

---

¹⁰ MUFSON, Susan a Rachel KRANZ. *O týrání a zneužívání*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 11-19 s. Linka důvěry. ISBN 80-7106-194-8.

¹¹ KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Vydání první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, 143 str. ISBN 978-80-7435-575-2.

¹² MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008, 144 s. ISBN 978-80-7392-069-2.

¹³ KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 14 s. ISBN 978-80-7435-507-3.

považování tělesných trestů dětí za právo rodičů, proto je zde důležité definovat, co naplňuje podstatu tělesného trestání. Atorka knihy „Tělesné tresty dětí: definice popis – následky“ Eva Vaníčková popisuje výstižně úzkou hranici mezi tělesným trestáním a týráním. „Tělesný trest je fyzickým týráním, dochází-li k potrestání za pomoci předmětu, je-li bití směřováno na citlivé části těla (hlava, genitálie), nebo také tehdy, zůstávají-li na těle po ranách stopy (modřiny, škrábance apod.)“¹⁴

K fyzickému týráním lze také řadit specifickou formu syndromu CAN – Münchhausenův syndrom, který je charakteristický tím, že si obvykle matka dítěte vymýšlí či zveličuje příznaky onemocnění u dítěte s cílem ho opakovaně vyšetřovat a hospitalizovat.¹⁵

Druhým způsobem týráním dítěte je týráním psychické. Takové jednání má negativní dopad na citový vývoj dítěte, vývoj jeho chování, osobnosti a sebehodnocení či negativní dopad na celou sféru sociální a je často doprovázeno ostatními kategoriemi syndromu CAN a je velice obtížně diagnostikovatelné.¹⁶ Pro tento typ týráním jsou charakteristické například verbální útoky, ponižování a zesměšňování, výhrůžky, cílené vyvolávání strachu u dítěte, ale také nepřiměřené zatěžování dítěte nebo násilná izolace a opovrhování.¹⁷

Sexuální zneužívání

Pro sexuální zneužívání je vymezen pojem CSA z angl. child sexual abuse¹⁸ a je to jakékoliv nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče anebo kýmkoliv, kdo dítě zneužívá.¹⁹

Sexuální zneužívání může být dotykové nebo bezdotykové, což mnoho lidí chápe spíš jako nemravnost, než trestný čin. Lze sem tedy zařadit obrovskou škálu sexuálních aktivit pachatele. Za sexuální

---

¹⁴ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2004, 33 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0814-0.

¹⁵ TÁUBNER, Vladimír. *Nejtřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Trizonia, 1996, 11 s. ISBN 80-85573-72-5.

¹⁶ KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 18 s. ISBN 978-80-7435-507-3.

¹⁷ Tamtéž (19 s.)

¹⁸ KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 20 s. ISBN 978-80-7435-507-3.

¹⁹ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008, 144 s. ISBN 978-80-7392-069-2.

zneužívání lze ale označit i svéráznou „sexuální výchovu“, ve které vychovatel využívá vulgárních pojmů, předvádí vlastní pohlavní orgány nebo dokonce učí děti masturbaci. Vladimír Täubner ve své knize na závěr udává že, pojem zneužití může označovat jak různé formy koitálního styku, tak i aktivní a pasivní aktivity, jako masturbaci či osahávání jiných částí těla oběti, to vše za účelem dosažení sexuálního vzrušení a eventuálně i uspokojení pachatele.²⁰

Arnon Bentovim poukazuje na to, že je důležité si u tohoto jevu povšimnout, že zatímco fyzické týrání a zanedbávání je prováděno jak ženami, tak muži, za 95 % sexuálního zneužívání jsou odpovědní muži a chlapci.²¹

V neposlední řadě sem řadíme i komerční zneužívání, obchodování s dětmi, dětskou pornografií a dětskou prostitucí.²²

Zanedbávání dítěte

Zanedbávání je chápáno jako jakýkoliv nedostatek péče, který způsobuje vážnou újmu na vývoji dítěte anebo dítě ohrožuje. Řadíme sem tělesné zanedbávání, které se vyznačuje zanedbáváním tělesných potřeb dítěte (neposkytování přiměřené výživy, oblečení, hygieny, ochrany, zdravotní péče atd.), dále zanedbávání psychické, při kterém dochází k absenci uspokojování základních psychických potřeb a také zanedbávání výchovy a vzdělání, při kterém není dítěti umožňováno plně rozvinout schopnosti, tak, aby dosáhlo naplnění svého vzdělanostního potencionálu, a nejsou dítěti poskytnuty podmínky pro rozvoj svých schopností, dovedností a jeho chování a mravního jednání. V současné době k zanedbávání dochází paradoxně zejména ve zdánlivě idylických rodinách, které mají vysokou životní a kulturní úroveň. Dochází zde totiž k zanedbávání psychických potřeb dětí z důvodu profesní vytíženosti rodičů.²³

Syndrom CAN s sebou nese i tzv. specifické formy tohoto jevu, avšak těm se již nebudu v této práci podrobněji věnovat, protože

---

²⁰ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008, 144 s. ISBN 978-80-7392-069-2.

²¹ BENTOVIM, Arnon. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1998, 51 s. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-629-3.

²² KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 20-22 s. ISBN 978-80-7435-507-3.

²³ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008, 145 s. ISBN 978-80-7392-069-2.

se s těmito formami setkají pedagogové v MŠ velmi výjimečně. Radíme mezi ně ale například Systémové týrání dítěte, sekundární viktimizaci, organizované týrání a zneužívání atd.²⁴

3 Role pedagoga MŠ při řešení syndromu CAN

Učitelé MŠ mají dle mého názoru velmi důležitou roli při **záchytu a diagnóze syndromu CAN**. Měli by být **součástí celého systému**, zachycujícího tento problém a vzhledem k tomu, že se dítě předškolního věku v tomto období pohybuje převážně pouze mezi mateřskou školou, rodinou a pediatrem, je jasné, jak důležitou roli v tomto systému pedagog MŠ sehrává.

Navíc má každý pedagog jako občan **zákonnou ohlašovací povinnost** při zjištění konání TČ dle Trestního zákoníku, části druhé, hlavy X, dílu 8. §368 o neoznámení trestného činu.²⁵

Pedagog by měl především zachovat **opatrný a otevřený přístup** při podezření ze syndromu CAN a vyhledat pomoc dětského psychologa, se kterým by měl nadále spolupracovat. Co se kontaktu s rodiči týče, je to možné pouze v případě, kdy si je pedagog s určitostí jistý, že právě oni nejsou pachateli násilí na dítěti. Je-li pachatel z rodiny, měl by se pedagog obrátit na některou z příslušných institucí jako je OSPOD či Policie ČR.²⁶

Bohužel ale již Täubner hovoří o kritické neinformovanosti pedagogů v České republice, co se syndromu CAN týče.²⁷

---

²⁴ KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 26-27 s. ISBN 978-80-7435-507-3.

²⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v posledním znění, ze dne 8.1.2009, In: *Sbírka zákonů*. Část II, hlava X, díl 8. §368. o neoznámení trestného činu., dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40#cast2>

²⁶ KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 59-60 s. ISBN 978-80-7435-507-3.

²⁷ TÄUBNER, Vladimír. *Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Trizonia, 1996, 60-62 s. ISBN 80-85573-72-5.

4 Výzkumné šetření

V této části práce je popsána výzkumná část seminární práce pro jejíž realizaci jsem zvolila **kvantitativní šetření – dotazník**, který jsem sestavovala dle pokynů Petra Gavory z knihy „Úvod do pedagogického výskumu“. Nejprve je zde charakteristika subjektů výzkumu, dále jsou zde uvedeny cíle výzkumu, stanovené hypotézy a poté jsou zde uvedeny výsledky dotazníkového šetření u pedagogů z MŠ.

Dotazníkového zkoumání je nejčastější způsob zjišťování údajů, je tomu tak především proto, že je umožňuje hromadné sbírání údajů a je to tedy „ekonomický výzkumný nástroj“.²⁸

Subjekty výzkumu

Základním souborem 31 náhodně zvolených pedagogů MŠ, různého věku i pohlaví.

Cíle výzkumu

Pro výzkumnou část seminární práce jsou vytyčeny tyto cíle:

- **Zjistit, zda se pedagogové MŠ při svém studiu podrobněji zabývají problematikou syndromu CAN.**
- **Zjistit, zda vědí, co je to syndrom CAN.**
- **Zjistit, zda pedagogové MŠ vědí, jak při podezření z tohoto jevu postupovat a zjistit, zda jsou pedagogové MŠ školeni na téma syndromu CAN.**
- **Zjistit, zda pedagogové MŠ shledávají své znalosti o syndromu CAN za dostatečné.**

Výzkumné otázky

Pro analýzu dotazník jsem stanovila **4 základní hypotézy**. Tyto předpoklady byly stanoveny na základě mých osobních zkušeností ze studia na SPgŠ Litomyšl a čtené praxe, kterou jsem absolvovala.

Hypotéza číslo 1: Více jak 50 % dotazovaných pedagogů MŠ se při svém studiu nikdy nezabývali podrobněji syndromem CAN.

---

²⁸ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výskumu*. 4., rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008., 122 s. ISBN 978-80-223-2391-8.

Hypotéza číslo 2: Více jak 50 % dotazovaných pedagogů MŠ nezná všechny formy syndromu CAN.

Hypotéza číslo 3: Více jak 50 % dotazovaných pedagogů MŠ neví, jak má postupovat při podezření ze syndromu CAN.

Hypotéza číslo 4: Více jak 50 % dotazovaných pedagogů MŠ neshledává své znalosti v tomto směru za dostatečné a ani neabsolvovalo žádné školení, týkající se syndromu CAN.

Odpovědi na výzkumné otázky

Jak již bylo řečeno, dotazník vyplnilo 31 respondentů. Z výsledků dotazníků je jasné, že hned můj první předpoklad (*Hypotéza číslo 1: Více jak 50 % dotazovaných pedagogů MŠ se při svém studiu nikdy nezabývali podrobněji syndromem CAN.*) byl vyvrácen, jelikož pouze 14 dotazovaných pedagogů odpovědělo, že se během svého studia nezabývali podrobněji syndromem CAN (= 45,2 %). (viz *Příloha A*)

Dále jsem z výsledků zjistila, že se o tomto jevu většina respondentů dozvěděla v předmětu psychologie během studia na střední škole. Dále v dotazníku následovala otázka, která ověřovala znalost zkratky „syndrom CAN“. V této otázce odpovědělo 22 pedagogů, že zná celý název tohoto syndromu, a tudíž i jeho základní projevy. Avšak pouze 12 z nich znalo doopravdy úplné znění syndromu, dalších 9 dotazovaných nejčastěji opomínalo formu zanedbávaného dítěte, což si myslím, že je i v praxi samotné dosti opomíjeno a přehlíženo a obecně je to mnohem více tolerováno, než-li pak ostatní projevy syndromu. Jeden respondent dokonce zaměnil syndrom CAN se syndromem vyhoření, tedy Burn-out syndromem. Z toho vyplývá, že druhý předpoklad (*Hypotéza číslo 2: Více jak 50 % dotazovaných pedagogů MŠ nezná všechny formy syndromu CAN.*) byl potvrzen. (viz *Příloha B*)

Bohužel i další hypotéza (*Hypotéza číslo 3: Více jak 50 % dotazovaných pedagogů MŠ neví, jak má postupovat při podezření ze syndromu CAN.*) se potvrdila. 14 (45,2 %) respondentů odpovědělo, že zná postup při podezření ze syndromu CAN, tudíž 17 odpovědělo, že takový postup nezná (54,8 %). (viz *Příloha C*)

Tato hypotéza se poté potvrdila i v následujících otázkách, v jedné, kde byly respondenti vyzváni tento postup stručně popsat

a druhé, která analyzovala povědomí pedagogů o jejich ohlašovací povinnosti při podezření ze syndromu CAN.

Co se týče poslední hypotézy (*Hypotéza číslo 4: Více jak 50 % dotazovaných pedagogů MŠ neshledává své znalosti v tomto směru za dostatečné a ani neabsolvovalo žádné školení, týkající se syndromu CAN.*), i zde se můj předpoklad potvrdil, protože celých 74,2 % respondentů (22) odpovědělo, že neshledává své znalosti o syndromu CAN za dostatečné a pouze 3 respondenti uvedli, že absolvovali školení, které se týkalo tohoto jevu (tudíž celých 90,3 % žádné školení neabsolvovalo). (viz *Příloha D*)

V poslední otázce jsem se ptala respondentů, zda se při své práci někdy setkali se syndromem CAN a pouze 5 z nich odpovědělo že ano (nejčastěji se jednalo o formu týrání), avšak nelze říct, zda bych jich ve skutečnosti nebylo víc, ale takto nízký počet s kladnou odpovědí byl způsoben pouze neznalostí všech forem syndromu.

Závěr

Syndrom CAN je stále velmi aktuálním problémem a jak se mi bohužel díky výzkumu potvrdilo, dokonce i pedagogická společnost není dostatečně informována o tomto jevu. Jediná hypotéza, která byla v této práci vyvrácena, se týkala získaných informací o syndromu CAN při studiu pedagogů. Zde jsem se domnívala, že stejně jako v mém případě nedochází k dostatečnému věnování se tomuto problému při vzdělávání pedagogů MŠ. I když se ale ukázalo, že většina dotazovaných odpověděla, že se na škole podrobněji věnovala tomuto jevu, v dalších částech dotazníku se tato skutečnost zas až tak výrazně neprojevila v jejich znalostech. K odstranění tohoto nedostatku při vzdělávání pedagogů MŠ by velmi pomohlo následné školení týkající se tohoto patologického zacházení s dítětem, avšak ani to dle výsledků není uskutečňováno a lze hovořit o úplné absenci takovéto osvěty, která by dle mého názoru situaci velmi vylepšila.

Víceméně se tedy mé hypotézy vyplnili, což bohužel pouze vypovídá o nezas tak úplně příznivých podmínkách pro dítě v dnešní době, když ani pedagog není dostatečně informován tak, aby mohl trpícímu dítěti pomoci. Doufám, že tato práce postačí alespoň jako velké varování upozorňující na tento obrovský nedostatek, a i z tohoto důvodu, bych se ráda i nadále věnovala této problematice ve své kvalifikační práci, díky níž bych vytvořila na základě

rozsáhlejšího výzkumu alespoň jednoduchou brožuru, která by sloužila jako průvodce pro pedagogy při podezření ze špatného zacházení s dítětem. A možná by snad tak do budoucna vytvořila ještě příznivější podmínky pro život dítěte v naší společnosti.

Seznam použitých zdrojů

BENTOVIM, Arnon. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1998, 117 s. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-629-3.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výskumu*. 4., rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008., 272 s. ISBN 978-80-223-2391-8.

KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 91 s. ISBN 978-80-7435-507-3.

KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Vydání první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, 210 stran. ISBN 978-80-7435-575-2.

MATĚJČEK, Zdeněk, Jiří DUNOVSKÝ a Zdeněk DYTRYCH. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada, 1995, 245 s., [8] s. il. na příl. ISBN 80-7169-192-5.

MUFSON, Susan a Rachel KRANZ. *O týrání a zneužívání*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 131 s. Linka důvěry. ISBN 80-7106-194-8.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008, 194 s. ISBN 978-80-7392-069-2.

TÄUBNER, Vladimír. *Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Trizonia, 1996, 116 s. ISBN 80-85573-72-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozp. a přeprac. Praha: Portál, 2004, 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2004, 116 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0814-0.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v posledním znění. ze dne 8.1.2009, In: Sbírka zákonů. Část II, hlava X. díl 8. §368. o neoznámení trestného činu., dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40#cast2>.

Přílohy

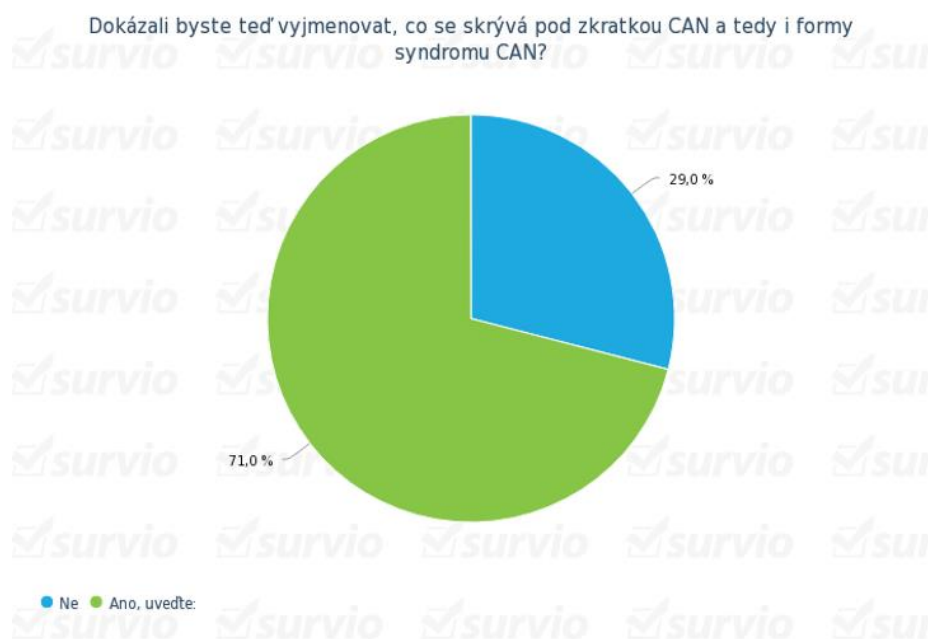
Příloha A: Vyvrácení Hypotézy číslo 1:

(Hypotéza číslo 1: Více jak 50 % dotazovaných pedagogů MŠ se při svém studiu nikdy nezabývali podrobněji syndromem CAN.)

Příloha B: Vyvrácení Hypotézy číslo 2 – později potvrzení:

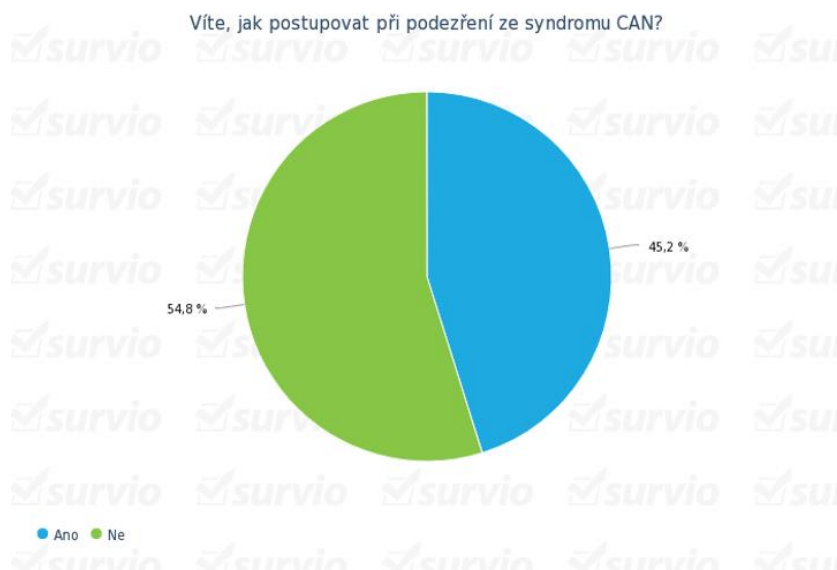
(Hypotéza číslo 2: Více jak 50 % dotazovaných pedagogů MŠ nezná všechny formy syndromu CAN.)

Tato hypotéza se však vyvrátila pouze zdánlivě, jelikož v další, otevřené otázce, již nedokázala většina pedagogů správně uvést formy syndromu CAN.

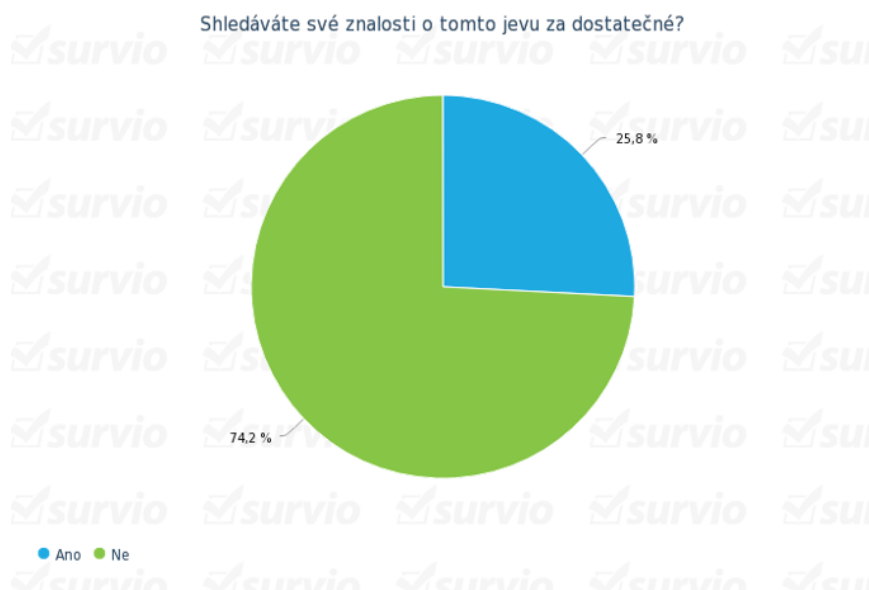
Příloha C: Potvrzení Hypotézy číslo 3:

(Hypotéza číslo 3: Více jak 50 % dotazovaných pedagogů MŠ neví, jak má postupovat při podezření ze syndromu CAN.)

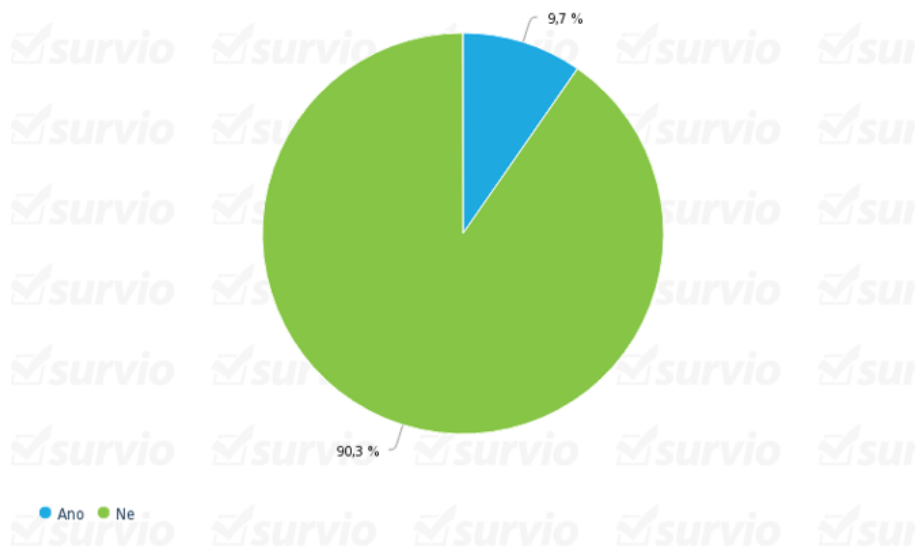

Příloha D: Potvrzení Hypotézy číslo 4:

(Hypotéza číslo 4: Více jak 50 % dotazovaných pedagogů MŠ neshledává své znalosti v tomto směru za dostatečné a ani neabsolvovalo žádné školení, týkající se syndromu CAN.)

Absolvoval/a jste během své učitelké praxe nějaký seminář/školení, který by se týkal syndromu CAN?

SYNDROM DÍTĚTE INFORMAČNÍHO VĚKU ANEB DŮSLEDKY DIGITÁLNÍ REVOLUCE PRO NAŠI SPOLEČNOST

Tereza Sovadníková

Úvod

Dokázali bychom si ještě představit život bez internetu? A bez všech digitálních vymožeností obecně? A co nová generace, zvaná už dokonce jako generace internetu, či ještě „honosněji“, generace multitaskingu? Umí spolu tyto děti vůbec komunikovat, aniž by při tom používaly klávesnici? A znají to ještě vůbec? To vše jsou otázky, které se mi při pohledu kolem sebe už dlouho honí hlavou.

Digitální revoluce započala další éru lidské civilizace, takzvanou informační dobu, která s sebou přinesla spoustu radikálních změn. Německý neurovědec Manfred Spitzer tvrdí, že tato revoluce představuje skutečnou hrozbu pro společnost. Je tomu opravdu tak? A pokud ano, dá se nezadržitelnému technologickému vývoji a s ním spojené digitální reformě vůbec nějak bránit?

Fenomén „digitalizace společnosti“, jenž nabývá v posledních letech obrovských rozměrů, je podle mého názoru závažný sociální problém naší doby, který se, ať chceme nebo ne, dotýká nás všech. Proto jsem si toto téma vybrala pro svou práci.

Hlavní oporou mi byla kniha německého psychiatra a neurovědce Manfreda Spitzera, nazvaná Digitální demence, v níž autor ukazuje obavy, jež tento vývoj vzbuzuje.

„Vstoupili jsme do nové éry výpočetních technologií, které mohou ovládat a řídit věci tak, aby náš život byl jednodušší. Kreativita této éry je bezmezná, s ohromujícím potenciálem zlepšit naše životy.”¹

Ale skutečně to činí naše životy lepšími a šťastnějšími?

---

¹ Úvodník: *Digitální společnost. Sdělovací technika* [online]. 2014, (Leden) [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <http://www.stech.cz/e-casopis/nahled/2014/1.aspx>.

1 Informační doba

“Žijeme v komunikačním světě, kde všichni komunikují, produkují informace. Stali jsme se společností informací.” (Ignacio Ramonet – Tyranie médií)

O období od poslední čtvrtiny 20. století minulého století můžeme mluvit jako o takzvaném informačním věku či informační době. Čím se tato doba vyznačuje? Informacionalizace, globalizace, technologie, rychlost, síťovost, a tedy informace kdykoli, kdekoli a komukoli na dosah ruky. Slovník Collins English Dictionary ji definuje jako: *„čas, kdy je velké množství informací široce dostupné mnohým lidem, zejména díky počítačovým technologiím.”*³⁰

Informační doba je označení pro současné chápání společnosti. Termín informační společnost patří mezi nejpoužívanější termíny popisující obecnou situaci současného lidstva.

1.1 Informační dálnice

„Stali jsme se konzumenty informací a informace se konzumují rychlostí, jakou nikdo nečekal.” (Ignacio Ramonet – Tyranie médií)

Základním prvkem koncepce informační společnosti je informace. *„Pro efektivní využití informací je ovšem nutný jejich rychlý přenos a včasná dostupnost všude tam, kde jsou potřebné a mohou být použitelné.”*³¹ Druhým základním prvkem koncepce informační společnosti se tak stává komunikace. Zde se však nemyslí komunikace v úzkém psychologickém pojetí přímé mezilidské interakce, ale komunikace, jak ji definují komunikační vědy, a tedy jako *„přenos informace (v nejširším významu) mezi lidmi přímo nebo nepřímo pomocí technologických prostředků.”*³² Tato druhá složka koncepce informační společnosti byla vystižena alternativním označením “Information Highway” (volně přeloženo jako informační dálnice), které bylo v 80. letech v USA přednostně užíváno v oblasti nových, tzv. informačních technologií.

---

³⁰ Information age. (n.d.) *Collins English Dictionary – Complete and Unabridged, 12th Edition 2014*. Retrieved February 20 2016 from <http://www.thefreedictionary.com/information+age>.

³¹ MUSIL, Josef. *Informační společnost a její ekonomické a sociální aspekty*. Orbis communications[online]. 2011, č. 4, s. 1 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <http://orbis.ujak.cz/informacni-spolecnost.php>

³² MUSIL, Josef. *Informační společnost a její ekonomické a sociální aspekty*. Orbis communications[online]. 2011, č. 4, s. 1 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <http://orbis.ujak.cz/informacni-spolecnost.php>

Podle norského antropologa Thomase Hyllanda Eriksena se informace stala zbožím, kterého jsou plné sklady. Se vzrůstajícím tempem se zprostředkovává stále větší množství informací a úměrně s množstvím informací zároveň klesá jejich přehlednost. Je tedy těžké je utřídit a dávat do souvislostí.

1.2 V síti sítí

„Žijeme v zajetí sítí.“ (Manuel Castells – The Information Age)

V poslední čtvrtině 20. století došlo k převratnému rozvoji komunikačních možností nabízených počítači a počítačovými systémy propojenými do nejrůznějších sítí. Nejznámějšími z nich jsou celosvětová síť internet a s ním spojený World Wide Web (www), které umožňují rychlou výměnu a vyhledávání nejrůznějších typů digitalizovaných informací, od textů v přirozených jazycích po videozáznamy bez ohledu na hranice států a kontinentů. Eriksen tvrdí, že informační věk se naplno projevil až s internetem.

Internet je jedním z nejvíce skloňovaných pojmů posledních let, který vyvolává největší zájem i celospolečenskou diskuzi. Ovlivňuje naše životy, práci, studium, sociální komunikaci a mění vztahy i samotnou podstatu života. *„Pro síť sítí – jak bývá internet někdy metaforicky označován – je příznačná její velmi plochá hierarchie daná tím, že internet nemá žádného konkrétního vlastníka, žádnou jednotnou organizaci, žádnou danou a rozvíjenou strukturu, ani žádná významná regulační opatření. Podle některých autorů se v zásadě jedná spíše o zvláštní typ nefyzikálního prostoru, v němž se mohou realizovat nejrůznější typy komunikace jako ve fyzikálním prostředí, v němž se běžně pohybujeme.“*³³

Americký spisovatel William Gibson použil v roce 1984 ve svém díle pro označení podobného prostoru výraz “kyberprostor” (Cyberspace) a charakterizoval ho jako prostor, který není opravdový. Místo, které není skutečné. To se stalo inspirací pro tehdejší tvůrce počítačových systémů a jejich uživatelských rozhraní.

Americký sociolog Manuel Castells dnešní svět vnímá jako globální síťovou společnost a upozorňuje na průvodní jevy, jež

---

³³ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost: [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 196. ISBN 80-7178-697-7.

ji doprovází. Jedním z nich je narůstající kultura virtuální reality, která prostupuje všude.

„Castells se domnívá, že vzniká nové informačně-technologické paradigma. Podle něj s tímto novým paradigmatem vzniká i nová logika a způsob myšlení tzv. síťová logika (networking logic). To znamená, že dnešní společnost se adaptovala na morfologii sítě, zvýšila se komplexita vzájemné interakce i časová flexibilita, inovovala se lidská aktivita, vznikají nové znalosti a informace. Nové paradigma směřuje k otevřenosti jako tzv. multi-koncová síť (multi-edged network) a zároveň vytváří nepředvídatelný vzor dalšího rozvoje.”³⁴

1.3 Globální vesnice

„Jedinec je vyvazován z časoprostorové determinace společenstvím, v němž se narodil a stává se do určité míry obyvatelem světové megapolis.“ (Richard Jedlička – Poruchy socializace u dětí a dospívajících)

S možností satelitního přenosu se z hlediska uživatele v podstatě zhroutil vztah mezi prostorem a časem. To v praxi znamená, že zprávu ze sousedního města máme k dispozici stejně rychle a ve stejném provedení jako zprávu z daleké země. Zkrátka a jistě, veškeré informace jsou dostupné všem. *„Internet existenci prostoru vůbec nebere v potaz a časová dimenze je pro něj dána pouze technickou prostupností sítě, nikoli vzdáleností zdroje od příjemce. Tím vzniká dojem blízkosti všech účastníků komunikace, který oživuje McLuhanovu metaforu globální vesnice jako prostředí, kde jsou si všichni blízcí.”³⁵*

„Mohutná proměna celého komunikačního prostoru je velkou předzvěstí změn společnosti, kterou čeká obrovské přehodnocování přežívajících a hierarchicky strukturovaných hodnot, a to včetně toho, že jedinec je v tomto procesu vyvazován z časoprostorové determinace společenstvím, v němž se narodil, ale stává se do určité míry obyvatelem světové megapolis.”³⁶

---

³⁴ DRÁBKOVÁ, Kateřina. *Informační potřeby, vnímání knihoven a informačních zdrojů ve společnosti (se zaměřením na akademické prostředí)*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet knihovnictví, 2007, s. 10. Vedoucí diplomové práce Věra Jurmanová Volemanová.

³⁵ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost: [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 197. ISBN 80-7178-697-7.

³⁶ JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Vydání 1. Praha: Grada, 2015, s. 54. ISBN 978-80-247-5447-5.

1.4 Nezastavujeme!

„Společnost, v níž vše běží strašlivou rychlostí, aniž by se cokoliv pohnulo vpřed.“ (Thomas Hylland Eriksen – Tyranie okamžiku)

Eriksen se ve své knize Tyranie okamžiku zabývá tím, jaké jsou následky života s nejnovějšími informačními technologiemi. V této souvislosti se zaměřuje především na vnímání času, kde upozorňuje na zjevný paradox, a sice, že nám přes ohromné množství nových vynálezů a pomůcek k ušetření času připadá, že máme času stále méně, jelikož máme tendence stále zrychlovat. V informačním věku podle něj převažuje takzvaný rychlý čas, kdy se každý snaží stihnout vše, a to nejlépe v co nejrychlejším čase.

To, co podle něj tedy společnosti v informačním věku chybí nejvíce, je pomalý čas, jistota, předvídatelnost, sounáležitost a jednoznačná identita, stejně jako přehled, pochopení, souvislosti, a v neposlední řadě pravé zážitky. Se svobodou a volbou, kterou nám internet nabízí, zároveň postupně ztrácíme vnitřní souvislosti, celostní vnímání a pomalost.

1.5 Digitalizace života

„V poslední třetině 20. století technologická revoluce soustředěná okolo informací změnila způsob, jakým myslíme, žijeme, umíráme, vedeme válku i milujeme.“ (Manuel Castells – The Information Age)

Globální informační superdálnice, mobilní komunikace, počítačová moc, decentralizace a rozšíření síly informace, zvýšení interaktivity v komunikaci. To se podle Castellse stane dominantami tohoto století. Elektronická komunikace prostřednictvím sítě bude podle něj tvořit páteř našich životů.

2 Digitální společnost

*„Digitální společnost je možné charakterizovat prostřednictvím řady procesů. Patří mezi ně zamlžení a rozmazání rozdílu mezi reálností a virtuálností, obrat od informačního nedostatku k informační hojnosti, posun od nadřazenosti entit k nadřazenosti interakcí. V digitální společnosti dostává myšlenková svoboda nový význam a stává se myšlením sítově propojených a interagujících entit.“*³⁷

2.1 Vývoj digitální společnosti

V souvislosti s vývojem digitálních médií můžeme mluvit o třech generacích. A to generaci X, generaci Y, a generaci Z.

„Existence prostředí se všudypřítomnými digitálními a internetem propojenými technologiemi v kombinaci s aktivním využíváním těchto nových technologií vede k ostrému zlomu mezi generacemi.“ (Manfred Spitzer – Digitální demence)

2.1.1 Generace X

Tato generace představuje generaci narozených od počátku 60. let po počátek let osmdesátých. Představitelé generace X jsou charakterizováni vysokou úrovní vzdělání a odvahou podnikat. Jsou prvními, kteří měli ve svých domovech počítač. Ten stál většinou jak doma, tak v zaměstnání. Někteří z nich zažili ještě velké sálové počítače. V bohatých firmách se naopak objevily už i notebooky. Ty mohli mít Ti majetnější i doma. Za jejich éry se objevil e-mail a první mobilní telefony, se kterými se však někde dovolat bylo spíše výjimkou. Rychlost internetu také nebyla žádný zázrak a přenášení různých souborů bylo vyhrazeno jen jedincům z některých vyvinutých zemí. Muziku si tato generace zprvu přehrávala ještě na vinylech, později i na CD nebo DVD. E-maily se postupem času stávaly součástí běžné komunikace a generace X se s nimi učila zacházet. Udržovat komunikaci na cestách bylo ale stále obtížné,

---

³⁷ Úvodník: Digitální společnost. Sdělovací technika [online]. 2014, (Leden) [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <http://www.stech.cz/e-casopis/nahled/2014/1.aspx>.

protože propojení bylo málo a nebylo příliš spolehlivé. Příslušníky této generace také moc nenapadalo využívat počítače k zábavě, k tomu stále sloužila televize. Přišly sice první počítačové hry, ale byly buď velmi jednoduché, nebo s mizernou grafikou.

„Svět tehdy ještě nebyl digitální, ale hlavně nebyl virtuální. Komunitní sítě neexistovaly a po mailu to nebyla moc velká zábava. Počítače, byť už osobní, byly stále spíše pracovním nástrojem. Software na ně byl všechno jiné než uživatelsky příjemný. Objevila se nová gramotnost – počítačová. Ovládání software vyžadovalo speciální znalosti, kursy užívání, návody a hlavně trpělivost. Padání všeho včetně všudypřítomných Windows bylo otravné. Tahle perioda však z hlediska historie trvala všehovšudy pár minut.”³⁸

Můžeme slyšet názory, že se tato generace současných nových technologických vymožeností bojí, že je neumí používat, nebo že jsou pro ně skoro jako z nějakého sci-fi, protože za svého mládí si je vůbec neuměli představit. Nesporným faktem však je, že tyto vymoženosti k životu jednoduše nepotřebují. Život této generace se dál odehrává naprosto normálně bez toho, aby v něm musel existovat chytrý telefon nebo tablet.

„Naši rodiče nepotřebují GPS navigaci, protože se stále dobře orientují v mapách. Nepotřebují Instagram, protože místo toho, aby máma vyfotila koláč, který právě upekla, donese ho kamarádkám na ochutnání. Nepotřebují aplikaci na běhání, protože chodí pravidelně každý týden na tenis. Neprokrastinují u seriálů, na to nemají čas, musí se starat o rajčata na zahradě, chodit do práce a venčit kňučícího psa. A také nekomunikují s kamarády na sociálních sítích. Na internetu sice zvládnou objednat letenku nebo si vyhledat informace, které zrovna potřebují, postrádají ale potřebu bloudit po síti celý den, nebo dokonce mít internet v mobilu.”³⁹

Vymoženosti informační doby sice dokážou ocenit a přijmout je jako příjemné usnadnění komunikace, ale na rozdíl od nás by to bez menších problémů zvládli i bez nich. Tento luxus života offline bychom jim mohli, nebo spíše měli závidět.

---

³⁸ PILNÝ, Ivan a Tereza KUČEROVÁ. *Manéž informačního věku: kdo uvízl v síti internetu*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2014, s. 40. ISBN 978-80-265-0169-5.

³⁹ PILNÝ, Ivan a Tereza KUČEROVÁ. *Manéž informačního věku: kdo uvízl v síti internetu*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2014, s. 42. ISBN 978-80-265-0169-5.

2.1.2 Generace Y

Jedná se o generaci narozenou koncem 70. a polovinou 90. let. Představitelé této generace jsou charakterizováni především silnou provázaností na komunity, vysokým stupněm občanského povědomí, rozdílnými životními hodnotami oproti minulé generaci, a využíváním nových technologií jako samozřejmost.

Ivan Pilný, autor knihy *Manéž informačního věku*, ve své knize uvádí výsledky statistiky z vyspělých anglosaských zemí, které uvádějí, že: „97 % příslušníků této generace vlastní počítač, 94 % mobilní telefon, 56 % přehrávač hudby, 76 % z nich využívá instant messaging, 92 % z nich během takového kontaktu dělá ještě něco jiného, jen 40 % využívá televizi jako zdroj zpráv a 34 % hledá veškerá data a informace na internetu.“⁴⁰ Tato čísla jsou však z roku 2007, takže autor výsledky statistiky doplňuje poznámkou o aktuální situaci, zahrnující drastickou změnu ve prospěch internetu, příchod dalších nových vymožeností jako jsou smartphony a tablety, a samozřejmě neopomíná vznik Facebooku, kde můžeme v rámci této a zejména nastupující generace směle mluvit o téměř stoprocentním zapojení. Členové generace Y si ještě pamatují doby před vzestupem využívání masových technologií, a tak si ještě dokážou představit, jak by to vypadalo bez nich. Zda by se ale k životu bez těchto technologií někdo z nich ještě dobrovolně vrátil, je věc druhá.

2.1.3 Generace Z

Generace Z, známá také jako generace M (M – multitasking) nebo generace I (I – internet), je společný název pro skupinu lidí narozených od poloviny 90. let 20. století do současnosti. Tato generace je vysoce propojená a internet mají všude s sebou. Jsou tedy známí pro život online a v rychlém tempu, jelikož mohou okamžitě sdílet své myšlenky a poznatky, tedy informace. Zatímco členové generace Y ještě pamatují život před vzestupem využívání masových technologií, představitelé generace Z se narodili až po něm, a tak si život bez komunikačních a mediálních technologií už ani neumějí představit. Tyto děti vyrostli před počítačem a největší výzvou podle odborníků bude naučit je spolupracovat a vytvářet interpersonální vztahy.

---

⁴⁰ PILNÝ, Ivan a Tereza KUČEROVÁ. *Manéž informačního věku: kdo uvízl v síti internetu*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2014, s. 43. ISBN 978-80-265-0169-5.

*„Jsou digitálně přespřipojeni. Generace Z je doslova na moderních technologiích závislá. 41 % svého času mimo školu tráví u počítače nebo s mobilním telefonem ve srovnání s 22 % před deseti lety. Jsou méně aktivní. Pro 66 % dětí ve věku 6 až 11 let jsou hlavním zdrojem zábavy on-line hry. V souvislosti s tím se dospívající obezita v letech 1971 a 2010 ztrojnásobila.“*⁴¹

2.1.4 Digital Natives

V souvislosti s generacemi Y a Z se můžeme setkat i s označením Digital Natives. Termín Digital Native zavedl před patnácti lety americký pedagog a publicista Marc Prensky.

*„Pojem Digital Native je odvozen z označení Native Speaker (rodilý mluvčí) a označuje fakt, že mateřský jazyk se učíme a také zvládáme jinak než jazyk cizí. Člověk v mateřském jazyce myslí a sní a přebírá jej včetně jeho světonázoru. Jsme součástí příslušné kultury, a příslušného akcentu (při řeči a přirozeně i při myšlení) se nikdy nezbavíme.“*⁴²

Spitzer tvrdí, že pojem nelze přeložit, neboť ani v angličtině opravdu nesedí, a v knize je tedy volně překládán jako “digitální domorodec”.

Jedná se o generaci lidí narozených po roce 1980, kteří už vyrůstali s počítači a internetem coby samozřejmou součástí svého prostředí. Takový digitální domorodec má svůj domov v digitálním světě moderní informační techniky, tedy v prostředí se všudypřítomnými digitálními a internetem propojenými technologiemi, které aktivně užívá.

„Typický digitální domorodec je pak buď trvale, nebo alespoň většinou online, permanentně je ve spojení s přáteli a příbuznými prostřednictvím emailu, textových zpráv, jakož i přes sociální sítě, několik hodin denně poslouchá hudbu a dělá to i tehdy, když například večer sedí u televize nebo hraje videohru. Necháává se budít mobilem,

---

⁴¹ PETERSON, Hayley. *Millennials Are Old News — Here's Everything You Should Know About Generation Z*. *Business Insider* [online]. 2014 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <http://www.businessinsider.com/generation-z-spending-habits-2014-6>

⁴² SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 186. ISBN 978-80-7294-872-7.

ráno jako první věc kontroluje doručené zprávy, celý den zůstává online, v jedenáct v noci odesílá poslední esemesku a nechává se uspávat hudbou z iPodu nebo mobilu.”⁴³

Tak ruku na srdce, kolik z nás se v tom poznává?

2.2 Aspekty digitální společnosti

Co patří mezi obecně pozorovatelné jevy generace Y a Z? Pro odpovědi nemusíme chodit daleko. Stačí se rozhlédnout.

2.2.1 Odcizení

„Zpočátku jsem si myslela, že mi Facebook pomůže zkracovat vzdálenosti, že bude šikovným nástrojem, jak udržet kontakt s kamarády z celého světa. Postupem času však zjišťuji, že ač mi pomáhá velké vzdálenosti zvládat bravurně, ty menší, mezi mnou a lidmi nejbližšími, naopak spíš zvětšuje.” (Tereza Kučerová – Manéž informačního věku)

Přínosem internetu pro komunikační možnosti je umožnění informační dostupnosti, prostupnosti a interaktivnost při výměně zpráv a rychlost při zprostředkování kontaktu. Přinesl mnoho nových způsobů komunikace a značně rozšířil množství lidí, které můžeme oslovit. Rychlé a pohotové informace však nahradily blízkost a osobní kontakt, šťouchnutí psaníčko pod lavicí, a místo psaného pohledu z dovolené dostaneme desítky “selfies”. Mně osobně, tedy člence generace Y, která tyhle věci ještě zažila, se po nich stýská.

2.2.1.1 Pískoviště versus Battlefield

„Hrát karty s kamarády na rozdíl od Pasiánsu na obrazovce poskytuje dítěti nejen naprosto jiný vjemový zážitek, ale také ho učí základním sociálním rolím a chování.” (Tereza Kučerová – Manéž informačního věku)

Jako členka generace Y ještě vím, jak vypadá kompas i bez googlování, umím číst v jízdnicích řádech i bez idosu, a na to, abych se zorientovala v cizím městě, nepotřebuji navigaci, ale stačí

---

⁴³ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 186. ISBN 978-80-7294-872-7.

mi obyčejná mapa. S nostalgií vzpomínám na tichou poštu, sbírání pogů a přetáčení kazet tužkou. Pamatuji, jak jsem nedočkavě čekala, až zazvoní zvonek, a společně s kamarády vyběhneme za dům na houpačky, těšila se na vzrušení ze hry na schovávanou, skákání přes kachličky, chytání šneků u řeky, stavění parkovišť na písku či hraní s panenkami. Když se objevil Facebook, měla jsem již pevné zázemí vybudované na základě přímých osobních kontaktů. Mám to obrovské štěstí, že jsem významnou část života mohla ještě prožít "offline". Ale co naši nástupníci z generace Z? Namísto panenek mají virtuální Dolly, stavění z písku nahradilo klikání myší, a místo hry na schovávanou po sobě radostně střílejí virtuálním sniperem.

2.2.1.2 Společně sami

„Sedí proti sobě, ale nedívají si navzájem do očí, nýbrž každý do svého smartphonu – zřejmě proto, aby mohli přátelům rychle tweetovat, jak je rande skvělé.“ (Manfred Spitzer – Digitální demence)

Stručné, trefné, smutné. Není tomu dlouho, co jsem s kamarádkou seděla v kavárně, a ve chvíli kdy odešla na toaletu, sledovala jsem atmosféru okolních stolů, s tichým povzdechem nad tím, co vídám bohužel stále častěji. Lidé jsou spolu, ale chovají se, jako by nebyli. Nebyl stůl, kde by na stole neležely chytré telefony. V tom lepším případě pouze ležely. Ve většině případů však minimálně jeden ze zúčastněných svůj telefon během konverzace aktivně využíval. V tom nejhorším seděli zahledění do telefonu všichni, a nikdo mezi sebou nemluvil. Co se to s námi děje? Vždy se sama sebe ptám. Umíme spolu ještě vůbec komunikovat? Vždyť co je lepší než osobní kontakt s dobrým přítelem?

2.2.1.3 "Půjde Tereza ven?"

Když jsem chtěla vidět Adélu, musela jsem přejít půlku města a zazvonit u domovních dveří, kde jsem napjatě doufala, že bude doma a půjde se mnou na zmrzlinu. U babičky na vesnici pak stačilo prolézt dírou v plotě k sousedům, kde jsem vyzvedla Káju, a společně jsme obešly celou ulici, abychom nabraly ostatní kamarády, se kterými jsme šli k řece. Chtěl-li mě v 6. třídě Honza vyzvednout na rande, musel u nás doma zazvonit a s otázkou: „Půjde Tereza ven?“ se probojovat přes rodiče. A co teprve ty večery, kdy jsem visela na pevné lince a sdělovala si s kamarádkami informace, které jsme si nestihly říct o přestávkách. Doted' si pamatuji jejich čísla

na “pevnou linku”. To vše navždy zůstane krásnými vzpomínkami vrytými do mé paměti. Blízkost a osobní kontakt však vystřídala plochá virtuální komunikace, reálné tváře kulaté ikony, nesmělé pozvání na rande virtuální šťouchnutí, a úsměvy na tvářích pohybující se emotikony. *„Než abychom se potkali, zahledění do displejů všelijakých elektronických krabiček chodíme kolem sebe a nemůžeme se najít.”*⁴⁴

2.2.2 Anonymita

Nová digitální doba a s ní spojená komunikace přes internet představuje neuvěřitelně mocný nástroj anonymity. Nikde jinde se nevyskytuje více avatarů, nicků, krycích adres, falešných identit a jiných předstíraných uzlů než v internetové sociální síti. A když nikdo neví, kdo je kdo, pak se také můžeme špatně chovat a nenést za to zodpovědnost. Nejen houfy lidí se zločinnými úmysly, ale už i obyčejní lidé si však s morálkou nedělají velké starosti, jak dokazuje studie srovnávající reálnou osobní konverzaci a komunikaci přes email nebo esemes, o kterou se s těmito závěry Spitzer opírá. Na internetu se oproti reálnému světu více lže a podvádí, a v důsledku toho se tak často chováme i my sami.

Podle něj vede anonymita, umožněná teprve digitálními médii, také k tomu, že mladiství se nechávají strhnout k takovým druhům chování, jaké by si dříve v obavách ze sociální kontroly nikdy nedovolili. V této souvislosti je důležité zmínit neblahý fenomén zvaný kyberšikana, tedy šikana po internetu, kdy je určitá osoba cíleně individuálně či skupinově napadána, osočována, vydírána a zesměšňována. Hrozbou skutečností je, že tato forma šikany je schopna mladého uživatele elektronických sítí dovést až k sebevraždě.

2.2.2.1 Jsi to skutečně ty?

Internet je plný negativních sociálních kontaktů, sahajících od předstírání, že jste někdo jiný, přes švindlování a podvody až k závažné kriminalitě. Existence obrovské komunikační sítě umožňuje prezentovat své vlastní ale také úmyslně zvolené zastírající

---

⁴⁴ PILNÝ, Ivan a Tereza KUČEROVÁ. *Manéž informačního věku: kdo uvízl v síti internetu*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2014, s. 189. ISBN 978-80-265-0169-5.

identity, a je tedy výborným prostředkem i pro různé podvodníky či vyšinuté osobnosti. Ano, možná si někdo prostřednictvím portálu Edarling skutečně najde to své darling na celý život. Za jiným virtuálním “zlatíčkem” by se však mohl skrývat nebezpečný stalker, ne-li hůř.

2.2.2.2 Jsem to skutečně já?

Nové formy komunikace umožňují nejen nebezpečným jedincům, ale nám všem prezentovat se jako Ti, kterými ve skutečnosti nejsme. Tím myslím, že nám dává možnost prezentovat sebe a svůj život tak, jak bychom chtěli, aby vypadal, nebo za koho bychom chtěli, aby nás ostatní považovali. Říká se tomu Image Crafting, neboli vytváření vlastní image na sociálních sítích. To může začínat u pouhých fotoúprav a retuší nedokonalostí naší vizáže, přes perfektně nastavené úsměvy, byť se cítíme mizerně, a končit u všemožných veřejných projevů, kterými chceme světu (ale většinou jen jednomu dotyčnému) dokázat, jak jsme „nad věcí“. Také člověk, který se ve skutečnosti cítí naprosto sám, si může prostřednictvím pár „super fotek z vydařených akcí“ a vhodně napsaných statusů vytvořit v tomto druhém světě svoji novou bezstarostně vypadající identitu. A konečně, bázlivý introvert se prostřednictvím této komunikace může cítit bezpečněji a chovat se otevřeněji, než by zvládl osobně, což může vést k pocitu větší spontánnosti a uvolněnosti. Otázkou je, jak to pak všichni výše zmínění ustojí, když vystoupí ze stínu monitoru.

2.2.3 (Ne)schopnost komunikovat

Internet určitě usnadňuje komunikaci a nabízí mnoho komunikačních možností. Ale zvyšuje tato rychlost, snadnost, a dostupnost kvalitu komunikace? Přicházíme o rozhovory z očí do očí, przníme jazyk zkratkami, a mladiství už ani nevědí, co se říkat může a co by se říkat nemělo. Pravděpodobně proto, že jen málokdy s někým mluví. Vědí stále méně, jak to ve vztazích chodí, co si mohou vůči druhým dovolit a co požadovat. Mají zkrátka příliš málo příležitostí poznat to prostřednictvím reálných setkání v reálném světě, při osobním kontaktu s druhými lidmi.

2.2.3.1 Face to face nebo Facebook space?

Odborníci se shodují, že přímá komunikace mezi lidmi je jedinečná a nenahraditelná. V důsledku vzniku elektronických komunit však přímé komunikace tváří v tvář ubývá a je nahrazována komunikací virtuální. Podle posledních výzkumů řada mladých lidí před komunikací face-to-face začala preferovat on-line komunikaci, a dokonce již děti pod třináctým rokem zakládají své facebookové profily. *„Pro vychovatele jsou překvapující elektronické komunity spolužáků, kteří spolu ve škole téměř nemluví, ale odpoledne či večer si intenzivně píšou přes internetové portály a vedou diskuse prostřednictvím sociálních sítí.“*⁴⁵ Richard Jedlička, ve své knize *Poruchy socializace u dětí a dospívajících*, tvrdí, že tyto procesy mají závažné sociální důsledky a mění prožitek světa a života v něm. *„Namísto hmotných předmětů a hmatatelné reality nastupují ideje, a aniž si to mnozí uvědomují, pohyb v elektronické síti není materiální, ale především idealistické duchovní povahy.“*⁴⁶

Podle Spitzera může nahrazení mezilidských setkání digitálními online sítěmi u dětí dlouhodobě vést ke zmenšování jejich sociálního mozku. Vyvstává nebezpečí, že Facebook do budoucna způsobí scvrknutí celého našeho sociálního mozku. Z tohoto hlediska je nanejvýš znepokojující, že dnes využívá Facebook již asi 1,5 miliardy lidí.

Mnohé studie navíc prokazují, že ve školním věku se v souvislosti s používáním digitálních médií v rostoucí míře objevuje sociální izolace. Proti tomu se objevují námitky, že tento trend mezitím zvrátila právě sociální média dostupná prostřednictvím počítačů, mobilů či tabletů. *„Mladí lidé se prý dnes pohybují na síti převážně v sociální oblasti. K tomu je však třeba podotknout, že právě digitální sociální sítě rozhodně nevedou k četnějším a lepším kontaktům, nýbrž k sociální izolaci a ke kontaktům povrchním.“*⁴⁷ Podle Spitzera dělají děti a mladistvé osamělými a nešťastnými.

Ten zároveň tvrdí, že nejhlubší možný způsob zpracování informací je přímý dialog nebo diskuse. *„V životě digitálních generací*

---

⁴⁵ JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Vydání 1. Praha: Grada, 2015, s. 53. ISBN 978-80-247-5447-5.

⁴⁶ JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Vydání 1. Praha: Grada, 2015, s. 54. ISBN 978-80-247-5447-5.

⁴⁷ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 25. ISBN 978-80-7294-872-7.

je však tato osobní výměna názorů nahrazena digitálními sociálními sítěmi. A přestože jsou tyto stránky vytvořeny tak křiklavě, hlučně a pestrobarevně, jejich obsah ulpí v paměti méně než při bezprostředním kontaktu. Neboť jen reálná komunikace umožňuje hlubší zpracování.“⁴⁸ „Kdo si kliknutím myši zpřístupní virtuální svět, dokáže o něm výrazně hůře uvažovat než ten, kdo chápe reálný svět. A kdo o učivu diskutuje v reálné trojici lidí, počíná si lépe než ten, kdo o tomtéž s dalšími dvěma chatuje prostřednictvím monitoru a klávesnice.“⁴⁹

Tisíc slov na Facebooku se nevyrovná jednomu objetí od přítele, opakují často a nahlas. Jako by mě však neslyšeli. Pravděpodobně proto, že zrovna „komunikovali“ se svými telefony.

2.2.3.2 „Musím na fejs poustnout to naše selfíčko.“

Komunikace prostřednictvím digitálních médií má samozřejmě dopad i na kvalitu řeči a myšlení. Ochuzování slovní zásoby, anglismy, expanze počítačové terminologie. To vše patří mezi znaky elektronické komunikace. Psycholog a pedagog Zbyněk Vybíral ve své knize Psychologie lidské komunikace potvrzuje všeobecně známé logické příčiny zjednodušování elektronického sdělování, mezi které patří úspora času a zrychlení výměny informací. Vybíral se ale zabývá i hlubšími psychologickými příčinami a předpokládá, že k ochuzování možností jazyka dochází z několika důvodů:

„a) účastníci interakcí reagují bez rozmyšlení a promýšlení projevu;

b) účastníci mají nedostatečnou slovní zásobu, osvojují si společně sdílený jazyk s omezenou zásobou a navzájem se tak ovlivňují;

c) používaný jazyk může mít podobu jazykového „gesta“, tzn. může vyjadřovat odpor a vymezení se vůči konformním uživatelům spisovného či knižního jazyka.“⁵⁰

---

⁴⁸ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 99. ISBN 978-80-7294-872-7.

⁴⁹ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 70. ISBN 978-80-7294-872-7.

⁵⁰ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s.152. ISBN 80-7178-291-2.

2.2.3.3 „Vím přesně, jak to myslel!“

Nemluvě o častých nedorozuměních, která, jak tomu vždy bylo a bude, z těchto neosobních forem komunikace vznikají. Často totiž máme tendence přidávat neosobním vyjádřením druhých svůj vlastní význam, a tedy interpretovat si je po svém. „A proč bych se měla ptát? Vím přesně, jak to myslel!“, často slýchávám. V přesvědčení o této naší „pravdě“ pak dochází ke zbytečným konfliktům.

2.2.4 (Ne)schopnost učit se

Spitzer ve své knize upozorňuje na nebezpečí takzvané digitální demence, jenž této a hlavně budoucím generacím hrozí. Na základě provedených výzkumů a odborných poznatků z neurovědy dokazuje, že fenomén digitalizace výrazným způsobem ohrožuje naši společnost a především vývoj dětí. Podle něj digitální média v dlouhodobém horizontu poškozují tělo a především mysl. Zbavují nás nutnosti vykonávat duševní práci, což s sebou nese obrovské nebezpečí. U dětí a mladistvých varuje před dramatickým poklesem schopnosti učení, což vede k poruchám pozornosti a čtení.

2.2.4.1 Knihovna je passé

Počítače a internetové sociální sítě zcela zásadním způsobem proměnily přístup k informacím. Živelný vznik encyklopedií typu Wikipedie a celé řady odborných databází umožňuje nahrazení zdouhavé četby knih. Informační databáze internetových sítí se stávají tak gigantické, že je možné na nich v neobyčejně krátké době získávat kvanta dat, o nichž se předchozím generacím ani nesnilo. *„Otázkou pro budoucnost je, do jaké míry dokážou děti a mladí lidé kultivovat racionální náhled na nepřeberné množství zdaleka ne tříděných, mnohdy ne vždy vhodně uspořádaných a občas i falzifikovaných údajů, které působí na jednice. Otázkou také je, jak se nakonec budou utvářet vztahy mezi klasickými formami školské vzdělanosti a tou, která je nabývána v každodenním životě, včetně té, která se otevírá pomocí prostředků masové komunikace.“*⁵¹

---

⁵¹ JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Vydání 1. Praha: Grada, 2015, s. 52. ISBN 978-80-247-5447-5.

2.2.4.2 Digitální polévka

Jak tvrdí Jiráček a Köpplová, autoři knihy *Média a společnost*, nabídka informací na internetu je nestrukturovaná, ale snadno dostupná. Pomocí vyhledávacích programů je po zadání klíčových slov možné získat sdělení velmi nesourodá a vzájemně nesouvisející. „*Tim Miller vysvětluje tuto skutečnost pomocí metaforu „digitální polévka“, tedy vidina pomyslného hrnce, z něhož je možné vylovit to, co člověk zrovna potřebuje a sem tam i něco navíc, popřípadě i něco, o co člověk vůbec nestál.*”⁵²

Toto ve své diplomové práci hezky popisuje i její autorka Kateřina Drábková. „*Lidé jsou zahlceni přemírou zpráv a nestačí informační odpad odstraňovat. Mnohdy jsou přeinformováni, ale zároveň i neinformováni. Čímž se chápe, že jedinec postrádá podstatné informace, ale zároveň je zavalen detailními zprávami (povětšinou nízké informační hodnoty). Ubránit se nepotřebným informacím je těžké stejně tak, jako umět odlišit informace od dezinformací a vědomosti od hloupostí.*”⁵³

2.2.4.3 „V pohodě, si to pak najdu na googlu.”

Používání digitálních médií nás podle Spitzera zároveň vede k bezstarostnosti vůči vštěpování si vědomostí, protože přece můžeme vše (znovu) najít na síti, čímž se v dlouhodobém horizontu vytrácejí odborné znalosti, které ovšem nutně potřebujeme, pokud chceme s internetem smysluplně pracovat. Dále uvádí, že tím kromě možnosti samostatné duševní práce redukuje také využití naší paměti, neboť dospělí se učí především tím, že připojují nové informace k těm stávajícím. A konečně tímto běžným jednáním, eventuálně návykem při práci na síti ztrácíme kontrolu, kterou máme sami nad sebou a nad svou vědomou duševní činností.

2.2.4.4 „Poslal bys mi tu svoji seminárku, prosím?”

A kolik nás studentů by snad bez nových možností internetu včetně sociálních sítí ani nedostudovalo! Vždyť internet nám šetří

---

⁵² JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost: [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, s. 198. ISBN 80-7178-697-7.

⁵³ DRÁBKOVÁ, Kateřina. *Informační potřeby, vnímání knihoven a informačních zdrojů ve společnosti (se zaměřením na akademické prostředí)*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet knihovnictví, 2007, s. 14. Vedoucí diplomové práce Věra Jurmanová Volemanová.

hodiny času strávených v knihovně hledáním vhodných zdrojů pro naše seminární práce. A vlastně, na co ty práce vůbec psát? Vždyť během pár vteřin si takovou práci můžeme klidně stáhnout a pomocí kouzla “Ctrl C/Ctrl V” je cizí práce rázem na mém prázdném virtuálním papíře. Ti ještě „preciznější” si na internetu mohou dokonce najít někoho, kdo jim za poplatek práci přímo vypracuje. No není ten vývoj skvělý? Myslím, že nová generace svou tolik vyzdvihoanou “informační gramotností”, skutečně předčí předchozí společnost. Otázkou však je, jak na tuto „gramotnost” nahlížíme.

2.2.4.5 Digitální géniové?

Podle Spitzera je přesvědčení, že nyní vyrůstá generace digitálních zázračných dětí, mylné. Jeho tvrzení podporují i výsledky výzkumu s odborníky na informační techniku, které ukazují, že jen přibližně polovina ze skupiny dotazovaných odborníků se kloní k optimistickým výhledům do budoucna. *„Na pozadí poznatků shromážděných ve své knize musím coby neurobiolog brát v potaz fakt, že digitální média způsobují mladým lidem úpadek vzdělání. Hloubku duševní práce, nezbytnou pro učení, nahrazuje digitální povrchnost, a proto rozhodně nesmíme vzdělání následující generace přenechat jen volné ruce trhu.”*⁵⁴

2.2.5 Óda na multitasking

Život v digitálním věku se vyznačuje především tím, že ustavičně děláme spoustu věcí najednou. Potřebujeme přece stihnout co nejvíce v co nejrychlejším čase.

Jak jsme z výše uvedených výsledků statistiky mohli vidět, 92 % testovaného vzorku generace Y, tedy téměř všichni, uvedli, že během kontaktu s digitálním médiem dělají zároveň ještě něco jiného. Pro tuto „schopnost” existuje v digitálním světě atraktivně znějící slovíčko multitasking (z latinského multi = mnoha a anglického task=úkol), neboli současné vykonávání různých činností. Když jsem nedávno jela vlakem, můj zájem upoutala oproti sedící slečna s knihou v ruce, sluchátky v uších, tabletem do kterého po každých dvou přečtených stranách psala výpisky, při té příležitosti však stihla zareagovat na ustavičně pípající messenger, udělat

---

⁵⁴ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 200. ISBN 978-80-7294-872-7.

legendární "selfie", a v celku vyřídít čtyři telefonáty. Myslím, že by tato situace mohla posloužit jako námět pro parodii života digitální generace.

Slovo schopnost jsem v úvodu záměrně dala do uvozovek. Mohlo by se zdát, že „ovládat multitasking“, tedy zvládat více věcí najednou, by mělo být hodno obdivu. Ale není tomu právě naopak?

Spitzer multitasking popisuje jako aktivní trénink povrchnosti a neefektivnosti. Názor, že člověk může klidně přeskakovat z jednoho úkolu na druhý a že je to užitečné pro efektivní zpracování informací, se dle výsledků studií publikovaných v jeho knize, ukázal být sebeklamem. Multitasking podle něj tedy není nic, k čemu bychom měli příští generaci povzbuzovat nebo k čemu bychom ji měli dokonce vést.

„V roce 2020 budou mozky dospívajících a mladých dospělých, navyklých na multitasking, propojeny jinak než mozky lidí nad pětatřicet let, což bude mít vesměs špatné a smutné účinky. Nedokážou si nic zapamatovat, většinu energie vynaloží na výměnu krátkých sociálních zpráv, na zábavu a rozptýlení, namísto aby se skutečně do hloubky zabývali lidmi a poznatky. Nedokážou věci hluboce promýšlet ani vytvářet skutečné osobní společenství. Víceméně jsou závislí na internetu a na mobilních připojovacích zařízeních, aby vůbec dokázali fungovat. V souhrnu mají změny způsobu učení a myšlení u mladých lidí všeobecně negativní účinky.“⁵⁵

2.2.6 „Nyní aktivní“

K posledním „vychytávkám“ Messengeru, tedy aplikace, jenž nám umožňuje rychle komunikovat se svými facebookovými přáteli prostřednictvím telefonu, patří zobrazování stavu o tom, zda jsme zrovna „aktivní“ či ne. Při nedávném projíždění seznamu mých „aktivních“ přátel jsem se pozastavila nad (ne)vhodností tohoto slova. Copak vysedávání před monitory či mobilními telefony značí nějakou aktivitu? A jaký má tato virtuální „aktivita“ vliv na ty opravdové?

Spitzer tvrdí, že s vyšším používáním digitálních médií účast na reálných společných aktivitách klesá. Snížená účast na skupinových aktivitách v závislosti na míře každodenního užívání médií se podle výzkumů, o které se ve své knize Spitzer opírá,

---

⁵⁵ SPITZER, Manfred. Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 188. ISBN 978-80-7294-872-7.

především výrazně ukazuje u 13 až 16letých, tedy ve věku, který je velmi kritický a pro mladé lidi obzvláště formující. *„Potřebují potvrzující zážitky, a především kontakt s vrstevníky, aby našli své místo v kolektivu. K tomu jsou nutné reálné kontakty, nikoli virtuální. Právě mladým uživatelům tedy digitální média v jejich sociálních vztazích a emocích škodí.”*⁵⁶

2.2.7 Online už od kolébky

„Obrazovka není dobrá chuva – a už vůbec ne dobrý učitel!”
(Manfred Spitzer – Digitální demence)

*„Naše miminko by se jednou mělo mít lépe než my. Mělo by do života dostat všechny možnosti, mělo by být stále chytřejší, hodně toho vědět, a proto na učení není nikdy příliš brzo.”*⁵⁷ V rámci přesvědčení, že dítě se má podporovat k učení co možná nejdříve, pak kojenci usínají s BabyFirst, batolata sledují BabyEinstein, a děti ve školkách místo skládání leporela klikají na barevné čtverečky na tabletech.

*„Baby videa, vytvářená pro děti od jednoho měsíce, videohry pro devítiměsíční děti a televizní show pro roční děti se dnes už staly běžnou záležitostí.”*⁵⁸

*„Kdo posadí své dítě před obrazovku, aby se učilo, ten riskuje negativní vliv na jeho duševní vývoj.”*⁵⁹ Podle Spitzera jsou digitální média pro učení, a tedy pro duševní vývoj nejmenších dětí škodlivá. *„Výzkumy, které ohledně vlivu audiovizuálních médií skutečně existují, už dlouhá léta s narůstající zřetelností vypovídají o jejich negativních účincích.”*⁶⁰

Interaktivní tabule, digitální učebnice, elektronické pero či dokonce virtuální učitel. Podle „odborníků” na vzdělávání nezbytná

---

⁵⁶ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 236. ISBN 978-80-7294-872-7.

⁵⁷ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 124. ISBN 978-80-7294-872-7.

⁵⁸ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 125. ISBN 978-80-7294-872-7.

⁵⁹ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 132. ISBN 978-80-7294-872-7.

⁶⁰ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 141. ISBN 978-80-7294-872-7.

součást moderní výuky. Avšak jak je to s oněmi novými vychvalovanými formami učení prostřednictvím digitálních médií? Jsou opravdu tak nezbytná?

Spitzer tvrdí, že neexistuje dostatečný důkaz pro tvrzení, že moderní informační technika výuku zlepšuje. Podle něj naopak vede k povrchnějšímu myšlení, rozptyluje pozornost, a navíc má různé nežádoucí vedlejší účinky, sahající od pouhé poruchovosti až po dětskou pornografii a násilí. Dle studií, na které se Spitzer dále odkazuje, se celkově nové digitální vymoženosti určené ke školní výuce rozhodně nehodí k tomu, aby se kvalita vzdělávání zvýšila, ba naopak. A to z důvodu, že nám tato média usnadňují samostatnou duševní práci, která je pro učení nezbytná.

3 Důsledky digitální demence

V souvislosti s digitální revolucí, jak se to taky občas nazývá, Spitzer s jistotou tvrdí, že takovýto život nemůže mít absenci následků. U mladých dospělých se stále častěji vyskytují poruchy paměti, pozornosti a soustředění, jakož i emocionální zploštění a celková otupělost. „Nazvali to syndrom digitální demence.“⁶¹ Spitzer tedy obecně alarmuje na poruchy pozornosti, úzkost, otupělost, poruchy spánku a deprese, nadváhu a sklony k násilí, včetně celkového úpadku společnosti.

3.1 Fyzické dopady

„Škodlivé následky digitalizace našeho světa se různým způsobem týkají našeho ducha, nýbrž i těla, A protože duch sídlí v těle, projevují se negativní tělesné následky dodatečně i na duchu. Tyto negativní účinky na tělo a jejich důsledky pro ducha obecně představují velmi silný argument pro hlavní tezi mé knihy, totiž že digitální média našemu duchu dlouhodobě nadměru škodí.“⁶²

V souvislosti s tělesnými následky pak Spitzer mluví o nespavosti, depresi a závislosti, jakožto velmi nebezpečných následcích užívání digitálních médií. Navíc, kdo tráví mnoho času s digitálními médii, méně se pohybuje. S tím jsou pak spojeny další

---

⁶¹ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 10. ISBN 978-80-7294-872-7.

⁶² SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 232. ISBN 978-80-7294-872-7.

zdravotní následky, jež s sebou nedostatek pohybu nese. „Právě proto, že digitální média užívají především děti a mladiství a že tato skupina obyvatelstva má před sebou v podstatě ještě hodně dlouhý život, mají i všechny tyto zdravotní škody, způsobené digitálními médii, spoustu času se rozvinout a dlouhodobě vyústit v mnohačetné komplikace.“⁶³

3.2 Psychické dopady

Vybíral ve své knize již v roce 2000 upozorňuje na první klinické výzkumy vlivu dlouhého pobytu ve virtuální realitě. Odkazuje se na Iva Čermáka a Marka Navrátila, kteří se ve svém článku z roku 1997 zabývali vlivem virtuální reality na psychiku jedince. Vyslovili hypotézu, že vystavení lidské psychiky virtuální realitě může mít paralelu s primárními symptomy schizofrenie: člověk má porušeny asociace, efektivitu, emoční stabilitu a má tendenci k autistickému zpracování toho, co vnímá. „Podle autorů se musíme obávat ztráty originality myšlení, chybné percepce vlastní osoby, nebo dokonce pocitů odcizení a obtížnějšího návratu do reálného světa, stírání hranic mezi vědomým reálným světem a světem virtuálním. Lze očekávat změny v agresivních vzorcích chování, vyšší pohotovost k agresi, ztrátu kontaktu se sociálním prostředím, a depresivně autistické prožívání, spojené s autoagresivními tendencemi.“⁶⁴

3.3 Závislost

Myslím, že si málo lidí uvědomuje, že i digitální média mohou být drogou. A to, soudě všeho výše zmíněného, neméně ohrožující. Jejich nadměrné užívání může vyústit ve vznik takzvaných novodobých nelátkových závislostí. Mezi ně řadíme právě netholismus, tedy závislost na internetu, a nomofobii, neboli závislost na mobilním telefonu. V rámci těch se v posledních letech také rozvíjejí závislosti na sociálních sítích a virtuálních vztazích.

V případě nelátkových závislostí se jedná především o formu psychických závislostí, nikoli somatických či psychosomatických, jako je tomu například při užívání psychotropních látek.

---

⁶³ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 245. ISBN 978-80-7294-872-7.

⁶⁴ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s.154. ISBN 80-7178-291-2.

3.3.1 Netholismus

O netholismu, neboli závislosti na internetu, můžeme hovořit tehdy, když kvůli pobytu na internetu postižený člověk dlouhodobě zanedbává své vztahy, pracovní povinnosti, sociální kontakty. Zároveň s tím se objevují i různé somatopsychické poruchy, jako poruchy chování, pozornosti, soustředění, bolesti zad, očí atd. „*Celou situaci komplikuje fakt, že dnešní mládež je ve využívání virtuálních technologií obvykle mnohem pokročilejší než jejich rodiče a učitelé. Ti tedy ani nedokážou dítě zodpovědným způsobem poučit o rizicích komunikace na internetu.*“⁶⁵

Existuje řada názorů na to, co vlastně vede jedince k nadměrnému užívání počítače a internetu. Psychiatr Jozef Benkovič ve svém článku o novodobých nelátkových závislostech uvádí, že frekventované používání internetu redukuje napětí, vyvolává pocit vzrušení a emočně podporuje sociálně introvertované, neatraktivní a zakomplexované jedince. Pomáhá také omezovat nudu, samotu a nedostatek podnětů. Anonymita virtuálního světa zároveň poskytuje iluzi nové, dokonalejší a společensky žádoucnější identity. Samostatné kapitoly by pak mohla tvořit internetová pornografie a internetový gambling, jakožto další novodobá rizika spojené právě s příchodem internetu.

Spitzer tvrdí, že závislostní vliv internetu spočívá do značné míry i na fenoménu nepředvídatelnosti. „*Jakmile prostřednictvím běžných portálů vstupuji do spojení s jinými lidmi, ocitá se ve hře spousta náhod. Někdy najdu, co hledám, jindy ne. Někdy někoho potkám, či dokonce najdu virtuálního přítele, jindy ne. Není divu, že právě sociální online média se vyznačují silnou přitažlivostí, takže mnozí mladí lidé musejí být takřka neustále online, mimo jiné ze strachu, aby něco (někoho) nepropásli.*“⁶⁶

3.3.2 Nomofobie

Lidé trpící nomofobií, tedy závislostí na mobilním telefonu, nejsou schopni vzdát se od svého telefonu na delší dobu než několik minut. Nevypínají ho ani v noci a neustále kontrolují, jestli nezmeškali

---

⁶⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 127. ISBN 978-80-247-5046-0.

⁶⁶ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 245. ISBN 978-80-7294-872-7.

hovor nebo zprávu. „S masivním nástupem smartphonů, které jsou online napojeny na internetové aplikace, tato závislost ještě narůstá, neboť je potencována i závislostí na internetu či virtuální online komunikaci. Spolu s tím, jak závislost pokračuje, komunikace takového člověka se minimalizuje pouze na styk zajištěný čím dál tím větším a barevnějším dotykovým displejem smartphonu.“⁶⁷ Využívání mobilních telefonů v běžném životě je dnes již naprosto běžnou a standardní součástí života moderního člověka. „V České republice je dnes více uživatelů služeb mobilních operátorů, než je součet všech obyvatel státu, včetně kojenců. Znamená to, že dnes mnozí lidé vlastní a používají i více mobilních telefonů současně.“⁶⁸

Závislost na mobilních telefonech se v poslední době tedy nepřekvapivě stává stále významnějším fenoménem. Mobilní telefony umožňují lidem budovat a udržovat si síť kontaktů a vyhledávat další, což je podle Slavomila Fischera a Jiřího Škody, autorů publikace Sociální patologie, patrně hlavní motiv vzniku závislosti na mobilních telefonech. S obdobným jevem se podle nich můžeme setkat v souvislosti se sociálními sítěmi na internetu a vytvářením virtuálních vztahů. Díky současným technologiím oba tyto vlivy v podstatě splývají. „Virtuální vztahy realizované prostřednictvím online prostředí se však při bližším pohledu ukazují jako povrchní a postupně nahrazují reálné vztahy, které jedinec měl nebo bude měl mít. Pokud si toto jedinec uvědomí, začne se cítit osamělým a snaží se tuto nepříjemnou situaci řešit znovu pomocí mobilního telefonu a dalších virtuálních kontaktů. Takoví jedinci se fixují na mobilní telefon, protože je jejich jediným společníkem.“⁶⁹

Dalším faktorem v souvislosti s vytvářením závislosti na mobilním telefonu je podle Turčeka, na kterého se autoři v knize odkazují, fakt, že společnost z mobilního telefonu učinila statusový symbol. „U mladých lidí je rozhodující, jakou značku a typ mobilního telefonu používají. Vypovídá to o nich samotných i o tom, co si mohou dovolit. Lidé vlastníci telefony jednoho výrobce se například vymezují vůči ostatním v určité skupině (třídě) a dochází tak k vytváření

---

⁶⁷ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 133. ISBN 978-80-247-5046-0.

⁶⁸ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 133. ISBN 978-80-247-5046-0.

⁶⁹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 135. ISBN 978-80-247-5046-0.

*svérázných subkultur. Vlastnictví nebo spíše nevlastnictví určitého mobilního telefonu se stává prostředkem sociální diferenciace mezi dětmi, eventuálně dokonce sociální exkluze v rámci specifických sociálních skupin.”*⁷⁰ Tato tendence je patrná zejména mezi mladší generací.

Podle Sladkého, na kterého se autoři dále odkazují, lze rizika užívání mobilních telefonů spatřovat rovněž v ovlivnění vzájemné komunikace mezi lidmi. To se projevuje několika způsoby:

„Jedinec se odnaučuje spoléhat sám na sebe v běžných i náročnějších situacích, neprocvičuje si základní sociální dovednosti a spoléhá na „všemocnou síť“. To může vést ke zvyšování rizika z hlediska tendence troufat si na něco, na co jedinec nemá, nedomyšlet důsledky, nezajímat se o realitu.

Dochází k narušení sociálních kontaktů. Osobní schůzky jsou nahrazovány telefonním kontaktem. Lidé se několik dnů či týdnů nevidí, a přesto jsou přesyceni „telekontakty“.

Rodiče, kteří pořízují dětem mobilní telefon, často získávají klamný pocit, že častější telefonní kontakt nahradí kontakt osobní. Důsledky mohou negativně ovlivnit vývoj dítěte i rodinné vztahy.

Mobilní telefon umožňuje únik z tíživé situace. Lidé se odnaučují hledat způsoby, jak se zapojit do osobní komunikace z druhými lidmi, a volí cestu snazšího úniku k mobilnímu telefonu, který navíc v danou chvíli přináší „jistotu“ a pocit vlastní důležitosti.

*V pracovních vztazích může být mobilní telefon zneužit k šikanování podřízených – tzv. mobbingu po telefonu, tj. aby pracovník byl dostupný svému nadřízenému i mimo pracovní dobu.“*⁷¹

4 Co můžeme dělat?

*„Začít se dá tím, že tento problém vezme na vědomí více lidí.”
(Manfred Spitzer – Digitální demence)*

---

⁷⁰ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 135. ISBN 978-80-247-5046-0.

⁷¹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 135. ISBN 978-80-247-5046-0.

4.1 Mluvme o tom!

Bohužel, i přes veškeré výše zmíněné alarmující skutečnosti, nabírá vlna digitalizace života vzestupného rázu, a čím dál více se projevuje i v oblastech vzdělávání, kde je postupně vsugerována již těm nejmenším, a tedy nejrizikovější skupině adresátů. Co tedy můžeme dělat? *„Začít se dá tím, že tento problém vezme na vědomí více lidí.“*⁷²

4.2 Začneme sami!

Kromě toho, že Spitzer navrhuje vznik konsenzu všech politických sil, v závěru dává praktické tipy samotným jedincům, jelikož i my sami, a podle mého názoru bohužel zatím pouze jen my, pro sebe v tomto ohledu můžeme něco udělat. Jako možný návod ke zlepšení kvality našeho života nám tedy doporučuje zdravě se stravovat, alespoň půl hodiny denně se hýbat, být méně zamyšlení, neklást si na sebe příliš vysoké nároky, pomáhat druhým, nepřeceňovat hodnotu peněz, občas při plném soustředění poslouchat hudbu, zpívat si, usmívat se, být aktivní, překonávat překážky, trávit čas v přírodě, a hlavně, trávit čas s druhými lidmi. Na úplném konci knihy naposledy upozorňuje, abychom se digitálním médiím snažili opravdu vyhýbat.

4.3 Chraňme naše děti!

*„V případě malých dětí to všechno platí tím spíše! Omezte dětem dávkování, protože to je jediné opatření, které má prokazatelně pozitivní efekt. Pro celou naši společnost platí: pokud jde o náš blahobyt a zachování naší kultury, nemáme nic jiného než hlavy příští generace, přestaňme je systematicky zasypávat odpadky!“*⁷³

4.4 Prevencí je vzdělaná společnost

Castells se domnívá, že 21. století bude stoletím genetické revoluce se snahou proniknout do tajemství života a dodává *„jestliže zopakujeme chyby z 20. století s použitím nových technologií a jejich*

---

⁷² SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 26. ISBN 978-80-7294-872-7.

⁷³ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 292. ISBN 978-80-7294-872-7.

*moci, následky budou fatální. Nové genetické technologie se vymykají centralizované a řízené kontrole.”*⁷⁴ Prevencí proti nim je vzdělaná společnost.

*„Technologie se vyvíjejí rychleji, než jsme si mysleli, a jejich limity se každý den posouvají o kousek dál. Urychlují naši práci a motivují k inovacím. Jen nesmíme zapomenout, že k tomu, aby nám sloužily, za nimi musí stát chytré hlavy. Chytré lidské hlavy.”*⁷⁵

5 Výzkumné šetření

Na základě výše zmíněných alarmujících skutečností jsem se pokusila o malé výzkumné šetření zaměřené na vybraný vzorek představitelů generace Z. Jelikož největší hrozbu pro společnost spatřuji v lidském odcizení se, způsobeném možností virtuální komunikace a sociálních sítí, mým cílem bylo zjistit, jaký postoj členové nastupující generace k tomuto typu komunikace zaujímají.

5.1 Cíle šetření

Cílem šetření bylo zjistit, nakolik tyto děti využívají digitální média ke komunikaci, zda tento typ komunikace preferují, a případně proč.

5.2 Výzkumné otázky

V souvislosti s cílem mého výzkumu jsem si položila následující základní výzkumnou otázku: *Jaký je postoj představitelů generace Z ke komunikaci skrze digitální média?*

Tuto základní výzkumnou otázku jsem pak rozčlenila na specifické výzkumné otázky zaměřené na témata mého výzkumu:

- *Nakolik tyto děti využívají digitální média ke komunikaci?*
- *Upřednostňují virtuální nebo přímou osobní komunikaci?*
- *V čem spatřují výhody a nevýhody virtuální komunikace?*

---

⁷⁴ DRÁBKOVÁ, Kateřina. *Informační potřeby, vnímání knihoven a informačních zdrojů ve společnosti (se zaměřením na akademické prostředí)*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet knihovnictví, 2007, s. 25. Vedoucí diplomové práce Věra Jurmanová Volemanová.

⁷⁵ PILNÝ, Ivan a Tereza KUČEROVÁ. *Manéž informačního věku: kdo uvízl v síti internetu*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2014, s. 120. ISBN 978-80-265-0169-5.

5.3 Metody sběru dat

Pro své šetření jsem zvolila formu dotazníku. Tento dotazník byl anonymní a dobrovolný. Tvořilo jej 15 otázek, z toho 14 je uzavřených a 1 otázka otevřená.

5.4 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvořili žáci 8. a 9. ročníku základní školy. Jejich počet byl 80, z toho 43 chlapců a 37 dívek. Respondenti byli ve věku 13–15 let.

5.5 Strategie sběru dat

Dotazníkové šetření probíhalo u žáků 8. a 9. tříd na 3. Základní škole v Holešově, mém rodném městě ve Zlínském kraji. Dotazníky měly klasickou tištěnou formu a do školy byly distribuovány prostřednictvím mého rodiče, který je na této škole učitelem. Ten je pak předal, společně s instrukcemi, ostatním učitelům a následně byly rozdány respondentům. Ti je za přítomnosti učitele vyplňovali v hodinách k tomu určených. Čas stanovený k vyplnění dotazníků byl individuální. Rozdáno bylo celkem 85 dotazníků, navrácen byl plný počet. 5 z nich jsem však musela vyřadit pro jejich neúplnost, nebo z důvodů zaškrtnutí více variant. Konečný počet pro zpracování průzkumu je tedy 80 dotazníků.

5.6 Strategie analýzy dat

Analýza byla zpracována pomocí programu MS Excel.

5.7 Výsledky šetření

Otázka č. 1: Jaké je tvé pohlaví?

- a) Muž
- b) Žena

Do tohoto šetření bylo zapojeno 80 dětí. Z toho bylo 37 dívek a 43 chlapců. Obě pohlaví byla tedy zastoupena v přibližně stejném počtu, což mi poskytlo možnost pro detailnější srovnávání jednotlivých odpovědí a zaměřit se na případné rozdíly na základě odlišného pohlaví.

Otázka č. 2: Kolik je Ti let?

Věkové rozpětí se pohybovalo od 13 do 15 let.

Otázka č. 3: Které z těchto zařízení máš? (můžeš označit i více možností)

- a) Počítač/notebook
- b) Chytrý telefon
- c) Tablet
- d) Žádné

U možností a) – c) byl počet odpovědí chlapců a děvčat poměrně vyrovnaný. Možnost a) uvedlo 75 dětí, z toho 33 dívek a 42 chlapců. Možnost b) uvedlo 70 dětí, z toho 37 dívek a 33 chlapců. Možnost c) uvedlo 41 dětí, z toho 19 dívek a 22 chlapců.

Tato otázka byla jedinou otázkou, kde bylo možno zvolit více odpovědí. Předpokládala jsem totiž, že většina dětí Generace Z vlastní více těchto zařízení současně. Můj předpoklad se ukázal jako správný. 39 dětí uvedlo, že vlastní dvě zařízení. To by ještě nebylo nijak zvláštní, jelikož potkat dítě, které v dnešní době nevlastní telefon a k tomu alespoň počítač, je téměř vzácnost. Zajímavější už byl fakt, že až 34 dotazovaných dětí uvedlo, že vlastní všechna tato tři zařízení současně. Pouhých 6 jich vlastní jen jedno.

Výjimku tvořil jeden žák, který uvedl možnost d), tedy, že nevlastní ani jedno ze zmiňovaných zařízení. Tato osoba byla mužského pohlaví.

Otázka č. 4: Pokud žádné z nich nemáš, chtěl(a) bys mít?

- a) Ano
- b) Ne

Na tuto otázku odpovídal tedy pouze výše zmiňovaný jeden žák. K mému překvapení zde uvedl možnost b).

Otázka č. 5: K čemu toto zařízení nejvíce využíváš/bys nejvíce využíval(a)?

- a) Školní povinnosti

- b) Komunikace s přáteli
- c) Hraní her

Na této otázce bylo dokázáno, že většina dětí tato zařízení nejvíce používá právě ke komunikaci s přáteli. Možnost b) volilo 53 dětí, z toho 29 dívek a 24 chlapců. Poměr odpovědí u obou pohlaví byl tedy poměrně vyrovnaný. Na druhém místě se umístilo hraní her, kde zjevně převažovali chlapci. Ke školním účelům je využívá minimum, z toho dívky více než chlapci.

Otázka č. 6: Které z těchto činností věnuješ ve svém volném čase nejvíce prostoru?

- a) Volnočasové kroužky
- b) Osobní aktivity s kamarády
- c) Počítač/tablet/telefon
- d) Televize

Zde byla na první pohled zřejmá převaha v čase stráveném s digitálními médii. Tuto možnost volilo 43 dotázaných, z toho 33 chlapců. Osobní aktivity volilo 21 dotázaných, a zde převažovaly dívky. 14 dětí pak volilo volnočasové kroužky, kde byly počty u jednotlivých pohlaví vyrovnané, a 2 chlapci volili televizi. Pokud by se k počtu odpovědí pro aktivity s kamarády přidaly i volnočasové kroužky, jež mohou být také brány jako forma osobních aktivit, dostaneme se na číslo 35, kde nám pak rozdíl mezi těmito počty o něco klesá. I přesto však digitální média, a tedy pobyt ve virtuální realitě vítězí.

Otázka č. 7: V případě, že jsi zvolil(a) možnost c) počítač/tablet/telefon, co nejvíce na tomto zařízení děláš?

- a) Školní povinnosti
- b) Komunikace s přáteli
- c) Hraní her
- d) Sledování hudby, filmů

Z dětí, které v předchozí otázce uvedly, že tráví nejvíce svého volného času s digitálními médii, z nich téměř polovina uvedla, že nejvíce na tomto zařízení hraje hry. Tuto možnost neuváděla ani

jedna dívka. Jako druhou nejvíce využívanou činnost na tomto zařízení děti volily komunikaci s přáteli. S minimálním počtem se pak umístilo sledování filmů či hudby, a pouze jedna dívka uvedla školní povinnosti.

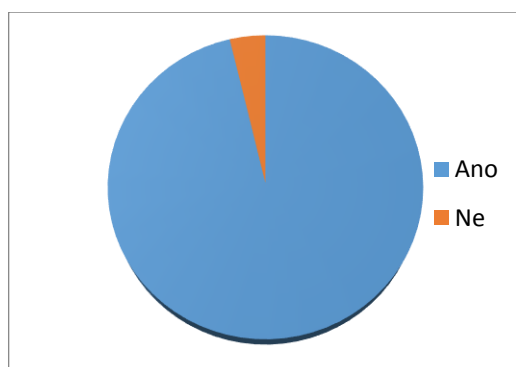
Otázka č. 8: Jakým způsobem se svými přáteli komunikuješ (mimo školu) nejčastěji?

- a) Osobně
- b) SMS
- c) Telefonní hovory
- d) Skype
- e) Facebook
- f) Email

Tato otázka patřila mezi klíčové. Bohužel ukázala, že více než třetina dotazovaných, a sice 58 dětí, se svými přáteli ve volném čase nejvíce komunikuje prostřednictvím digitálních médií. Z toho prostřednictvím Facebooku 40, Skype 9, mobilního telefonu 7, a E-mailu 2. U všech byly počty odpovědí od obou pohlaví poměrně vyrovnané. Možnost osobního kontaktu volilo 22 dětí, z toho 13 děvčat a 9 chlapců.

Otázka č. 9: Používáš Facebook/jiný portál, kde komunikuješ s přáteli?

- a) Ano
- b) Ne

77 dětí a tedy téměř 100 % odpovědělo ano. Z tohoto počtu bylo 36 dívek a 41 chlapců. Vzhledem k předchozím odpovědím se to dalo předpokládat. Je zajímavé, že do počtu těch tří, kteří zvolili možnost

b), nepatřil žák, který v úvodu uvedl, že nevlastní ani jedno ze zařízení, a ani by jej nechtěl. Facebook tedy má i přesto.

Zbylé otázky byly určeny pouze pro ty, kteří volili možnost a), a tak celkový počet dotazovaných u těchto otázek už nečinil 80, ale 77.

Otázka č. 10: Kolik máš na Facebooku/jiném portále přátel?

- a) Méně než 100
- b) 100-200
- c) 200-300
- d) Více než 300

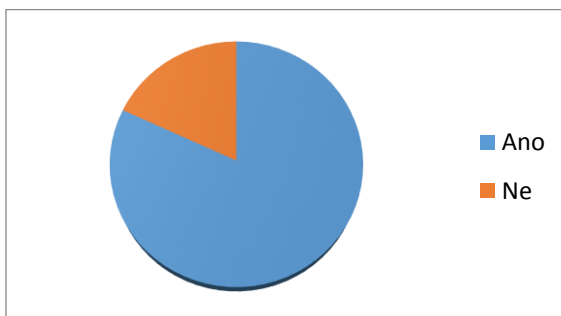
Možnost a) uvedlo 21 dětí, z toho 16 chlapců. Nejvíce dětí volilo možnost b) tedy 100-200. To mi vzhledem k jejich věku přijde poměrně mnoho. 13 z nich ale dokonce zvolilo i možnost c) a 12 možnost d). U všech těchto možností byly počty odpovědí podle pohlaví poměrně vyrovnané. 21 dětí pak v následující otázce uvedlo, že zná všechny. naopak 4 uvedly, že méně než polovinu. 42 volilo, že zná většinu.

Otázka č. 12: Kolik z nich znáš osobně?

- a) Všechny
- b) Většinu
- c) Polovinu
- d) Méně než polovinu

Otázka č. 13: Líbí se Ti forma komunikace přes Facebook?

- a) Ano
- b) Ne

Drtivá většina, a sice 63 dětí uvedlo, že ano. 14, že ne. Počty odpovědí podle pohlaví byly v obou případech vyrovnané. Byla jsem velmi zvědavá, čím děti svá rozhodnutí podloží.

Otázka č. 14: Stručně napiš, proč ano/ne (v závislosti na tvé odpovědi).

Tato otázka pro mě byla velmi přínosnou a důležitou, jelikož děti musely vlastními slovy uvést argument pro či proti této formě komunikace.

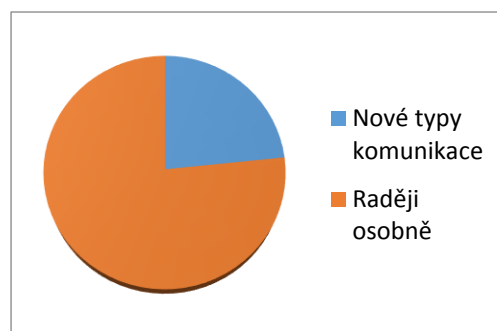
V téměř všech případech argumentů PRO byly důvody „že je to zdarma“ a „je to rychlé“. Nevím, zda děti hromadně spolupracovali, nebo opravdu všichni natolik oceňují tato dvě kritéria, nicméně mají pravdu. V tom se všichni shodneme. Dalšími důvody byly jednoduchost, snadná domluva, přehlednost a možnost kontaktovat se s lidmi kteří jsou daleko. Tento argument uváděly však pouze dívky. Ty byly celkově více otevřené a jejich odpovědi byly poměrně zajímavé. Zvláště v argumentech PROTI, ve kterých uváděly důvody jako odcizení, neupřímnost, přetvářka, ztráta času a závislost. Chlapci zase upozorňovali na podvodníky, hackery a časté výpadky internetu. Příjemně mě překvapilo, že též zmiňovali závislost a důležitost osobní komunikace.

Otázka č. 15: Je pro tebe lepší tento typ komunikace nebo se s kamarády raději setkáváš osobně?

a) Nové typy komunikace

b) Raději osobně

I přes to, že většina dětí v předchozí otázce uvedla, že se jim komunikace přes Facebook líbí, a u předchozích odpovědí to spíše než-li k pobytu v reálném světě nahrávalo tomu virtuálnímu, k mému ještě většímu překvapení, 60 dětí v poslední otázce došlo k závěru, že se se svými kamarády raději setkávají osobně.

5.8 Shrnutí

Poslední dvě otázky pro mě byla z pohledu osobního postoje těchto dětí zřejmě nejpřínosnější. Předposlední otevřená otázka byla velmi důležitou, jelikož děti musely vlastními slovy uvést argument pro či proti virtuální formě komunikace. Musím upřímně říct, že jsem byla překvapena, jak se jí zhostily. Velkým překvapením pro mě zároveň bylo, že se mezi dětmi této generace objevily argumenty jako odcizení a ztráta času. Bylo velmi příjemné zjistit, že si děti digitální generace ještě vůbec dokážou tyto věci uvědomovat. Pozitivní je také to, že si uvědomují možné riziko závislosti.

Poslední otázka posloužila jako závěrečné shrnutí, ze kterého opět k mému velmi příjemnému překvapení vyplynulo, že děti se se svými kamarády raději setkávají osobně než ve virtuálním prostředí. Možná si někteří tím, že byli donuceni se v předposlední otázce zamyslet a napsat své argumenty, něco uvědomili. Nebo to možná vědí a cítí, ale okolní tlak společnosti a „digitální“ způsob života jim jednoduše nedává na výběr. Tak či onak, na základě tohoto šetření spatřuji ještě naději. Naději, že to s nastupující generací přece jen ještě nemusí být tak zlé. Ovšem pouze v případě, že něco uděláme. Všichni něco uděláme.

Závěr

Jak bylo v úvodu zmíněno, jsme součástí informačního věku. Digitální média jsou součástí naší kultury. Zvyšují nám produktivitu práce, a v mnoha ohledech ulehčují život. *„Náš moderní svět – od zásobení potravinami, přes mobilitu a veřejnou správu až po zdravotnictví – by se bez digitálního zpracování informací zhroutil.“*⁷⁶ Podle Spitzera nám tedy nemůže jít o to, abychom média porazili nebo dokonce odstranili. Současně ale nesmíme zapomínat, že mají digitální média vysoký závislostní potenciál a dlouhodobě škodí tělu a především duchu.

Chytré telefony, kouzelné tablety, inteligentní brýle či „cloudové“ domy. Opravdu tohle potřebujeme ke štěstí? Nebylo by lepší zase si všichni společně sednout k táboráku a zahrát si karty? A nebyla by škoda, kdyby o takové zážitky přišly naše děti?

„Skoro na všechno, co aktivizuje naše centra štěstí, si zvykneme relativně rychle. S jednou nejdůležitější výjimkou: tou jsou druzí lidé.“

---

⁷⁶ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 266. ISBN 978-80-7294-872-7.

Úsměv, dobré rozhovory, společné jídlo, malý společný zážitek – to je látka, která nám dopřává pocit naplněného života. Večeře se třemi přáteli nás učiní mnohem šťastnější a ovlivní nás mnohem více než tři sta virtuálních kontaktů na Facebooku.”⁷⁷ A navíc, jak hezky píše má ypsilonová vrstevnice Tereza Kučerová, „facebokoová říše bude mít vždy jednu velkou slabinu. Zůstává i nadále uvězněna v plastových kabelech a virtuálních sítích a skutečný život se odehrává jinde. Ve vůni krajiny, kterou můžete nasát, a mezi věcmi, které se do jedniček a nul nakódovat nedají.”⁷⁸

Seznam použitých zdrojů

DRÁBKOVÁ, Kateřina. *Informační potřeby, vnímání knihoven a informačních zdrojů ve společnosti (se zaměřením na akademické prostředí)*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet knihovnictví, 2007. 110 s. + VII s. příl. Vedoucí diplomové práce Věra Jurmanová Volemanová.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Tyranie okamžiku*. 2. vyd. Překlad Daniela Zounková, Miluše Juříčková. Brno: Doplněk, 2009. Sociálně-ekologická edice. ISBN 978-80-7239-238-4.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Vydání 1. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5447-5.

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPOVÁ. *Média a společnost: [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-697-7.

MUSIL, Josef. *Informační společnost a její ekonomické a sociální aspekty*. Orbis communications [online]. 2011, č. 4. [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <http://orbis.ujak.cz/informacni-spolecnost.php>.

---

⁷⁷ SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014, s. 291. ISBN 978-80-7294-872-7.

⁷⁸ PILNÝ, Ivan a Tereza KUČEROVÁ. *Manéž informačního věku: kdo uvízl v síti internetu*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2014, s. 82. ISBN 978-80-265-0169-5.

PILNÝ, Ivan a Tereza KUČEROVÁ. *Manéž informačního věku: kdo uvízl v síti internetu*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2014. ISBN 978-80-265-0169-5.

PUNCH, Keith. *Základy kvantitativního šetření*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-381-9.

SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7294-872-7.

Úvodník: *Digitální společnost*. Sdělovací technika [online]. 2014 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <http://www.stech.cz/e-casopis/nahled/2014/1.aspx>.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-291-2.

ŠIKANA NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH V KRÁLOVÉHRADECKÉM KRAJI

Olga Tluchořová, Barbora Vandasová

Úvod

Pro tuto práci jsme si zvolily téma šikany ve školním prostředí. Na samém začátku teoretické části práce se snažíme o přesné vymezení tohoto rizikového chování a jeho obecných znaků. Dále se zabýváme šikanou ve škole, jejími formami a charakteristikami jejich účastníků. Poté zdůrazníme možné příčiny šikany, její fáze a v neposlední řadě se podrobněji zaměříme na řešení šikany, a to hned z několika pohledů, zmiňujeme zde i některé organizace, které se zabývají problémem šikany. V závěru práce se věnujeme prevenci šikany a zákonům, o které se lze při řešení šikany opřít. Ve výzkumné části poté provedeme kvantitativní šetření pomocí dotazníku, který má za úkol zmapovat současnou situaci výskytu šikany na středních školách.

1 Šikana

1.1 Pojetí, definice šikany

Slovo šikana pochází z francouzského slova „*chicane*“, jež znamená zlomyslné obtěžování, týrání, pronásledování a sužování.

Definic šikany existuje velmi mnoho. Jednou z takových definic je: „*Šikana je úmyslné a opakované fyzické i psychické ubližování slabšímu jedinci (skupině) silnějším jedincem (skupinou).*“ (Vágnerová et al, 2009, s. 11).

Říčan a Janošová (2010, s. 21) vymezují šikanu jako ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit.

Jak jsme již zmínily, definic šikany existuje obrovské množství. Všechny by však měly pokrývat určité znaky šikanování. Mezi tyto znaky řadíme záměrnost, opakování, dlouhodobost, samoučelnost, nepříjemnost útoků a nepoměr sil. (Vágnerová et al, 2009, s. 74) Z toho můžeme vyvodit, že šikana je vždy takové chování, které je záměrné, probíhá dlouhodobě a opakovaně s cílem ublížit slabšímu jedinci jedincem silnějším.

„Šikanování je všudypřítomné a může nás doprovázet celý život. Začíná v rodině mezi sourozenci, pokračuje ve školce a v dalších školách (bullying), v zájmových skupinách, na vojně, v zaměstnání (mobbing), v partnerských vztazích (domestic violence), v nemocnicích, například psychiatriích, mezi nájemníky domu... a končí třeba týráním seniorů v rodině nebo v domově důchodců“ (Kolář, 2011, s. 17)

Je tedy zřejmé, že se se šikanou můžeme setkat prakticky kdekoliv. Obětí šikany se může stát každý z nás, a to v jakémkoliv věku, je tedy na místě se o šikanu zajímat a nezavírat před ní oči, jelikož takové chování může mít i závažné důsledky a neblahý dopad na osobnost oběti.

V mnoha případech však není lehké určit hranici mezi šikanou a šikádlením. Vágnerová a kol. (2009, s. 73) říká, pocit, že jsem šikanován, je do značné míry subjektivní. Co je pro někoho „legráckou“ či „klukovinou“, může jinému způsobovat psychické problémy. Ten, komu skutečně ubližují, však rozdíl mezi šikanou a šikádlením většinou bezpečně pozná.

„Šikádlení je legrací, zábavou pro obě zúčastněné strany. Šikanou se baví jen agresor, šikanovanému jedinci však způsobuje ponížení a bolest“ (Vágnerová et al, 2009, s. 74).

Lze tedy říci, že každý jedinec vnímá šikanu jinak, chování, které je pro někoho zábavné, může druhému jedinci ublížit. Vždy záleží na tom, jak takové chování vnímá sama oběť. Pedagogům i rodičům dělá někdy problém určit hranici mezi šikanou a šikádlením. V tomto případě je nutné vědět, že při šikádlení je mezi aktéry vyrovnaný poměr sil. Šikádlení je legrací pro obě strany, kdežto u šikany jsou síly mezi aktéry nevyrovnané a baví se pouze agresor na účet oběti.

2 Šikana ve škole

Za nejdůležitější charakteristiku školní šikany lze považovat vymezení dle metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT).

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě

nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků“ (MŠMT, 2014, online).

Metodický pokyn MŠMT slouží jako jakási příručka pro školy, k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, jejímž cílem je upozornit na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace o jeho projevech a napomoci hledat řešení těchto specifických problémů.

Šikana je v dnešní době velmi aktuálním tématem. Patří mezi nejzávažnější negativní jevy v současné škole, ačkoliv se neprojevuje pouze ve školách. *„Opakované výzkumy ukazují, že se její obětí stává až 40 % dětí školního věku; 44 % dětí přiznalo, že se někdy staly jejími svědky“ (Vágnerová et al., 2009, s. 9).*

Je proto na místě, zařadit školství mezi jednu z nejdůležitějších oblastí, kde by mělo docházet k prevenci tohoto rizikového chování. Mnoho škol dokonce tvrdí, že na jejich půdě nikdy k takovému chování nedošlo. Vzhledem k tomu, že šikanování je tak staré jako je škola sama, lze předpokládat, že se takové chování objeví vždy, je však důležité, v jaké míře a jak si sama škola dokáže s tímto problémem poradit.

„V miniprůzkumu na některých středních odborných učilištích, gymnáziích a dalších středních školách většina učitelů neviděla šikanování jako problém. V každém případě alespoň ne na té jejich škole. Možná snad někde jinde. Tito učitelé a mnozí další, kteří takto smýšlejí, se velmi mýlí. Šikanování je problém, a to i na těch jejich školách“ (Kolář, 1997, s. 13).

Je zřejmé, že někteří učitelé často nevidí v šikanování závažný problém, berou ho na lehkou váhu, nebo jednoduše nejsou s touto problematikou dostatečně obeznámeni či řádně vyškoleni.

2.1 Formy šikany

Dle Vágnerové a kol. (2009, s. 74, 75) je pro praktické rozlišení vnějších projevů šikany užitečná tzv. „trojdimenzionální mapa“, podle které lze agresí členit na:

- Fyzickou a verbální;
- Aktivní a pasivní;
- Přímou a nepřímou.

Pro snazší porozumění tohoto rozdělení si uvedeme několik příkladů takového chování. Vágnerová a kol., ve své knize uvádí, že v případě, že se jedná o fyzické – aktivní – přímé šikanování, dochází například k takovému chování, že útočníci svou oběť kopou, škrtí, bijí apod. Kdyby šlo o takové chování, fyzické – aktivní – nepřímé, nastane většinou situace, že „kápo“ pošle své „nohsledy“, aby oběť zbili, okradli, aby zničili či schovali její věci a podobně.

Jak je již zmíněno, fyzické šikanování může být i pasivní. Pasivní se v tomto případě myslí, že v přímé formě pasivního šikanování například agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice, v nepřímé formě pak agresor například odmítne oběť na její žádost pustit ze třídy na záchod.

Existuje také verbální forma násilí, která opět probíhá jak ve formě aktivní, pasivní, tak přímé a nepřímé. Příkladem verbální šikany ve formě aktivní a přímé, může dojít k tomu, že agresor oběti nadává, uráží ji, ponižuje a zesměšňuje. Ve formě nepřímé rozšiřuje o oběti pomluvy nebo svou agresi vůči ní vyjadřuje v kresbách, posměšných verších a podobně. V případě pasivní verbální šikany a její přímé formy například agresor neodpovídá oběti na pozdrav či na otázky, ignoruje ji a v nepřímé formě se spolužáci nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co způsobili její trýznitelé (Vágnerová et al, 2009, s. 75).

Kolář (2011, s. 31) ve své knize nabízí trojrozměrný praktický pohled na toto rizikové chování. Na šikanování se dívá ze třech pohledů, a to z pohledu behaviorálního, kdy vysvětluje šikanování jako nemocné chování, z pohledu psychodynamického, kde se šikanování bere jako závislost a v třetím případě z pohledu sociálně-psychologického, kde je šikanování vymezeno jako porucha vztahů ve skupině.

2.2 Účastník šikany

V případě, že se ve škole nebo v jiném kolektivu objeví šikana, žák se ocitne v jedné ze tří rolí:

- Role agresora;
- Role oběti;
- Role přihlížejícího „mlčící většiny“.

Typy iniciátorů šikany

Kolář (1997, s. 55-56) zaznamenal výskyt tří typů agresorů – iniciátorů šikanování.

1. typ – hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy. Narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností.

Vnější forma šikanování

Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.

Specifika rodinné výchovy

Častý výskyt agrese a brutality u rodičů.

2. typ – velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu.

Vnější forma šikanování

Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.

Specifika rodinné výchovy

Časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

3. typ – srandista, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný.

Vnější forma šikanování

Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Patrná snaha vypíchnout humorné a zábavné stránky.

Specifika rodinné výchovy

Kolář zde nezaznamenal významnější specifika. Pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rovině.

Typy obětí

Dle Vágnerové a kol. (2009, s. 86-87) není snadné zachytit charakteristiku oběti, protože se jí může stát prakticky kdokoliv.

Přesto lze říci, že existují určité rizikové faktory a projevy v chování obětí šikany. Mezi takové rizikové faktory lze zařadit:

- jakákoli odlišnost, která prohlubuje problémy se sebestářím, nejistotu a zvyšuje zranitelnost jedince,
- příliš ochranná výchova,
- sociální neobratnost, která často způsobuje jejich neoblíbenost,
- osobnostní výjimečnost a nadání,
- preference alternativního životního stylu v rodině s projevy až bezhraniční ochoty pomáhat a sloužit a odporu k jakémukoli násilí,
- projevované náboženské postoje,
- emoční labilita,
- zdravotní, případně psychický handicap,
- příslušnost k minoritě a skupinám imigrantů,
- sociálně znevýhodněné prostředí,
- stav související s přestupem do nové skupiny.

Charakteristika přihlížejších

Vágnerová a kol. (2009, s. 87) ve své knize Minimalizace šikany také charakterizuje roli přihlížejího neboli „mlčící většiny“. Říká, že přihlížejší lze charakterizovat jako skupinu jedinců s nedostatečnou nebo snižující se mírou občanské statečnosti a s rozptýlenou zodpovědností.

Velké nebezpečí šikany spočívá právě v tom, že se netýká jen bezprostředních účastníků, ale všech přítomných, kteří se ocitají v procesu prorůstání vztahové patologie a jako takoví na násilí neupozorní, oběť nebrání, agresory nezastaví, později násilí tolerují, v pokročilých stadiích šikany se do ní někdy i aktivně zapojují (Vágnerová et al, 2009, s. 88).

Do procesu šikanování je zapojena celá třída, je tedy nutné při jejím řešení pracovat se všemi účastníky!

2.3 Fáze šikany

Šikanu lze rozdělit do určitých fází. Lovasová (2006, s. 7-8) uvádí popis jednotlivých fází vývoje šikany:

1. Ostrakismus – v počátečním a nejmírnějším stadiu se jedná zejména o izolaci postiženého jednotlivce. Dítě – oběť nemá žádné kamarády a nikdo jej nebere vážně. Komunikace probíhá převážně znevažujícím způsobem. Oběť je zesměšňována, má hanlivou přezdívku apod. Na její účet se dále konají různé „přátelské“ legrácky a vtípky, a když se ohradí, je jí vytknuto, že nerozumí legraci a nemá smysl pro humor.

2. Přitvrzování – agresor mapuje situaci a testuje, kam až může zajít. Zkouší takzvaně přitvrdit a manipulace nabývá podoby tělesných útoků. Posléze agresor zjišťuje, že mu toto jednání přináší nejen pocit uspokojení, ale i obdiv a respekt ostatních dětí, což jej samozřejmě dále povzbuzuje.

3. Nukleový – ve třetím stadiu se sympatizující jedinci spojí a vytvoří společnou strategii výběru obětí. Šikanování tak nabývá na organizovanosti. Rozdělení rolí je již pevné, a pokud se nyní nevytvoří silná pozitivní podskupina, jsou vytvořeny předpoklady pro to, aby se šikanování stalo normou celé skupiny.

4. Mlčící většina – ve čtvrtém stadiu dochází k přijetí norem agresorů a chování této skupiny se stává zákonem pro ostatní děti, které je ze strachu poslouchají, případně přisluhují. Sílí tlak ke konformitě na dosud neangažované členy skupiny, kteří se nakonec většinou aktivně zapojují. Hlavní roli hraje samozřejmě strach, že pokud by zůstali stranou, mohli by na sebe upoutat pozornost agresorů a dostat se tak do pozice obětí.

5. Dokonalá šikana – šikana je nyní předmětem zábavy pro celou skupinu, která dokonce agresory za pobavení odměňuje potleskem. V tomto stadiu lze pozorovat psychickou manipulaci ve velmi propracované podobě. Kupříkladu je-li oběť vyvolána k tabuli, již při prvních slovech třída propuká ve smích. To se logicky projeví ve výkonu dítěte u tabule a špatná známka na sebe nenechá dlouho čekat. Očekávání třídy je tak vrchovatě naplněno. Psychické rozpoložení přihlížejících se podobá rozpoložení obecenstva římských cirků při gladiátorských zápasech. Tomu nezřídka napomáhá i pedagog, který v neuvědomělé snaze zavděčit se třídě oběť sám ironizuje. Na úkor oběti se dále spřádají nejrůznější intriky, dochází ke stálému nárůstu a zdokonalování násilí.

Toto rozdělení se používá spíše z didaktických důvodů. V praxi není možné zjistit v jakém stadiu, se skupina nachází. Není možné určit hranice mezi stádii, jelikož se mezi sebou vzájemně prolínají,

přecházejí v sebe nebo se překrývají. Znalost stádia šikany v daném kolektivu nám napomáhá ke správnému zvolení řešení šikany.

2.4 Příčiny šikany

V této kapitole se budeme věnovat příčinám šikany. (Kolář, 1997, str. 53-65) Jde o negativní vlivy, které ovlivňují jednání normálních žáků. Mezi tyto vlivy řadíme **rizikové osobnostní charakteristiky**, což jsou osobnostní charakteristiky iniciátorů a obětí šikany, dále členů skupiny, kde šikana probíhá a určitý význam hraje i osobnost pedagoga. Mezi další negativní vlivy patří **nepreventivní prostředí** – školská zařízení a jejich slabá místa v prevenci, špatná výchova a citová deprivace v rodině, vztažné skupiny a negativní společenské vlivy.

Dále se tímto problémem zabývají Gajdošová a Herenyiová (2006, s. 211-215), které popsaly významné faktory dětské agresivity a násilných projevů:

- **Citová deprivace žáka**

Je jedním ze zdrojů agresivního a násilného chování ve školách. Je to stav, kdy děti nemají uspokojeny potřeby bezpečí, lásky, opory a ochrany, což vyvolává tendenci k náhradnímu uspokojování, kam patří například trápení zvířat, užívání drog, a právě ubližování jiným lidem ať už po psychické stránce či fyzické.

- **Úzkost, napětí, strach**

Úzkost a strach u žáků ve školách jsou dvě strany jedné mince. Děti, které se ocitají v neustálém napětí a zažívají úzkost, se pak často chovají agresivně – bijí spolužáky, kteří jim takové chování vůči sobě dovolí. Tito problémoví žáci neumí navázat přátelské vztahy. Ale mohou u nich pomoci správné výchovné a vyučovací přístupy učitelů, které by eliminovaly velkou část zdrojů úzkosti a nejistoty.

- **Výbušný temperament**

Důležitou roli v agresivitě žáka hraje i jeho temperament, který se nepřipustně uvolňuje k prosazení okamžitých cílů – nevybití nahromaděné energie během přestávky se poté odráží v hodině, kdy dotyčný vyrušuje nebo je násilnický vůči spolužákům nebo učitelce.

- **Osobnostní charakteristiky žáka**

Žáci, kteří se chovají agresivně a používají násilí, jsou častěji nejistí, zakomplexovaní, mají sníženou sebeúctu, nízkou úroveň

prosociálních tendencí, slabší komunikační dovednosti apod. Často to jsou žáci odmítáni skupinou či děti izolované – tzv. černé ovce třídy, nebo žáci velmi vlivní, kteří mají negativní vliv na morálku třídy.

- **Nuda nebo touha po stále silnějších, více vzrušujících zážitcích**

Nuda nebo touha po zážitcích a zkušenostech může být jedním ze zdrojů násilí.

- **Snaha chovat se jako chlap**

Představa žáka, že má působit mužně může vést k agresi.

- **Výchovné přístupy rodičů**

Tento faktor je jedním z nejvýznamnějších vůbec. A to především benevolentní nebo příliš rozmazlující výchova, dovolující dítěti téměř cokoli, všechno se mu odpustí. Špatná je také výchova, kdy si rodiče svého dítěte nevšímají, nebo pokud je příliš přísná a využívá se fyzického či psychického trestání. V těchto rodinách se poté vyskytuje vzájemné nenávistné chování, negativní citové reakce a dochází k posilování nevhodného chování.

- **Výchovné a vyučovací styly učitelů a způsoby, jakými učitelé projevují svou autoritu**

Násilné a agresivní chování ve třídách vzniká i tehdy, když si sám učitel, a to zejména třídní učitel nevšímá šikanování ve třídě, hned v zárodku neřeší násilné chování některých žáků.

Na to, aby se násilné a antisociální chování projevilo je potřebná konstelace více uvedených faktorů a také určitý spouštěcí podnět, kterým může být těžká písemka, příchod nového žáka či učitele nebo nepřátelský postoj jiných žáků.

3 Řešení šikany ve škole

Vágnerová a kol. (2009) ve své knize Minimalizace šikany uvádí tři praktické typy řešení šikany, a to ze strany rodičů oběti, ze strany rodičů agresora a ze strany školy.

Řešení ze strany rodičů oběti

V případě že se dítě se svým problémem svěří rodičům, rodič by měl v co nejbližší době informovat školu. Rodič ve škole jako první osloví třídního učitele svého dítěte, nemá-li s třídním učitelem dobré vztahy nebo odmítne-li třídní učitel situaci řešit, vyhledá výchovného

poradce, školního metodika prevence nebo přímo vedení. Není-li rodič s přístupem školy k vyšetřování spokojen, lze se obrátit také na českou školní inspekci nebo přímo na Policii ČR. Rodič škole ohlásí, kdo koho šikanoval, jak dlouho, jakým způsobem, popřípadě kdo jsou svědci a kde k šikanování docházelo. Je nutné dbát na to, aby byl z rozhovoru pořízen záznam, který může v budoucnu představovat důkaz o tom, že se oběť snažila šikanování řešit a nahlásila ho. Rodičům je poté doporučeno vyhledat odborníka, který pomůže oběti snášet důsledky šikanování. Sám rodič, by se měl snažit své dítě co nejvíce podporovat a trávit s ním v tomto těžkém období více času.

Řešení ze strany rodičů agresora

Rodiče agresora se o šikaně dozvídá většinou od třetí strany, tzn. ze školy, od rodičů oběti a podobně. V případě, že se prokáže, že je jejich dítě agresorem je nutné dát ze strany rodičů dítěti najevo, že s jeho agresivním chováním nesouhlasí, ale mají ho rádi a pomůžou mu situaci zvládnout. Rodič agresora by měl spolupracovat při vyšetřování a nabádat své dítě k omluvě. V neposlední řadě by měl pomáhat svému dítěti zvládnout následky jeho chování.

Řešení ze strany školy

Učitel je povinen přijmout oznámení o šikanování a odevzdat ho vedení školy. Následující kroky, které škola podnikne, by měly být v souladu s metodickým pokynem MŠMT. Je nutné posoudit celou situaci šikany, případně v jaké vývojové fázi šikany se třída nachází a zvážit, zda škola bude případ vyšetřovat sama nebo zda se obrátí na odborníky. Rozhodne-li škola, že požádá o pomoc odborníky, vyhledá například Střediska výchovné péče (SVP) nebo pedagogicko-psychologickou poradnu (PPP). Pokud se prokáže, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu, je škola povinna ihned hlásit Policii ČR. Škola by měla o výsledcích vyšetřování informovat rodiče všech zúčastněných včetně přihlížející většiny například formou rodičovské schůzky. Třída by měla po ukončení vyšetřování projít tzv. intervenčním programem. Intervenční program nabízí opět Střediska výchovné péče nebo Pedagogicko-psychologické poradny, cílem programu je práce se třídou, která směřuje k upevnění vztahů ve skupině.

Schéma strategie vyšetřování (schéma první pomoci) podle Koláře (2001, s. 113-115). Strategie první pomoci obsahuje pět kroků vyšetřování. Strategie vyšetřování je univerzální, lze ji využít

ve všech případech první pomoci, dosahování cílů jednotlivých kroků je ovšem pružné a alternativní.

1. krok – Rozhovor s informátory a oběťmi.
2. krok – Nalezení vhodných svědků.
3. krok – Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky.
4. krok – Zajištění ochrany obětem.
5. krok – Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

3.1 Organizace zabývající se šikanou

V dnešní době je problém šikanování velmi rozšířený. Je proto nutné, aby byla možnost se obrátit na organizace, které by nám pomohly nějakým způsobem řešit tento problém, ať už je to „jen“ vyslechnutí nebo se jedná o poradenství. V České republice existuje několik takových organizací:

Rodičovská linka – zabývá se telefonickým odborným poradenstvím a nabízí krizovou pomoc především rodičům a prarodičům z celé ČR. Služby poskytuje výhradně po telefonu, ctí zásadu anonymity klienta, tyto služby zajišťují psychologové a pracovníci se vzděláním zaměřeným na krizovou intervenci.

Linky důvěry – se zabývá též telefonickou pomocí. Podobně jako u Rodičovské linky, odborný pracovník doporučí, jak postupovat, na koho se obrátit v místě bydliště. Jelikož většina linek pracuje v omezeném prostoru, nejsou vždy bezplatné.

Internetové poradny – přímé poradenství těm, kteří mají podezření na šikanu nebo nevědí, jak postupovat při řešení šikany, navrhnou další kroky k řešení tohoto problému a předají kontakty na specializované pracoviště. Zachovávají anonymitu, komunikují prostřednictvím emailu. Služeb internetových poraden využívají rodiče, učitelé ale i samy děti.

Pedagogicko-psychologické poradny – patří ke školským poradenským zařízením, jsou v každém regionu ČR. Zaměřují se na poradenství pro děti školního věku. Poradnu mohou kontaktovat sami rodiče nebo ve spolupráci se školou. Služby PPP jsou bezplatné, některé PPP nabízejí i zmapování sociálních vztahů ve třídě pomocí sociometrie, na jejímž základě lze vypracovat intervenční plán.

Střediska výchovné péče – školské zařízení, poskytují bezplatné, diagnostické, preventivně-výchovné a poradenské služby. Tyto služby jsou určeny dětem, mládeži, rodičům i učitelům, zaměřují se na prevenci a řešení výchovných problémů, poruch chování a negativních jevů v životě dětí a mladistvých. Nabízejí ambulantní konzultace, celodenní péče, preventivně-výchovný pobyt, který trvá osm týdnů, cílem je zmírnit nežádoucí projevy chování, rozvíjet sebedůvěru, posilovat odpovědnost za své chování a jednání, zlepšovat sociální dovednosti a komunikaci v rodině, to lze provádět pouze se souhlasem zákonných zástupců.

Neziskové organizace – problematikou šikany se zabývají i různá občanská sdružení jako je např. Společenství proti šikaně, www.sikana.org. Kontakty na tyto organizace by měl zprostředkovávat metodik školní prevence, pracovníci městského úřadu či výchovní poradci.

Dětská psychiatrie a psychiatrické léčebny – stav dítěte, které se stalo obětí šikany, někdy vyžaduje psychiatrické vyšetření a následnou péči, např. v případě dlouhodobé úzkosti, deprese, sebepoškozování, úvah o sebevraždě. Psychiatrické stanovisko je někdy důležité i u dětí s nezvladatelnou agresí či s jinými poruchami chování. Hospitalizaci v dětské psychiatrické léčebně, může psychiatr doporučit, pokud nelze problémy dítěte vyřešit ambulantně. Dětem se v léčebnách věnují psychiatři, psychologové i pedagogové (Vágnerová et al, 2009, s. 131-136).

4 Prevence šikany ve škole

Jednou z nejdůležitějších otázek ohledně šikany je, jak ji vůbec předcházet? Programů pro prevenci šikany je několik, ale jejich podstata je stejná, a to zamezení šikany.

Tyto programy jsou účinné, což dokazují výsledky programů proti šikanování ve Skandinávii a Velké Británii. Ve Skandinávii, v Norsku proběhl intervenční program *Co můžeme udělat se šikanováním*, který byl realizován na 24 tamějších základních a středních školách, tento program snížil výskyt šikanování během dvou let (1983-1985) o 50%. Program byl součástí frontální strategie proti šikanování, k vedení této celonárodní kampaně byl pověřen ministerstvem školství Dan Olweus. V Sheffieldu ve Velké Británii v letech 1991-1993 na 26 základních a vyšších školách se uskutečnil podobný program inspirovaný již zmíněným intervenčním

programem, který proběhl v Norsku. Výsledky programu byly rovněž velmi dobré, během prvního roku se snížilo šikanování o 48 %. Uvedené programy jsou ve světě nejznámější, ale v současnosti existují a vznikají další zajímavé programy v rámci této problematiky. (Kolář, 2001, str. 197)

Prevenici šikany rozdělujeme na primární, sekundární a terciární.

Primární prevence se uplatňuje v případě, že k ní ještě nedošlo. Je založena na výchově harmonické osobnosti dítěte, na informovanosti dětí, rodičů a veřejnosti o šikaně, preventivních aktivitách ve školách což je pěstování zdravého sebevědomí, samostatnosti atp., patří sem také budování kolektivnosti nejen třídy ale i celé školy, budování přirozených kamarádkých vztahů a pocitu bezpečí (Bendl, 2003, s. 78).

Sekundární prevence se uplatňuje v situacích, kdy k šikaně už došlo. Zde je nutné využít různá opatření k tomu, aby se šikana znovu neobjevila. Do sekundární prevence řadíme včasnou diagnostiku, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření jako například ochrana oběti před dalším násilím, rozhovor s rodiči oběti, ale i rodiči agresorů atd., dále také výchovné práce s agresory (Bendl, 2003, s. 78).

Terciární prevence je snaha o zabránění recidivě. Nejčastěji leží v rukou policie, soc. kurátorů, represivních a léčebných institucí. Jde o práci se skupinami, které trpěly velmi závažnou formou šikany. Tento druh prevence se proto zabývá vyšetřováním, identifikací pachatelů a práce s traumatizovanými oběťmi (Švec et al, 2007, s. 8-9).

5 Šikana ve škole a zákon

I když šikana jako taková není v zákonu zakotvena, je v závažnějších případech posuzována jako trestný čin, nikoliv pouze jako přestupek. Proto je velmi důležité při šetření šikany spolupracovat s policií, v ČR existuje ratifikovaná smlouva o právech dítěte, která zaručuje všem dětem ve školských pedagogických institucích bezpečný pobyt bez ohrožení zdraví a ohrožení života. Šikana je tedy ošetřena několika zákony, ve kterých ale přímo pojem „šikana“ nenajdeme. Jde o ty to zákony:

- Zákon č. 561/2004 Sb. - zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon);
- Zákon č. 359/1999 Sb. - zákon o sociálně-právní ochraně dětí;
- Zákon č. 200/1990 Sb. - zákon o přestupcích;
- Zákon č. 40/2009 Sb. - trestní zákoník;
  - z trestního zákoníku můžeme vyjmenovat tyto paragrafy:
    - § 177 Útisk;
    - § 173 Loupež;
    - § 146 Ublížení na zdraví;
    - § 228 Poškození cizí věci;
    - § 185 Znásilnění;
    - § 187 pohlavní zneužití.

Aby byl pachatel postižen, musí být starší 15 let. Děti mladší 15 let nejsou trestně odpovědné, ale jsou předány do péče orgánu sociálně-právní ochrany, případně jsou postiženi jejich zákonní zástupci.

6 Výzkumná část

6.1 Metodologie šetření

Výzkumnou část této práce jsme se rozhodly provést pomocí kvantitativní metody za pomoci dotazníkového šetření. Dotazník je převzat ze studijních materiálů na webu pedagogické fakulty, Západočeské univerzity v Plzni viz. Příloha 1. V dotazníku jsme provedly drobné úpravy a převedly jej do elektronické podoby, v Příloze 2 je i jeho tištěná podoba pro rychlý přístup během čtení této práce. Jeho elektronická podoba (<http://www.survio.com/survey/d/E4L0R3J5W6F4U9R9X>) byla vytvořena pomocí webového portálu www.survio.cz a poté rozeslána respondentům. Dotazník obsahuje 23 otázek z čehož 10 otázek je určeno pouze pro osoby, které někdy šikanu zažily. Průzkum obsahuje uzavřené, polootevřené i otevřené otázky a otázky s možností více výběrů. Některé z otázek jsou nepovinné, zvláště ty, které jsou určeny pro osoby, které šikanu zažily. Dotazník je anonymní.

Respondenti

Respondenty výzkumu jsou středoškoláci z oblasti Královehradeckého kraje, které jsme kontaktovaly pomocí sociální sítě facebook. Celkový počet dotázaných činil 56 respondentů, z toho 2 museli být vyřazeni pro jejich odpovědi, které nebyly myšleny vážně. Do výsledku výzkumného šetření, bylo tedy započítáno 54 respondentů z toho 34 bylo dívek a 20 chlapců.

Cíle výzkumu

Hlavní cíl: Zmapovat současnou situaci výskytu šikany na středních školách v Královehradeckém kraji.

Dílčí cíl: Zjistit, průběh šikany u šikanovaných jedinců.

Stanovení hypotéz

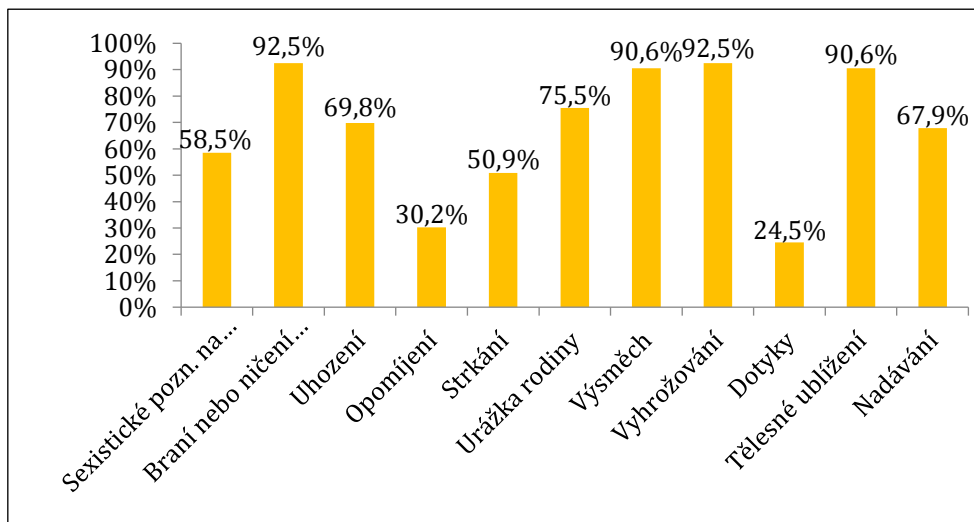
V rámci šetření byly vytyčeny tyto hypotézy:

- H1: Více než 1/3 respondentů zažila alespoň jednou šikanování.
- H2: Agresory se častěji stávají chlapci než dívky.
- H3: K šikanování dochází častěji ve třídách než na záchodě.

6.2 První část výzkumu

V první části výzkumu jsme se věnovaly hlavnímu výzkumnému cíli, a to zmapovat současnou situaci výskytu šikany na středních školách v Královehradeckém kraji.

Graf 1 - Projevy šikanování

Respondenti měli v dotazníku odpovídat na otázku, jaké projevy považují za šikanování, v možnostech měli uvedeny stejné odpovědi, jako vidíme v grafu, také je důležité říci, že v této otázce byla možnost více výběrů. Respondenti mohli tedy vybrat všechny možnosti, ale nejvíce vybírali možnost braní nebo ničení věcí, výsměch, vyhrožování a tělesné ubližování.

Následující otázka, *Vyjmenuj další projevy šikanování*, byla dobrovolná a respondenti zde vymýšleli vlastní odpovědi, nejčastěji se objevovaly odpovědi jako kyberšikana a pomlouvání. Nacházely se zde také odpovědi jako podílení se na trestné činnosti proti vlastní vůli, psychický teror a ponižování.

Tabulka 1 - Výskyt šikany

Odpovědi	Otázka č. 4 Vyskytuje se šikanování na vaší škole?	Otázka č. 5 Vyskytuje se šikanování ve vaší třídě?
Určitě ne	16,7 %	59,3 %
Ano, velmi často	0 %	0 %
Ano, občas	38,9 %	29,6 %
Nevím, sám jsem se s ním neseťkal, ale nemohu ho vyloučit	44,4 %	11,1 %

Z této tabulky je zajímavé je že mnoho lidí tvrdilo, že o ničem neví či se neseťkal se šikanou na škole či ve třídě, ale zároveň 1/3 dotazovaných odpověděla, že občas ano. V šesté otázce jsme se respondentů ptaly na to, zdali někdy nešli do školy ze strachu, že budou šikanováni, převážná většina (65%) uvedlo, že nikdy nezameškali školu ze strachu, ze šikanování. Dále 22 % uvedlo, že se báli jednou jít školy a 13 %, což je 7 dotazovaných z celkových 54, označilo odpověď ano, často.

Ve výsledcích se nám také ukázalo, že 17 % účastníků průzkumu bylo často u šikany přítomno, dále u ní bylo jen jednou 39 % a 44 % nikdy u šikany vůbec nebylo. Zajímavé je, že 60 % dotazovaných se často nebo alespoň jednou zastalo oběti šikany. Zbýlých 40 % se buď oběti nezastalo, nebo u šikany nebyl vůbec přítomen.

Dále jsme se dozvěděly, že 87 % dotazovaných nikdy nikoho nešikanovalo a zbylých 13 % buď šikanovalo často, nebo jen jednou. Z těchto 13 % odpovědělo, jen několik a mezi jejich odpovědi patřilo zvýšení ega, dokázání si své síly nebo to dělali pro legraci. Poté jsme se všech respondentů zeptali, proč někteří jedinci šikanují ostatní. Tato otázka byla otevřená a povinná, proto se nám sešlo mnoho názorů, ale často se tyto názory shodují na zvýšení ega, kompenzaci vlastních problémů či komplexů, povyšování se nad ostatními. Také proto, že se agresori chtějí zviditelnit, získat popularitu a respekt nebo to dělají pro své vlastní potěšení, z nudy či druhému něco závidí.

Také jsme zjistily, že skoro polovina dotázaných byla poučena od rodičů, co mají dělat v případě, že by byli někdy šikanováni, asi třetina se o tom dozvěděla od učitelů a zbytek by vůbec nevěděl co dělat.

Asi 80 % respondentů nebylo na jejich škole nikdy šikanováno a zbylých 20 % buď několikrát, nebo jen jednou.

6.3 Druhá část výzkumu

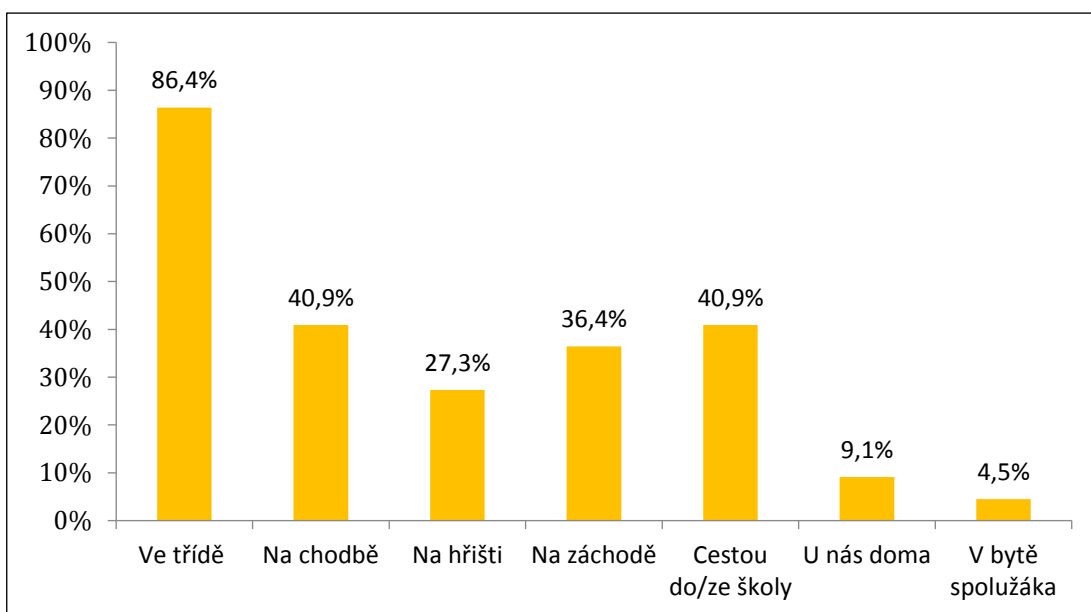
V druhé části šetření jsou otázky pouze pro ty respondenty, kteří byli šikanováni. Z 54 respondentů bylo 22 šikanovaných.

Tabulka 2 - Typy šikanování

Odpovědi	Otázka č. 14 Šikanování bylo:
Tělesné ubližování	31,8 %
Slovní napadení	90,9 %
Citové vydírání	45,5 %
Jiné formy	4,5 %

Je důležité zmínit, že u této otázky, která je uvedena v tabulce, mohli dotazovaní zvolit více možností, je zřejmé že nejčastěji probíhalo slovní napadání. V jiných formách uváděli účastníci brání a schování předmětů.

Graf 2 – Místa šikanování

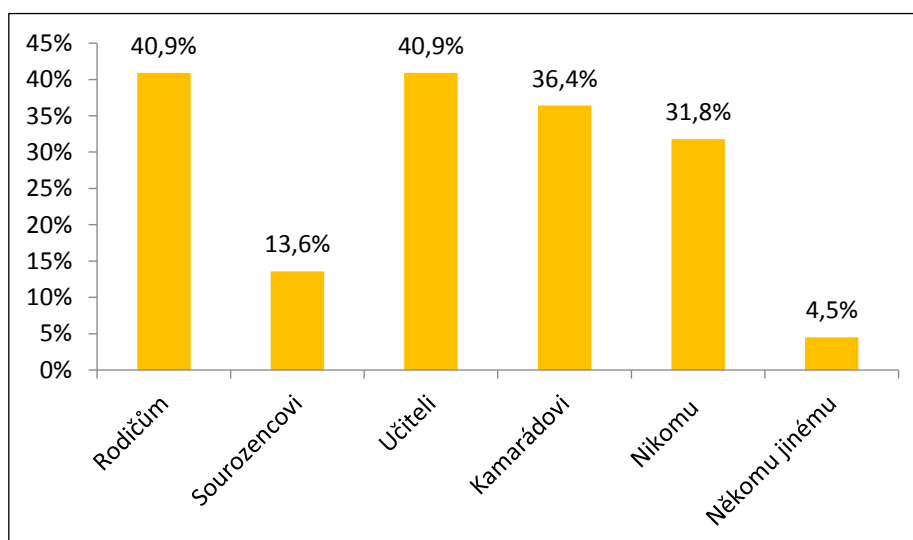

Tento graf nám ukazuje odpovědi respondentů na otázku, kde k šikanování docházelo, v této otázce je také možnost vybrat více odpovědí. V nabídce je ještě možnost jiné, ale ta nebyla ani jednou zvolena.

K šikanování dotazovaných docházelo nejčastěji o přestávce (80 % odpovědí) a po vyučování (20 % odpovědí). Dále jako strůjci šikany byly zvoleny mnohokrát party dívek a party chlapců, což tvořilo 60 % odpovědí, zbytek tázaných odpovědělo možnosti chlapec nebo dívka či smíšenou partu.

Jeden šikanovaný respondent zažil šikanování poslední měsíc, ostatní odpověděli, že byli šikanováni před rokem či více lety.

Graf 3 – Svěření se šikanováním

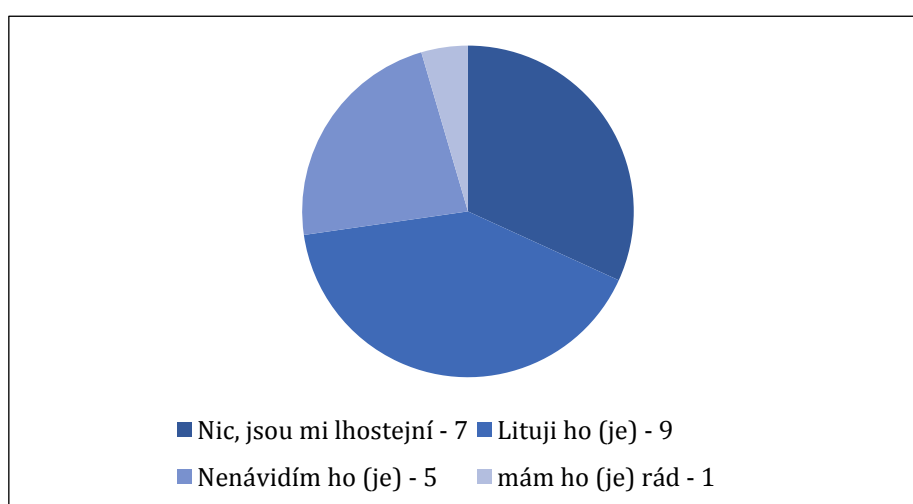

Výsledky otázky *Komu jsi o šikanování řekl*, jsou téměř stejné, jednou byla zvolena možnost někomu jinému, kde respondent uvedl ředitele školy.

Naštvaně se po šikaně cítilo 80 % a 20 % procent uvedlo vlastní odpovědi a to: bezmoc, nedůležitost a jeden chtěl spáchat sebevraždu.

S potrestáním agresorů a celkové vyřešení toho problému velmi uspokojilo 3 dotazované, dále částečně spokojeno bylo 6, nespokojeno bylo též 6 respondentů a nikomu nic neřeklo 7 účastníků šetření.

Graf 4 – Smýšlení o útočnickovi

Předposlední otázkou v dotazníku je, co si dotazovaný myslí o útočnickovi, pouze jediný respondent ho má rád.

Poslední otázka tohoto šetření byla otevřená a nepovinná. Co by podle tebe mohlo pomoci odstranit šikanování ve škole, objevily se zde odpovědi typu, že s tím nelze nic udělat, jelikož někteří lidé už jsou takoví, často se objevovalo, že by měli učitelé více o šikaně mluvit – říkat její rizika a diskutovat s žáky o její problematice, stmelovat kolektiv. Jeden respondent odpověděl zavedení uniforem. Dále zde byla zmíněna výchova.

6.4 Analýza hypotéz

V rámci šetření byly vytyčeny tyto hypotézy:

- H1: Více než 1/3 respondentů zažila alespoň jednou šikanování.
- H2: Agresory se častěji stávají chlapci než dívky.
- H3: K šikanování dochází častěji ve třídách než na záchodě.

H1: Více než 1/3 respondentů zažila alespoň jednou šikanování.

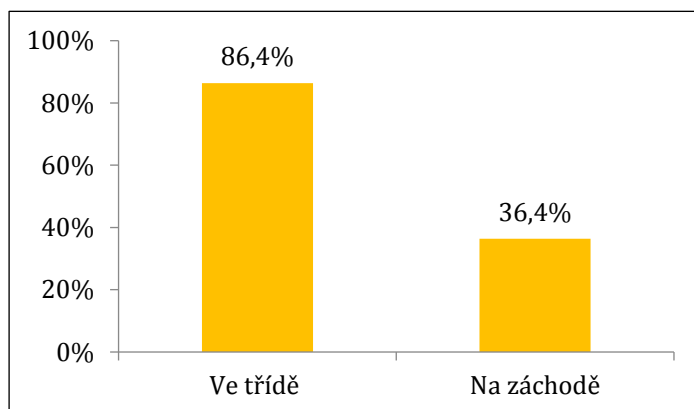
Z výsledku výzkumu můžeme vidět, že šikanu zažilo alespoň jednou 60 % účastníku, proto můžeme říci, že tato hypotéza se nám potvrdila.

H2: Agresory se častěji stávají chlapci než dívky.

Tento předpoklad vyplývá z jiných výzkumů, kdy nejčastěji byli agresory chlapci, v našem výzkumu se nám tento předpoklad zcela nevyvrátil, ale zároveň také nepotvrdil, jelikož nejčastěji docházelo k šikaně partou holek a partou kluků.

H3: K šikanování dochází častěji ve třídách než na záchodě.

Graf 5 – Šikana ve třídě a na záchodě

Jak je vidět v grafu, tato hypotéza se nám potvrdila, 86,4 % studentů uvedlo, že k šikaně dochází nejčastěji ve třídě.

6.5 Výsledky výzkumného šetření

V realizovaném výzkumu jsme měly vytyčen jeden výzkumný cíl a jeden dílčí cíl. Hlavním cílem našeho výzkumu bylo zmapovat současnou situaci výskytu šikany na středních školách v královehradeckém kraji. V rámci dílčího cíle jsme chtěly zjistit průběh šikany u šikanovaných jedinců.

V rámci výzkumu jsme zjistily, že se šikana na středních školách nadále objevuje. 38,9 % respondentů uvedlo, že se šikana na jejich škole občas vyskytuje a 29,6 % uvedlo, že se šikana občas objevuje

přímo v jejich třídě. 44, 4 % studentů odpovědělo, že se na jejich škole šikana určitě nevyskytuje a 11, 1 % řeklo, že se šikana určitě nevyskytuje v jejich třídě. Je nutné brát ohled na to, že šikana odehrávající se přímo ve třídě je vždy pro studenty snáze viditelnější, nežli se odehrává v rámci celé školy.

V případě dílčího cíle, kdy bylo našim úkolem, zjistit průběh šikany u šikanovaných jedinců bylo položeno celkem deset otázek. Cílem bylo zjistit, jakou formou byli studenti šikanováni, kde k šikaně docházelo a kdo je šikanoval. V případě nejčastější formy šikanování, ve velké míře převažuje slovní napadání, které uvedlo až 90,9 % studentů. Nejčastějším místem, kde k šikaně docházelo, pak studenti zvolili třídu a to v 86,4 %. V otázce, kým byli studenti šikanováni, převažovala odpověď skupinou chlapců nebo dívek. Jen zřídka šlo o případ, že by šikanoval pouze jedinec.

Závěr

Šikana je stále aktuálním negativním jevem v současné škole. Rodiče a učitelé však často toto rizikové chování přehlíží nebo ho berou na lehkou váhu. Bohužel, toto chování může mít v důsledku až fatální následky co se týče osobnosti oběti. Je tedy nutné, se tématem šikany nadále zabývat, více informovat studenty o jejich možnostech a poskytovat učitelům různé příležitosti zdokonalování se při řešení šikany například formou různých školení apod. Důležitá je také práce se skupinou, snažit se o upevnování vztahů v kolektivu, učit se empatii a respektu k druhým. Tato práce nám umožnila upevnit si znalosti o šikaně a hlouběji proniknout do této problematiky.

Seznam použitých zdrojů

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.

GAJDOŠOVÁ, Eva a Gabriela HERÉNYIOVÁ. *Rozvíjení emoční inteligence žáků: prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-115-8.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.

LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN 80-86991-65-2.

METODICKÝ POKYN MINISTRA ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY Č. J. 28 275/2000 – 22 K PREVENCI A ŘEŠENÍ ŠIKANOVÁNÍ MEZI ŽÁKY ŠKOL A ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍ. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 2014 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-sikanovani>.

ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 155 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

ŠVEC, J., JEŘÁBKOVÁ, S. a M. KOLÁŘ. 2007. *Jak zlepšit vztahy v naší třídě. 2. stupeň ZŠ (kurz prevence šikany)*. Praha: o. s. Projekt Odyssea. ISBN 978-80-87145-27-2. Dostupný také na [www: http://www.odyssea.cz/soubory/e_kurzy/jak_zlepsit_vztahy_v_nasi_tride_2_stupen_zs.pdf](http://www.odyssea.cz/soubory/e_kurzy/jak_zlepsit_vztahy_v_nasi_tride_2_stupen_zs.pdf).

VÁGNEROVÁ, Kateřina, ed. et al. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 147 s. ISBN 978-80-7367-611-7.

Přílohy

Příloha 1: Průzkum šikanování – dotazník pro žáky

Škola: ..... Třída: ..... Věk: .....

Instrukce: Na níže uvedené otázky odpovězte tím, že zakroužkujete písmeno správné varianty z předložených odpovědí. Nepřemýšlejte příliš dlouho, první reakce je obvykle ta nejlepší. Odpovídejte upřímně, dotazník je anonymní, slouží pouze výzkumu.

Děkujeme.

-----

1) Jsem:

- a) chlapec
- b) dívka

2) Které z následujících projevů považuješ za šikanování:

- a) nadávání
- b) opomíjení
- c) výsměch
- d) dotyky
- e) uhození
- f) strkání
- g) vyhrožování
- h) tělesné ublížení
- i) osobní urážky
- j) urážky rodiny
- k) sexistické poznámky na tvou adresu
- l) braní nebo ničení tvých věcí
- m) urážky z rasových důvodů

3) Vyjmenuj další projevy, které považuješ za šikanování:

.....

4) Vyskytuje se šikanování na vaší škole:

- a) určitě ne
- b) ano, ale jen někdy

- c) ano, občas
  - d) ano, velmi často
  - e) nevím, sám jsem se s ním neseťkal, ale nemohu ho vyloučit
- 5) Vyskytuje se šikanování ve vaší třídě:
- a) určitě ne
  - b) ano, ale jen někdy
  - c) ano, občas
  - d) ano, velmi často
  - e) nevím, sám jsem se s ním neseťkal, ale nemohu ho vyloučit
- 6) Nešel jsi do školy ze strachu, že budeš šikanován:
- a) ano, často
  - b) ano, několikrát
  - c) ano, jen jednou
  - d) ne, nikdy
- 7) Byl jsi u toho, když někoho šikanovali:
- a) ano, často
  - b) ano, několikrát
  - c) ano, jen jednou
  - d) ne, nikdy
- 8) Pokud jsi byl přítomen šikaně, zastal jsi se někdy šikanovaného:
- a) ano, často
  - b) ano, několikrát
  - c) ano, jen jednou
  - d) ne, nikdy
- 9) Šikanoval jsi ty někdy někoho:
- a) ano, často
  - b) ano, několikrát
  - c) ano, jen jednou
  - d) ne, nikdy

10) Napiš stručně, proč jsi to dělal:

.....

11) Proč podle tebe někteří žáci (studenti) šikanují druhé:

.....

12) Kdybys byl někdy šikanován, věděl bys, co máš dělat:

- a) ano, jsem poučen od rodičů
- b) ano, jsem poučen od učitelů
- c) ne, nevěděl

13) Byl jsi ty sám někdy na této škole šikanován:

- a) ano, často
- b) ano, několikrát
- c) ano, jen jednou
- d) ne, nikdy

Poznámka: další část dotazníku vyplňují pouze ti, kteří byli někdy šikanováni.

14) Šikanování bylo:

- a) tělesné ubližování
- b) slovní napadení
- c) citové vydírání
- d) jiné formy,

- uveďte JAKÉ: .....

15) K šikanování došlo:

- a) ve třídě
- b) na chodbě
- c) na záchodě
- d) na hřišti
- e) cestou do nebo ze školy
- f) u nás doma
- g) v bytě spolužáka
- h) jinde, KDE:

.....

- 16) Nejčastěji se šikanování stalo:
- a) před vyučováním
  - b) o přestávce
  - c) při obědě
  - d) po vyučování
- 17) Byl jsi šikanován:
- a) jedním chlapcem (bez svědků)
  - b) jednou dívkou (bez svědků)
  - c) jedním chlapcem (před svědky)
  - d) jednou dívkou (před svědky)
  - e) partou chlapců
  - f) partou dívek
  - g) partou chlapců a dívek
- 18) Kdy jsi byl šikanován naposledy:
- a) dnes
  - b) tento týden
  - c) tento měsíc
  - d) před rokem či více lety
- 19) Komu jsi o šikanování řekl:
- a) otci
  - b) matce
  - c) sourozcovi
  - d) učiteli
  - e) řediteli
  - f) kamarádovi
  - g) nikomu
  - h) někomu jinému, KOMU: .....
- 20) Jak jsi se po šikanování cítil:
- a) velmi vystrašený
  - b) nešťastný

- c) příliš mi to nevadilo
- d) měl jsem jiný pocit, JAKÝ:

.....

21) Jak jsi byl spokojen s potrestáním agresorů, s vyřešením šikany:

- a) nijak, protože jsem nikomu nic neřekl
- b) byl jsem velmi spokojen
- c) byl jsem spokojen jen částečně
- d) nebyl jsem vůbec spokojen

22) Co si myslíš o útočnickovi (útočnicích):

- a) nic, je (jsou) mi lhostejný/í
- b) lituji ho (je)
- c) nenávidím ho (je)
- d) mám ho (je) rád

23) Co by podle tebe mohlo pomoci odstranit šikanování ve vaší škole:

.....

Děkujeme za vyplnění dotazníku.

Příloha 2

Ahoj, prosím věnuj chvíli času k vyplnění tohoto dotazníku. Moc nám tím pomůžeš.

Děkujeme Olča a Barča

1. Jsem:

- dívka
- chlapec

2. Které z následujících projevů považuješ za šikanování:

- nadávání
- uhození
- opomíjení
- strkání
- urážky rodiny

- výsměch
  - vyhrožování
  - dotyky
  - tělesné ubližování
  - sexistické poznámky na tvou adresu
  - braní nebo ničení tvých věcí
3. Vyjmenuj další projevy, které považuješ za šikanování:
(respondenti odpovídaly vlastními slovy)
4. Vyskytuje se šikanování na vaší škole:
- určitě ne
  - ano, občas
  - ano, velmi často
  - nevím, sám jsem se s tím neseťkal, ale nemohu to vyloučit
5. Vyskytuje se šikanování ve vaší třídě:
- určitě ne
  - ano, občas
  - ano, velmi často
  - nevím, sám jsem se s tím neseťkal, ale nemohu to vyloučit
6. Nešel jsi do školy ze strachu, že budeš šikanován:
- ano, často
  - ano, jen jednou
  - ne
7. Byl jsi u toho, když někoho šikanovali:
- ano, často
  - ano, jen jednou
  - ne
8. Pokud jsi byl přítomen šikaně, zastal jsi se někdy šikanovaného:
- ano, často
  - ano, občas
  - ne
  - nebyl jsem přítomen
9. Šikanoval jsi ty někdy někoho:
- ano, často
  - ano, několikrát
  - ano, jen jednou
  - ne
10. Napiš stručně, proč jsi to dělal:
(respondenti odpovídali vlastními slovy)

11. Proč podle tebe někteří žáci (studenti) šikanují druhé:
(respondenti odpovídali vlastními slovy)
12. Kdybys byl někdy šikanován, věděl bys, co máš dělat:
- ano, jsem poučen od rodičů
  - ano, jsem poučen od učitelů
  - ne, nevěděl
13. Byl jsi ty sám někdy na této škole šikanován:
- ano, často
  - ano, několikrát
  - ano, jen jednou
  - ne

Pozn.: Následující část dotazníku, vyplní pouze ti, kteří byli někdy šikanováni.

14. Šikanování bylo:
- tělesné ubližování
  - slovní napadení
  - citový vydírání
  - jiné formy (vlastními slovy)
15. K šikanování došlo:
- ve třídě
  - na chodbě
  - na záchodě
  - na hřišti
  - cestou do, ze školy
  - u nás doma
  - v bytě spolužáka
  - jinde (vlastními slovy)
16. Nejčastěji se šikanování stalo:
- před vyučováním
  - přestávce
  - při obědě
  - po vyučování
17. Byl jsi šikanován/a:
- chlapcem
  - dívkou
  - partou chlapců
  - partou dívek
  - partou chlapců a dívek

18. Kdy jsi byl šikanován naposledy:
- dnes
  - tento týden
  - tento měsíc
  - před rokem či více lety
19. Komu jsi o šikanování řekl:
- rodičům
  - sourozencovi
  - učiteli
  - kamarádovi
  - nikomu
  - někomu jinému (vlastními slovy)
20. Jak jsi se po šikanování cítil/a:
- velmi vystrašený/á
  - nešťastný/á
  - příliš mě to nevadilo
  - měl/a jsem jiný pocit (vlastními slovy)
21. Jak jsi byl/a spokojen/á s potrestáním agresorů, s vyšetřením šikany:
- nijak, protože jsem to nikomu neřekl/a
  - byl/a jsem velmi spokojen/a
  - byl/a jsem spokojen/a jen částečně
  - nebyl/a jsem vůbec spokojen/a
22. Co si myslíš o útočnickovi (útočnicích):
- nic, je (jsou) mi lhostejný
  - lituji ho (je)
  - nenávidím ho (je)
  - mám ho (je) rád
23. Co by podle tebe mohlo pomoci odstranit šikanování ve škole:
(respondenti odpovídali vlastními slovy)

VYSOKOŠKOLÁCI JAKO MOŽNÍ PREVENTISTÉ UŽÍVÁNÍ ALKOHOLU

Martin Knytl

Úvod

Tato práce se zabývá problematikou užívání alkoholu a potížemi s tím spojenými. Prvním úkolem je deskripce věci. Alkohol je jednou z látek, které existují již nespočet dekad a její zkoumání není jen možné, ale také věcné. Alkohol může u jedince způsobit vznik závislosti, mnohé problémy a rovněž devastující následky.

Práce seznamuje čtenáře se 4 kapitolami, které postupně rozebírají teorii a východiska daného předmětu zájmu. Pátou kapitolou je pojímáno kvantitativně orientované dotazníkové šetření, které má za cíl zjistit, jak jsou na tom vysokoškoláci s prevencí užívání alkoholu a zachováním se v určitých situacích, které mají také co dočinění s alkoholem

1 Charakteristika alkoholu

Al-kahal – arabské slovo, které můžeme volně přeložit jako jemnou substanci, z jehož zkomolení nám vznikne slovo alkohol (ang. *alcohol*). Tento pojem je základním stavebním kamenem aktuální seminární práce, ve které hraje důležitou roli pro rozbor problematiky a vypracování.

Alkohol představuje substanci, která působí na psychické funkce jedince (tedy psychoaktivní látku) a má za cíl funkce pozměňovat. Patří mezi nejstarší, nejrozšířenější a nejčastěji užívanou psychoaktivní látku, zejména v českém prostředí, a to především z důvodu lehké dostupnosti. Řadíme ho také mezi hypnosedativa s krátkodobým účinkem, tzn. látku, která u člověka způsobuje při určitém množství útlum.

Obecně o něm můžeme mluvit jako o droze. Vavrinčíková (In: Kraus a kol., 2010, s. 77-78) uvádí, že se v široké veřejnosti nejčastěji doslechneme o nepřesném dělení drog na tzv. *tvrdé* (těžké) a tzv. *měkké* (lehké) drogy, ke kterým je zrovna prisuzován alkohol. Toť ovšem s sebou přináší problém v typologii, jelikož alkohol by se, společně s tabákem, dal z hlediska potencionálu vzniku psychické a fyzické závislosti zařadit mezi tvrdé drogy, například jako

heroin. Proto preferujeme dělení drog podle jednoznačného kritéria legálnosti – na *legální*, zákonem povolené, v běžné společnosti konzumované, tzv. *kulturní* drogy, drogy se společensky akceptovatelným rizikem a *nelegální* drogy, ilegální, zákonem zakázané. Z druhého dělení tedy vyplývá, že alkohol řadíme mezi legální drogy.

Objevuje se tu ale další chyba ve vnímání alkoholu. Můžeme ji vyčíst například z periodika *Zaostřeno* Národního monitorovacího střediska pro drogy a závislosti: „*Na rozdíl od nikotinu a nelegálních drog, jako je konopí nebo heroin, není alkohol vnímán, ani právně kvalifikován, jako droga. Přesto je však z hlediska svých biologických a farmakologických charakteristik drogou přesně tak jako jiné drogy podléhající mezinárodní kontrole. Z většiny vědecky fundovaných analýz navíc vyplývá, že z hlediska zdraví a blahobytu se z celospolečenského hlediska jedná o vůbec nejškodlivější drogu.*“ (Alkoholismus – opomíjená závislost, 2016, s. 6).

Alkohol v historii plnil a nadále i plní jisté úlohy. Tím máme na mysli funkci:

- a) *Fyziologickou* – používá se jako nápoj, ale i jako lék;
- b) *Psychologickou* – je euforikem, zlepšuje náladu, pomáhá k úniku z reality, zvyšuje sebevědomí;
- c) *Sociální* – ve většině kultur je projevem pohostinnosti, napomáhá k lepší adaptaci, komunikaci;
- d) *Ekonomickou* – sloužil jako platidlo, daně z jeho výroby a prodeje jsou značným zdrojem příjmu pro stát;
- e) *Rituální* – součást různých oslav, obřadů včetně náboženských (Kraus, 2015, s. 172).

Nesmíme opomenout chemickou stránku zkoumavé věci. Alkohol – ethanol – ethylalkohol je jednoduchá a malá bezbarvá molekula, která vzniká kvašením cukrů. Vře při 77 °C a tuhne při – 117 °C. Má řadu pozoruhodných vlastností, mimo jiné, že kvasinky, které umožnily jeho vznik, nechá žít asi jen do koncentrace 14 % alkoholu. Vyšší koncentrací kvasinky hubí (Šedivý, Válková, 1988, s. 22).

Člověk nemůže do svého těla přijmout alkohol jako takový, musí být určitým způsobem upravený – zředěný. Proto nalézáme na pultech obchodů tzv. *alkoholické nápoje*, jejichž součástí je alkohol. Příkladem mohou být destiláty, vína, různé druhy piva apod.

2 Užívání alkoholu a jeho účinky

Konzumace alkoholu nepředstavuje pro veřejnou společnost nějaký problém, spíše je vnímána v pozitivnějším světle – v *toleranci*. Přeci jen alkohol existuje už tisíce let a lidé pili, pijí a také pít budou, nejen při ohromných večírcích, schůzkách určitého typu, ale také u televize, kdy tato tekutina „pomůže“ například odbourat stres a vyvolat pocit uvolnění po náročném dni. Společnost vlastně nevidí v pití alkoholu nějakou špatnost. To dokazují i různé evropské studie, ze kterých vyplývá, že alkohol tou nejoblíbenější drogou. Vada, která by zcela jistě neměla být opomíjena, přichází v okamžiku, kdy je rodina a okolí sžito s konzumací alkoholu a přenáší své, v podstatě normokonformní, jednání na „jedince pod zákonem“, u kterých se může vyvíjet potenciál k přechodu k jiné droze, daleko horší, než je alkohol.

Jedním z dalších charakteristických aspektů, proč je vlastně užíván alkohol, je jeho *lehká dostupnost a malá cena*. Dnes není problémem, především v českém prostředí, zakoupit cenově výhodný alkohol v jakoukoliv denní dobu, ať už se jedná o osmou hodinu ranní či večerní. Bohužel, tento aspekt není problém ani pro mladistvé – nezletilé jedince, kteří se vlastně v nákupu této látky pohybují jako dospělé osoby. Svůj podíl na tomto mají také masmédiá a jejich reklamní propagace velkého měřítka.

Z hlediska statistický údajů můžeme tvrdit, že se konzumace alkoholu od pádu minulého režimu zvýšila a její navyšování stále trvá. Nepředstavujeme tím jen naše geograficky označené území, ačkoliv Kalina (2003, s. 151) uvádí, že Česká republika patří dlouhodobě v celosvětovém měřítku mezi státy s nevyšší spotřebou alkoholu, respektive alkoholických nápojů, ale také země kolem nás. Jde o problém nadnárodní, kdy se uvádí toto: „*Evropská unie má problém s alkoholem: vypijeme toho víc, než je dvojnásobek celosvětového průměru.*“ (Alkoholismus – opomíjená závislost, 2016, s. 1).

Vzrůst konzumace je hlavně mezi dětmi a mladistvými, kteří tvoří nejrizikovější skupinu z pohledu zkoumané věci. Typického rozdílu u užívání si všímáme také z pohledu genderu. U mužů je pití častější než u žen. Také riziko vzniku závislosti na alkoholu je vyšší u mužů, i když v posledních době přibývá žen v protialkoholní léčbě.

I přes uvedení užívání alkoholu jako nadnárodního problému, v různých společnostech je samotná konzumace a tolerance alkoholu jiná. Rozlišují se tyto *typy konzumace*:

- a) *Románský* – pití je pravidelné, v mírných dávkách a preferuje se víno;
- b) *Anglosaský* – nepravidelné pití, často přichází jedinec do stádia opilosti a preferují se destilované nápoje;
- c) *Středoevropský* – pravidelné pití, preferuje se pivo, klasickým příkladem může být Česká republika;

Není zde žádných pochyb, že dochází také ke kombinacím těchto typů užívání alkoholu (Kraus, 2015, s. 172).

Nedílnou součástí problematiky je vymezení těchto pojmů, se kterými se setkáváme v různé literatuře a periodicích:

- a) *Rizikové užívání alkoholu* – takový proces konzumace, kdy ještě zatím nedošlo ke zdravotním potížím;
- b) *Škodlivé užívání alkoholu* – pití, které již má zapříčinění tělesné a duševní problémy (Nešpor, 2006, s. 10).

Podle Skály (1988, s. 49) můžeme rozlišovat 4 stupně přístupu k alkoholu:

- 1) *Abstinent* – člověk, který nepožil alkohol v jakékoliv formě alespoň po dobu tří let;
- 2) *Konzument*
  - a. *Zásadový* – pije v mírných neškodných dávkách a neopíjí se;
  - b. *Nezásadový* – neopije se více jak čtyřikrát do roka;
- 3) *Abuzér (pijan)* – dostává se do stádia opilosti příležitostně častěji, číst těchto lidí i poměrně pravidelně;
- 4) *Alkoholik (závislý)* – jedinec je notorickým pijanem se všemi důsledky včetně abstinčních příznaků.

Na tom, jaký bude mít alkohol účinek na lidský organismus, závisí požitá dávka. Zpravidla v nižších dávkách navozuje alkohol euforickou náladu, uvolnění, redukci sociálních zábran, což může se zvyšováním vyvolat snížení intelektuálních a motorických funkcí, které vedou ke zpomaleným reakcím a schopnostem adekvátně posuzovat situaci.

Alkohol má samozřejmě jisté fyziologické účinky. Hovoříme zde o riziku kožních chorob, snižování výkonnosti, zrychlení srdeční činnosti a dýchání, pokles krevního tlaku, bolestem hlavy atd. Užívání vede i k předčasnému stárnutí. S účinky přicházejí také důsledky, o kterých se dozvíme více v následující kapitole.

3 Možné následky užívání alkoholu a možnosti jejich řešení

Následky, které může alkohol zanechat na lidském jedinci, se odvíjejí od časové délky a intenzity konzumace. Jak již bylo řečeno, čím delší dobu a větší množství alkoholu je požit, tím se mohou rozvinout závažnější důsledky.

Všechny oblasti, které užívání alkoholu postihuje, mají jednoho velkého společného jmenovatele a tím je *závislost*. Spojitost spatřujeme v těchto oblastech:

- a) *Fyziologická* – úrazy, poškození orgánových funkcí: játrová onemocnění, neuropatologické změny mozku, zhoršení kognitivních funkcí, otravy, rakovina atd.;
- b) *Psychologická* – poruchy chování, duševní choroby spojené se závislostí na alkoholu;
- c) *Sociálně právní* – bourání sociálních vztahů (rozpad rodiny, ...), náchylnost k páchání trestné činnosti (ve skupině dospívajících mluvíme také o delikvenci), nedodržování stanovených sociálních norem a např. dopravních předpisů (riziko ohrožení samotného jedince, ale i ostatních);
- d) *Ekonomická* – zvyšování dávek alkoholu související s vyšším nákupem, závislost spojená s jinou závislostí (např. patologickým hráčstvím), ztráty osobních věcí jako je kreditní karta a další.

Závislost na alkoholu

Závislost na alkoholu, neboli *alkoholismus*, je posuzována jako sociálně patologický jev. Je předmětem zkoumání vědních disciplín, mezi které řadíme sociální patologii, psychiatrii a psychopatologii. Zneužívání, tzv. *abúzus*, může být rovněž objektem zájmu aplikované disciplíny pedagogiky – etopedie, a to například k ve vztahu k dětem a mladistvým.

Rozvoj závislosti je postupný proces, který stojí na základě opakovaného užívání psychoaktivní látky. Jedinec má silnou touhu

a potřebu substancí požit. Tento rozvoj popisuje americký odborník českého původu prof. Elvin Morton Jellinek ve čtyřech stádiích:

- 1) *Počáteční (iniciální, prealkoholické)* – jedinec si uvědomuje odlišnosti pití od ostatních, pocity uvolnění, zvyšuje se množství a frekvence konzumace;
- 2) *Prodromální (varovné)* – vytváří se zvyk na alkoholu, stoupá spotřeba, vytrácí se sebekontrola, pocity studu, stavy podnapilosti;
- 3) *Rozhodné (krucální)* – stoupající tolerance užívání a výskyt výpadků paměti, nesplnitelné přesvědčení, že s pitím může jedinec kdykoliv přestat, fyziologické a psychické problémy (např. konflikty se zákonem);
- 4) *Terminální (konečné)* – dochází v podstatě k nepřetržitému pití, protože jedinec „nevydrží“ bez alkoholu, tolerance mizí, problémy se mění na poruchy, dochází k vyhledávání i jiných látek, které obsahují alkohol, než jsou alkoholické nápoje, stavy bezmocnosti, jedinec není schopen fungování (srovnej s Fischer, Škoda, 2014, s. 93).

Pro diagnostiku závislosti dobré čerpat z manuálu *Americké psychiatrické asociace (DSM-IV)* podle čehož Nešpor (2011, s. 22-23) uvádí, že pacient musí vykazovat alespoň tři znaky ze sedmi příznaků v období 12 měsíců:

- 1) Růst tolerance;
- 2) Odvykací příznaky po vysazení látky;
- 3) Přijímání látky ve větším množství nebo delší dobu;
- 4) Déletrvající snaha nebo pokusy o omezení a ovládnutí přijímání látky;
- 5) Trávení většího počtu času užíváním a sháněním látky nebo uzdravením z účinků látky;

- 6) Opuštění nebo omezení od sociálních, pracovních a rekreačních aktivit v důsledku užívání;
- 7) Pokračování v užívání i přes působení problémů na jedince, které se více a více prohlubují.

Z hlediska psychopatologie nám k definování závislosti a problémů s ní spojených napomáhá dokument Světové zdravotní organizace s názvem *Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize* (dále jen MKN-10). V kategorii *Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek* má alkohol své místo v části s označením F10 a F19.

Současně nám MKN-10 uvádí kategorie stavů, které mohou v důsledku užívání psychoaktivní látky nastat. Stavby jsou platné pro všechny typy poruch vyvolaných danou látkou. U alkoholu tomu není jinak. U jedince mohou nastat tyto problémy:

- Akutní opilost (u alkoholismu), patologická intoxikace → *stav akutní intoxikace*;
- Důsledky tělesné (poškození orgánů) nebo psychické (sekundární deprese až těžký alkoholismus) → *stav škodlivého užívání*;
- Různé negativní psychické (úzkost, hostilita) a somatické (bolest, třes, křeče) projevy → *stav odvykací*;
- Životu nebezpečný delirium tremens → *stav odvykací s deliriem*;
- Alkoholová halucinóza, žárlivost, psychóza → *stav psychotické poruchy*;
- Amnestická porucha, Korsakova psychóza, alkoholická demence, chronický alkoholický mozkový syndrom a další.

Z počátku nemusí být míra užívání alkoholu u jedince vnímána jako problém, protože jde o přirozenou a běžnou součást života společnosti. Avšak opak je pravdou. Závislost na alkoholu zasahuje

do života nejen postiženého jedince, nýbrž i do života obrovského počtu lidí.

Možnosti řešení

Způsoby řešení závislosti spatřujeme v terapii, léčbě nemocí prostředky biologickými (medikamenty) a psychologickými, kterými uplatňujeme psychoterapii, terapii psychoanalytickou, behaviorální, humanistickou, rogeriánskou (na klienta orientovanou), interpersonálním, skupinovou a další.

V širším pojetí dochází i k uplatňování prostředků pedagogických (resocializace). *„Prvním krokem k léčbě závislosti na alkoholu (a nejen na něm) je přiznání si problému a závislosti. Cílem léčby je důsledná a trvalá (doživotní) abstinence“* (Orel, 2012, s. 110).

Léčbu závislosti můžeme nacházet v řadě institucí. Ve zdravotnictví to jsou ambulantní OAT poradny, ambulance psychiatrických léčeben a psychiatrických oddělení nemocnic. Dále pedagogicko-psychologické poradny, ordinace soukromých psychologů, kontaktní centra, terapeutické komunity, doléčovací centra, svépomocné organizace – Anonymní alkoholici (AA) a další.

4 Prevence užívání alkoholu

Nejlepším základem pro předcházení rizik a problémů by měla být primární prevence užívání alkoholu, ale i ostatních psychoaktivních látek, a vzniku závislosti zmíněním se o škodlivosti alkoholu na organismus a psychiku. Cílovou skupinou v této fázi jsou jedinci v pubertě, což představuje období, kdy mladí jedinci začínají ve větší míře experimentovat.

Hlavními institucemi, které by se měly a mají podílet na prevenci, jsou rodina a její prostředí, škola, ale také vrstevníci, kteří by se pozitivně podíleli na rozvoji jedince a sebe samotných. Jednu z možností prevence bychom mohli spatřit ve stádiu „sebekontroly“, kdy jedinec ze svého vlastního přesvědčení nekonzumuje alkohol. Pokud ano, tak jen ve společensky přijatelné míře.

Csémy a Nešpor (1996, s. 20-21) uvádějí, že cílem prevence je snížit škody působené návykovými látkami a nejen předat co nejvíce informací bez ohledu na to, jak budou použity. Úlohou fungující prevence je pozitivní ovlivnění chování člověka. Příkladem takové prevence mohou být tzv. *peer programy*, kterými chápeme

programy za aktivní účasti předem připravených vrstevníků. Nejčastěji jsou uplatňovány u dětí a dospívajících.

V prevenci alkoholu a samotných psychoaktivních látek rozlišujeme tyto druhy prevence:

- 1) *Všeobecná prevence* – zaměřenost na běžnou populaci, snaha v nalezení těch skupin jedinců, kteří ještě nepřišli do kontaktu s látkou, jde především o předcházení vzniku závislosti;
- 2) *Selektivní prevence* – zaměření na ohroženou skupinu obyvatelstva a tu část, která již drogu zkusila, posláním je zabránit vzniku závislosti u jedinců s drogovými experimenty;
- 3) *Indikovaná prevence* – míří k osobám s vysokým rizikem užívání návykových látek v pozdějším životě či osobám závislých, cílem této prevence je zabránit rozvoji závislosti a poruch s ní spojených.

Na danou stránku věci se také vztahují určité dokumenty, za jejichž vznikem stojí především Úřad vlády České republiky. Mluvíme o tzv. *protidrogové politice*, jež obsahuje dokumenty:

- Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013-2018;
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže;
- Koncepce podpory mládeže na období 2014-2020;
- Zdraví 2020 – Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí
  - Příklad: Akční plán k omezení škod působených alkoholem v České republice pro období 2015-2018;
- Návrh zákona o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek, který nahradí zákon č. 379/2005 Sb.,

o opatřeních k ochraně před škodami působených tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami.

5 Vysokoškoláci jako možní preventisté užívání alkoholu

5.1 Metodologická východiska

V empirické části práce je použito kvantitativně orientované šetření formou dotazníku. Předmětem zájmu tohoto šetření, jak vyplývá z názvu, je zjištění, zda by mohli vysokoškolští studenti působit a chovat se jako preventisté užívání alkoholu. Tím nám je známa cílová skupina dotazníku. Avšak, dotazník nemá za cíl zkoumat všeobecnou prevenci, ale tu selektivní, kdy v popředí stojí nezletilí jedince, tedy ti, kteří ještě nedosáhli své plnoletosti.

Samotným úmyslem šetření je získat informace o tom, jak by se vysokoškoláci zachovali v daných situacích, zda by tedy vůbec nějak zasáhli a tím působili preventivně. Nechybí zde ani samotný začátek požití alkoholu u respondentů, názor na užívání alkoholu u nezletilých či mínění o preventivních programech.

Důležité je zmínit, že v oběhu po sběr dat, byla dvě dozajista totožná dotazníková šetření. Sběr probíhal pomocí elektronicky vytvořeného dotazníku na stránce přímo vytvořenou pro takového úkony. První šetření kolovalo mezi studenty hradecké univerzity s počtem 15 otázek. To druhé bylo odesláno mezi studenty jiných univerzit po celé České republice se součtem 16 otázek, z důvodu zjištění, na které univerzitě daný respondent studuje (což nám u prvního dotazníku je zcela jasné).

Dotazník je rozdělen do tří částí, které byli respondentům prezentovány takto:

- Část 1 (1-8) – Obecná část;
- Část 2 (9-13) – Představte si dané situace. Uveďte Vaši reakci. (Starším sourozencem zde můžete rozumět i staršího příbuzného);
- Část 3 (14-16) – Prevence a preventivní programy.

Složení otázek vidíme v těchto počtech:

1) Uzavřené otázky	8
2) Otevřené otázky	4

3) Polouzavřené otázky 4

Vyhodnocení dotazníku probíhá komparací pro zjištění, zda je vnímání dané problematiky odlišné mezi studenty Univerzity Hradec Králové a studenty jiných univerzit.

5.2 Analýza a interpretace výzkumných zjištění

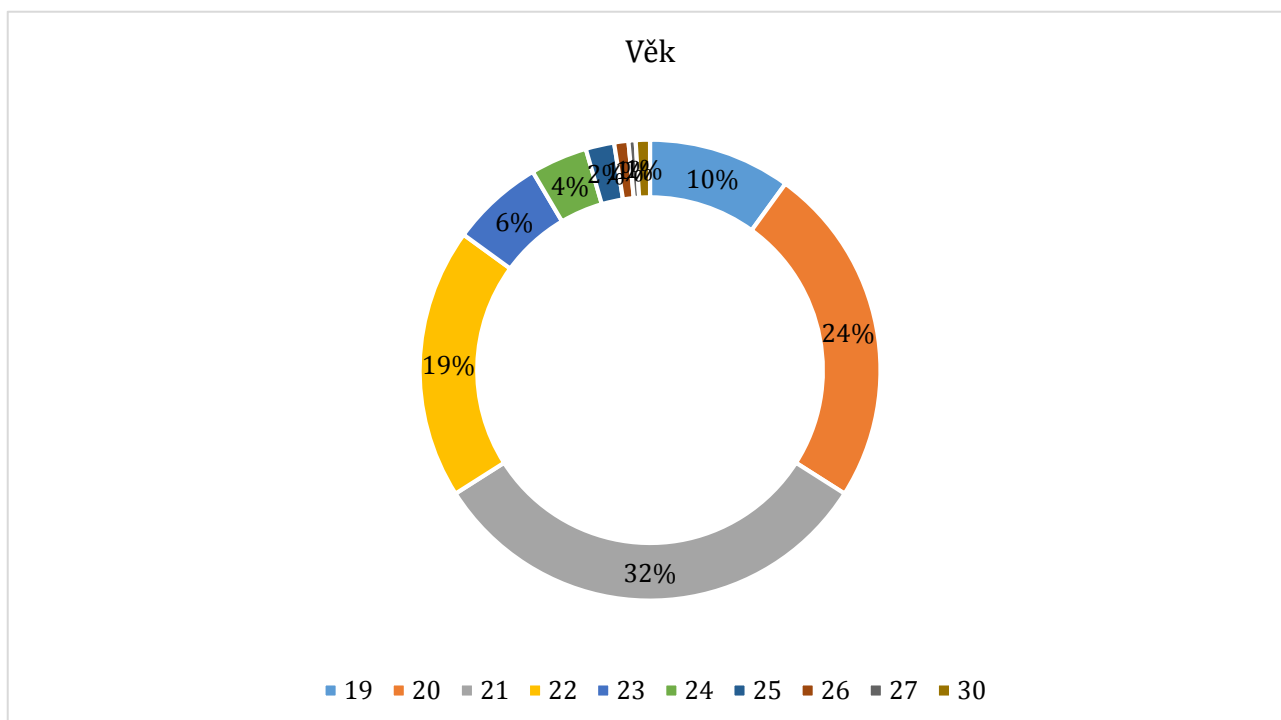
Anonymní elektronická dotazníková šetření byla celkově vyplněna 200 respondenty, kde prvních 100 tvoří studenti Univerzity Hradec Králové a druhých 100 studenti z jiných univerzit.

Otázka č. 1: Pohlaví

	Ženy	Podíl v %	Muži	Podíl v %
UHK	75	75 %	25	25 %
Ostatní VŠ	64	64 %	36	36 %
Celkem	139	69,5 %	61	30,5 %

Z tabulky vyplývá, že dotazník vyplnilo celkově 139 žen a 61 mužů. Největší zastoupení vytvořilo 75 studentek UHK.

Otázka č. 2: Věk

Z grafu nám vychází, že nejpočetnější skupinou šetření byla skupina 21letých studentů, což tvoří 32 % respondentů. Dále to jsou 20letí (24 %) a 22letí (19 %).

Otázka č. 3: Univerzita, na které studujete

	Počet	Podíl v %
České vysoké učení technické v Praze	1	0,5 %
Masarykova univerzita v Brně	63	31,5 %
Mendelova univerzita v Brně	3	1,5 %
Univerzita Hradec Králové	100	50 %
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem	1	0,5 %
Univerzita Karlova v Praze	2	1 %
Univerzita Palackého v Olomouci	8	4 %
Univerzita Pardubice	8	4 %
Univerzita obrany v Brně	4	2 %
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně	1	0,5 %
Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava	1	0,5 %
Vysoká škola ekonomická v Praze	1	0,5 %
Vysoká škola chemicko-technologická v Praze	2	1 %
Vysoké učení technické v Brně	5	2,5 %

Největším podíl na dotazování měli jistě studenti z UHK, kteří tvoří 50 % dotazovaných. Jejimi následky jsou studenti z Masarykovy univerzity v Brně (31,5 %).

Otázka č. 4: Zaměření studia oboru

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
Humanitní	74	70	144	72 %
Přírodovědné	14	17	31	15,5 %
Technické	12	13	25	12,5 %

Nejvíce na otázky v dotazníku odpovídali studenti humanitních oborů a to v 72 %. Přírodovědci v 15,5 % a technici v 12,5 %.

Otázka č. 5: V jakém věku byla Vaše první zkušenost s alkoholem?

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
5 let	3	7	10	5 %
6 let	/	1	1	0,5 %
7 let	/	1	1	0,5 %
8 let	3	1	4	2 %
9 let	1	/	1	0,5 %
10 let	4	2	6	3 %
11 let	3	1	4	2 %
12 let	10	7	17	8,5 %
13 let	20	12	32	16 %
14 let	17	26	43	21,5 %
15 let	24	24	48	24 %
16 let	10	9	19	9,5 %
17 let	3	5	8	4 %
18 let	2	4	6	3 %

Z výsledků je patrné, že první zkušenosti s alkoholem přicházejí okolo 15. roku života jedince. V návaznosti na další otázku, která zní: „*Při jaké příležitosti?*“, je možno říci, že nejvíce prvních zkušeností

a alkoholem mají jedinci při různých oslavách, rodinných, narozeninových či svátečních.

Otázka č. 7: Snažil se někdo Vaší první zkušenosti s alkoholem zabránit?

	Ano	Ne
UHK	6	94
Ostatní VŠ	11	89
Celkem	17	183
Podíl v %	8,5 %	91,5 %

Ve výsledcích této otázky můžeme spatřit první problém – nepřítomná prevence. Zmíněné procento – 91,5 %, je opravdu velkým číslem, když vezmeme v potaz, že první zkušenosti s alkoholem přicházejí okolo 15. roku, tedy v době, kdy jedinec ještě nedosáhl své zletilosti.

Pod odpověďmi „Ano“ se nejvíce objevují rodiče, především matka a poté prarodiče.

Otázka č. 8: Jaký máte názor na pití alkoholu u nezletilých?

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
Je to „normální“, také jsem pil, i když mně nebylo 18 let.	18	18	36	18 %
Je to v pořádku, pokud nezletilý pije alkohol pod dohledem rodiče / staršího zletilého sourozence, příbuzného či kamaráda.	21	18	39	19,5 %
Neschvaluji pití alkoholu u nezletilých ve všech směrech.	6	6	12	6 %

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
Neschvaluji, ale myslím si, že se nedá nějakým efektivním způsobem tomuto předejít.	38	37	75	37,5 %
Vlastní odpověď	17	21	38	19 %

Studenti nejčastěji odpovídali v obou případech na možnost: „Neschvaluji, ale myslím si, že se nedá nějakým efektivním způsobem tomuto předejít.“ Z hlediska odpovědi: „Vlastní odpověď“ shledáváme shody pod názorem, že pití od 15 let je v podstatě normální, pokud daný jedinec pije jen malé množství alkoholu. Nevidí se problém v příležitostném napití při nějaké rodinné oslavě.

Otázka č. 9: Jste rodičem. Snažili byste se nezletilému „promlouvat do duše“ o tom, jak je alkohol škodlivý a odrazit ho od něj?

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
Ano	14	25	39	19,5 %
Spíše ano	61	49	110	55 %
Spíše ne	19	22	41	20,5 %
Ne	6	4	10	5 %

V první otázce druhé části vidím, že více než polovina všech studentů se spíše přikloní k „promlouvání do duše“ jedince a bude se jej snažit od alkoholu. Tento výsledek můžeme vnímat pozitivněji do budoucí života otázaných respondentů.

Otázka č. 10: Jste starším sourozencem. Snažili byste se nezletilému „promlouvat do duše“ o tom, jak je alkohol škodlivý a odrazit ho od něj?

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
Ano	13	9	22	11 %

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
Spíše ano	38	45	83	41,5 %
Spíše ne	37	34	71	35,5 %
Ne	12	12	24	12 %

S porovnáním s předchozí otázkou, dostáváme více méně podobné výsledky. Jedinci by se někdy, jako starší sourozenec, snažili určitým způsobem zasáhnout. Ale kdy, to možná závisí na dalších okolnostech.

Otázka č. 11: Nacházíte se v baru (restauraci, klubu). Přijde za Vámi jedinec, u kterého jste si jisti, že mu nebylo 18 let, a požádá Vás, abyste mu koupili alkohol. Jaká je Vaše reakce?

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
Bez problému alkohol jedinci koupím.	1	6	7	3,5 %
Alkohol jedinci koupím, pod podmínkou, že to nikomu neřekne.	2	3	5	2,5 %
Alkohol nekoupím, protože nechci v pití jedince podporovat.	39	34	73	36,5 %
Alkohol nekoupím, protože se chci vyhnout možnému problému.	27	21	48	24 %
Alkohol nekoupím, protože daného jedince neznám.	19	21	40	20 %
Vlastní odpověď	12	15	27	13,5 %

Studenti jsou zde na dobré k cestě k prevenci slovem „ne“. Ve vlastní odpovědi převládá kombinace z nabídky odpovědí. Dále

se ukazuje, že záleží, kolik by danému jedinci, co žádá o koupi alkoholu, bylo let. Někomu 17letému by daná osoba např. koupila pivo.

Otázka č. 12: Nacházíte se v baru (restauraci, klubu), kde spatříte nezletilého jedince (partu), jak popíjí/popíjení alkohol. Co uděláte?

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
Nic, jedince (party) si nevšímám.	80	86	166	83 %
Upozorním barmana o tomto jedinci (partě).	17	10	27	13,5 %
Jdu za ním/nimi a začnu jim promlouvat o možném riziku.	0	0	0	0 %
Upozorním policii na tohoto jedince (partu).	0	0	0	0 %
Vlastní odpověď	3	4	7	3,5 %

Zde bohužel narážíme na skutečnou překážku, která ve valné většině poukazuje, že by v dané situaci studenti vůbec nereagovali a tím pádem by žádným způsobem preventivně nepůsobili.

Otázka č. 13: Nezletilý jedinec se po požití alkoholu chová rizikově, i když si to sám neuvědomuje (např. chce vyvolat hádku, rvačku, něco rozbít nebo si sednout za volant auta svých příbuzných apod.) Zasáhnete?

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
Určitě ano.	17	17	34	17 %
Ano, ale záleželo by, co by se jedinec chystal udělat.	79	75	154	77 %
Ne. Proč?	4	8	12	6 %

V případě vyhocené situace je dobré, že by respondenti, i když by záleželo na aktu, zakročili. To můžeme vnímat jako protektivní faktor situačního potenciálu činu. V odůvodnění, proč daný jedinec nezasáhl, zase převládá určitý názor. Daná osoba by nezasáhla, protože rizikové chování nezletilého a případné ohrožení a poškození jde na jeho „hlavu“ a zodpovědnost.

Otázka č. 14: U osoby Vám blízké zjistíte, že v nadměrné míře pije alkohol, což může vyvolat určitá rizika a problémy. Snažili byste se této osobě pomoci?

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
Ano	69	65	134	67 %
Spíše ano	27	27	54	27 %
Spíše ne	3	5	8	4 %
Ne	1	3	4	2 %

Odpovědi na tuto otázku můžeme vnímat jako stěžejní. Jedincům není lhostejné zdraví a bezpečí blízkých osob. Tabulka dokazuje, že by respondenti zasáhli a pomohli by jedinci s problémem užívání alkoholu.

Otázka č. 15: Podporovali byste různé preventivní programy s cílem předejít, omezit či zamezit užívání alkoholu u nezletilých?

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
Ano	77	74	151	75,5 %
Ne	23	26	49	24,5 %

Vnímání a podpora prevence je základ, který je na místě. Jsem rád, že to tak vnímá i většina studentů.

Otázka č. 16: Účastnili byste se takových programů jako realizátor či návštěvník a získané informace byste šířili dále?

	UHK	Ostatní VŠ	Celkem	Podíl v %
Ano	57	74	131	65,5 %
Ne	43	26	69	34,5 %

Poslední otázka dotazníkového šetření, která naznačuje, že by účast na preventivních programech byla o něco menší než samotná podpora.

Závěr

Závěrem je nutné zdůraznit, že problematika užívání alkoholu či závislosti na něm je složitá věc, na kterou je zapotřebí nahlížet z komplexního hlediska. Tento problém doprovází naši společnost již značně dlouhou času desetiletí, ne-li více, a z výzkumů a publikovaných zpráv je pravděpodobně jasné, že tento jev jen tak sám od sebe nezmizí a je třeba se mu nestále věnovat a usilovat o jeho změnu. První změna by měla být provedena, dle mého soudu, především u mladistvých a jejich konzumace alkoholu.

Z dotazníkového šetření můžeme usoudit, že by vysokoškolští studenti mohli působit jako možní preventisté užívání alkoholu, avšak důležitých kritérium, pro tuto činnost, by byla citová vazba k rizikovému jedinci a situace, ve které by měli preventivně působit.

Seznam použitých zdrojů

DANKO, Pavel. *Co je to alkohol* [online]. Pavel Danko, 2003 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: http://www.paveldanko.com/alkohol/index.htm#co_je_to_alkohol.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-50476-0.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

KALINA, Kamil. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. ISBN: 80-86734-05-6.

KERN, Hans. *Přehled psychologie*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2006, 287 s. ISBN 80-7367-121-2.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Vydání první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, 210 stran. ISBN 978-80-7435-575-2.

Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: MKN-10: desátá revize: aktualizovaná verze k 1. 1. 2009. 2., aktualiz. vyd. Praha: Bomton Agency, 2008, 874 s. ISBN 978-80-904259-0-3.

MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., SOPKO, B., VLACH, T., FIDESOVÁ, H., JURYSTOVÁ, L., VOPRAVIL, J., MALINOVÁ, H., 2015. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2014 [Annual Report on Drug Situation 2014 – Czech Republic]*. MRAVČÍK, V. (Ed.). Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 978-80-7440-134-3. Dostupné z: <http://www.drogy-info.cz/publikace/vyrocnizpravy/vyrocnizprava-ostavu-ve-vecch-drog-v-ceske-republice-v-roce-2014/>.

NEŠPOR, Karel a Ladislav CSÉMY. *Léčba a prevence závislosti: příručka pro praxi*. 1. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 1996. ISBN 80-85121-52-2.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Vyd. 4., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-908-8.

NEŠPOR, Karel. *Zůstat střízlivý: praktické návody pro ty, kteří mají problém s alkoholem a jejich blízké*. Vyd. 1. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-206-9. Dostupné z: <http://www.drnespor.eu/addictcz.html>.

OREL, Miroslav. *Psychopatologie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 263 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3737-9.

SKÁLA, Jaroslav. *Až na dno: fakta o alkoholu a jiných návykových látkách*. Praha: Avicenum, 1988, 144 s. ISBN 08-045-88.

ŠEDIVÝ, Václav a Helena VÁLKOVÁ, *Lidé, alkohol, drogy*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, n. p., 1988, 160 s. ISBN 28-049-88.

TICHÁČKOVÁ, Tereza. *Alkohol – je starší než samo lidstvo?* [online] Topzine.cz, 2013 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.topzine.cz/alkohol-je-starsi-nez-lidstvo-samo>.

Účinky alkoholu [online]. Klinika adiktologie, 2013 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://poradna.adiktologie.cz/article/alkohol/ucinky-alkoholu/>.

Zaostřeno. Praha: Úřad vlády České republiky, 2015-, roč. 2, č. 1, vyšlo 20. 1. 2016. ISSN 2336-8241.

KONZUMNÍ SPOLEČNOST

Michaela Klepalová

Úvod

Práce se zabývá tématem konzumní společnosti a dopady jejího chování na dnešní podobu světa. Typické pro dnešní společnost je zaměření na materiální stránku života a určitá závislost na porovnávání našich úspěchů s úspěchy druhých, přičemž výše takového úspěchu je určována především penězi a majetkem. Tradiční hodnoty jako láska a přátelství pozbyly na významu a do čela se dostal neustálý hon za štěstím skrze rostoucí majetek. Proto lidé nakupují v neuvěřitelně velkém množství i předměty, které vůbec nepotřebují. Tlak okolí a reklama je však silnější a pocit méněcennosti, jenž se dostaví v případě, že nemáme něco, co druhý ano, natolik nepříjemný, že většina lidí stejně podlehne a stane se pasivním konzumentem. A když přeci jen dojdou nakonec k poznání, že se s nově zakoupeným předmětem nedostavil tolik očekávaný pocit štěstí, pak naivně věří, že jej přinese další objekt jejich zájmu.

Tento nekonečný kolotoč vede k silné frustraci, ale i k devastaci naší planety, neboť podporuje ve velkém výrobu, přičemž na konci cesty se nachází nepředstavitelné množství odpadu. Za posledních několik let dokázalo lidstvo znečistit a zničit životní prostředí v takové šíři jako nikdy předtím. Avšak současný vývoj je do budoucna neudržitelný, neboť potřebné přírodní zdroje jsou již značně vyčerpány. Z toho důvodu je potřeba nalézt způsoby, které budou udržitelné i do budoucna, a jenž zároveň zredukují dopad výroby na životní prostředí.

Téma práce jsem zvolila, protože at' chceme nebo ne, konzumerismus se nás dennodenně dotýká, ovlivňuje a zasahuje do mnoha oblastí našeho života, ale spousta lidí to dosud nebere nijak na zřetel. Málokdo si uvědomuje, že je sám konzumentem a co to vlastně znamená. Doposud jsme byli učeni, a naše generace především, plnit si své sny, najít svůj individualismus a nebrat ohledy na nikoho a na nic. Na plnění snů není zas tak nic špatného, jako spíš fakt, že jsme se dostali do onoho bludného kruhu a neustále se honíme za majetkem, který však v drtivé většině štěstí nepřinese.

V první kapitole se zaměřuji na definici konzumní společnosti, její znaky, vznik a co se v minulosti událo, že jsme se dostali až sem. Dále jsem se snažila odpovědět na otázky, proč se lidé stávají pasivními konzumenty, proč tolik nakupují, jak se chovají, a proč se mnohdy právě nakupování stává jejich jedinou radostí v životě. V jedné kapitole se i lehce dotknu tématu reklamy a propagace jako hlavního podporovatele konzumerismu.

Na závěr práce navrhu pár jednoduchých řešení, jak snížit nepříznivý dopad na životní prostředí a žít více podle LOHAS (Lifestyles of Health and Sustainability, přeloženo jako Životní styly pro zdraví a udržitelnost).

1 Konzumní společnost

„Konzumní společnost je typ moderní industriální společnosti, v níž jsou rozhodující sociální funkce určovány spotřebou (konzumem)“ (Dostupné z <http://www.cesky-jazyk.cz/slohovky/eseje/konzumni-spolecnost.html>).

Jinými slovy se jedná o společnost, vyskytující se ve všech vyspělých zemích, která díky ekonomicky silnému prostředí a vysokému stupni globalizace, produkuje a spotřebuje mnohem více výrobků, než vyžaduje a je schopna využít. Vznik této společnosti souvisí s nástupem postmoderní doby, kdy se masově rozšířil konzum, a lidské hodnoty byly přehodnoceny. Z časového hlediska můžeme tuto změnu přibližně umístit do druhé poloviny 20. století. Velký podíl na vzniku konzumu mělo několik základních historických změn. Těmi jsou zvyšování průmyslové výroby a distribuce výrobků, díky rozvoji dopravy a komunikace, a pak také rozvoj základních tržních strategií jako jsou marketing, obchodní domy, reklama a vznik výrobních značek (Lipovetsky, 2013, s. 22-23).

Kolem roku 1950 už nebyl konzum jen záležitostí jedné privilegované skupiny, ale široké vrstvy lidí. K tomu všemu se na výsluní dostal individualismus a všichni se chtěli začít odlišovat od ostatních. Toho mohli dosáhnout pomocí zakoupených předmětů, na něž je vábily ze všech stran reklamy. Společnost se začala orientovat na přítomnost a módní zboží, kdy velký vliv měl princip půvabu a svůdnosti (Lipovetsky, 2013, s. 23).

K tomu všemu se roztrhl velký boom supermarketů a obchodních domů, které lákaly spotřebitele a nabízely jim všechny „potřebné“ materiální předměty na jednom místě. I kdyby šel člověk

pouze pro jednu věc, domů se vrátil alespoň s dalšími třemi. Jedná se o dokonalou past plnou proklamovaných výrobků, kterým nelze odolat. Vše má jediný účel – prodat (Lipovetsky, 2013, s. 58).

Shrňeme-li si to, tak základními rysy konzumní společnosti jsou; věci mají symbolickou užitnou hodnotu, což znamená, že spoluutvářejí naši identitu a pomáhají nám zvládat naše sociální role, slouží jako prostředky sebestylizace a komunikace. Svým oblečením a předměty, které vlastníme, říkáme, kdo jsme, k jaké skupině se řadíme (Zahrádka, 2014, s. 8).

Dalším znakem je, že věci mají primárně formu komodit, tedy věci nevyrábíme, ale nakupujeme za peníze v rámci tržního prostředí. V neposlední řadě je rysem konzumerismu propagace prodáváného zboží. Na scénu přichází nejrůznější reklamy v podobě letáků, inzerátů, ilustrací a v dnešní době nejčastěji v podobě televizních reklam nebo reklam na internetu (Zahrádka, 2014, s. 9).

Posledním znakem je pak možnost volby spotřebitele, kdy si musí uvědomit, co vlastně chce a jakým způsobem své potřeby uspokojí. Avšak manipulace a nátlak reklam je silný a jedinci se slabší vůlí často podléhají a nakupují předměty, které ve skutečnosti ani nechtějí, jenom proto, že jim to reklama “řekla” (Zahrádka, 2014, s. 10).

Lidé jsou hnáni do konzumního chování především vnitřní touhou být ze společenského hlediska někým vyšším, tedy chtějí dosáhnout vyššího společenského statusu, ale také již zmiňovanou agresivní reklamou.

2 Důsledky konzumní společnosti

Konzumní společnost může být brána pozitivně, ale i negativně. Z pohledu výrobců se jedná o výhodnou dobu, neboť spotřeba nejrůznějšího zboží je vysoká. Z pohledu spotřebitelů je zas velkou výhodou rozmanitý výběr zboží a jeho jednoduchá dostupnost. Na druhou stranu se spousta lidí kvůli nakupování zadlužuje, čímž se vystavují například rizikům exekuce (Zahrádka, 2014, s. 319).

Nejhorším negativem se stává bez debat ničení životního prostředí, právě velkým množstvím odpadu a dalšími ekologickými katastrofami. Největší podíl v odpadcích tvoří obaly potravin a PET lahve, které se nadále často nevyužívají (Zahrádka, 2014, s. 373).

V souvislosti s velkou spotřebou nastupuje na scénu i velké plýtvání, které se týká především vody, energií a fosilních paliv. Lidé jsou lhostejní a sobečtí a neřeší, že by měli šetřit vodou nebo omezit svícení. Znamenalo by to totiž omezení, které již nejsou ochotni tolerovat, neboť velmi z pohodlně. Jednoduše řečeno, jim příroda nestojí za to, aby změnili své návyky a snížili ze svých nároků. Lidstvo se odvrací od matky přírody a je k ní bezohledné, ale co si neuvědomuje, je fakt, že bez ní nemůže existovat (Lipovetsky, 2013, s. 35).

To vše má v konečném součtu dopad i na lidské zdraví, kdy se v posledních letech nekontrolovatelně rozšířily civilizační nemoci, protože jsou lidé v neustálém stresu, jsou frustrováni, nespokojeni, trpí chronickou únavou, a to vše, protože nedokážou najít štěstí a klid, po kterém touží. Dalším problémem je obezita z nedostatku pohybu a nadbytečné konzumace nezdravého jídla. Člověk už nemusí vstát ani z gauče, aby se mohl najíst, stačí zvednout telefon a zavolat nebo objednat jídlo on-line. Z toho lze odvodit čím dál častější výskyt infarktů a cévních onemocnění. Nesmíme ani opomenout alergie, jež jak se zdá, má dnes skoro každý (Zahrádka, 2014, s. 325-327).

Takto bychom mohli pokračovat stále dále a vyjmenovávat, jaké jsou dopady konzumerismu, ale jak je vidět, převažují spíše negativa. Už dnes se však začínají objevovat jedinci, kteří se snaží tuto společnost „uzdravit“ a ukázat jim, že se dá žít i bez zbytečného množství produktů a zároveň být šťastný a spokojený. Něco pravdy na tom bude, vzhledem k tomu, že nejšťastnější lidé jsou právě ti, kteří mají málo. Možná bychom se měli poučit od společenství, která žijí dál od civilizace svým vlastním způsobem, a snažit se více porozumět přírodě a sami sobě. Protože neustále hledáme štěstí na špatném místě.

3 Konzument

Konzument je člověk, který užívá věci ke svému uspokojení a k dosažení svých cílů, zároveň však také tyto věci nejen spotřebovává, ale i vyčerpává, sní, unosí, rozbije a podobně. Člověk pracuje, aby si za vydělané peníze mohl kupovat věci, které mu pomáhají k dosažení jeho cílů a k jeho spokojenosti (Zahrádka, 2014, s. 8).

Jedním z hlavních důvodů, proč v dnešní době tolik nakupujeme, je všudypřítomná reklama vyvíjející na nás nátlak a vytvářející iluzi

štěstí. Co si však neuvědomujeme je, že se jedná o iluzi a neustále se snažíme tuto dokonalou představu štěstí zhmotnit v našem životě. Domníváme se, že koupí dalšího předmětu, jenž je proklamován jako přínos k určitému zlepšení našeho života, se budeme skutečně cítit šťastněji, ale ve finále se cítíme právě naopak, frustrovaně a zklamaně. Proto přemíra nakupování a hromadění věcí nám štěstí nepřinese (Zahrádka, 2014, s. 147-149).

Konzumní mentalita znamená, že hodnotíme sebe na základě toho, kolik majetku vlastníme. A protože čím více věcí máme, tím "lepší" lidé jsme, nemůžeme přestat. Existuje zde však menší háček, a to v podobě mezní užitečnosti, když to, co jsme jednou koupili a čemu jsme přisuzovali určitou hodnotu, ji postupem času ztrácí. Ale jak už se jednou staneme konzumenty, je těžké uvědomit si, že naše volby nejsou zcela správné a snažit se nalézt jiná řešení (Zahrádka, 2014, s. 114-115).

Nakupování v supermarketech a nákupních centrech se již stalo určitým rituálem. Lidé se zde pravidelně scházejí, nahlízejí do výloh, zkoumají, co je nového na trhu. Obchody jsou nyní jakýmsi místem, kde se sdružují. Mladší generace se po skončení vyučování nejdou projít do přírody, ale do obchodního centra. Zde se často poflakují, zkouší tester výrobky a hrají na vystavených mobilních telefonech hry.

Dnes uznávané hodnoty se velmi liší od těch, které byly před lety. Jak již zde bylo zmíněno, odvahu, víru, naději, lásku, přátelství, moudrost vystřídaly především krása, svůdnost, moc a samozřejmě bohatství. Všichni chtějí být společensky vysoce postavení a vážení a mít naprostou finanční nezávislost, plnit si své sny v mžiku. Avšak tento koncept není reálný, alespoň ne určitě pro všechny lidi na světě. A nakonec musíme stejně štěstí hledat jinde, zkusit se spíše navrátit k původním hodnotám, které vládly dřív (Zahrádka, 2014, s. 365).

4 Reklama a média

Reklama a média mají ohromný podíl na vzniku konzumní společnosti, bez nich by se šířila podstatně pomaleji, nežli tomu bylo. Právě ohromný posun v technologiích umožnil dostupnost informací o výrobcích pro širokou veřejnost. Nejvýznamnější „masová média“, která jsou hlavním zdrojem informací pro většinu lidí, slouží nejenom jako přenašeč užitečných informací, ale často obsahuje reklamu nebo propagaci, často i skrytou (Bystřický, 2014, s. 15).

Reklama slouží jako podpora prodeje za účelem zvýšení tržby, tudíž skvěle podporuje konzumní společnost. Člověk je nabádán pro koupi a zároveň, pokud výrobek zakoupí, tím dále podporuje vznik reklamy.

Reklama může být vnímána různě, například může skvěle informovat o vlastnostech výrobku a pomoci při rozhodování, na druhou stranu mohou být takové informace poskytnuté o konkrétním výrobku často klamavé a mohou se spotřebiteli manipulovat. Marketing však často podporuje zbytečný konzum, a tím i devastaci planety (Lipovetsky, 2013, s. 48).

Některé firmy si tento problém uvědomily a snaží se to napravit tak zvanou environmentální reklamou (nebo také zelený marketing), která má za úkol ponouknout spotřebitele, aby udělal něco dobrého pro životní prostředí nebo rovnou, že zakoupením výrobku napomáhá životnímu prostředí. Jako příklad mohu uvést automobilku Škoda a jejich novou řadu aut GreenLine, kde tvrdí, že při sestavení nových vozů byl kladen důraz na ekologičtější provoz, čehož bylo dosaženo snížením spotřeby paliva a emisí oxidu uhličitého (Zahrádka, 2014, s. 58-63).

Avšak i zde se ukázalo, že výrobcům ani tak nejde o životní prostředí, jako spíš o zisk. Často jsou tyto informace klamavé a úplně neodpovídají pravdě. Tomuto fenoménu byl již přisouzen název greenwashing (Dostupné z: <http://greenwashingindex.com/about-greenwashing>).

5 Jak žít víc „greener“

Jedním z největších problémů jsou PET lahve, které jsou naprosto všude a v přírodě nemají šanci se rozložit nebo spíš přesněji řečeno, se taková PET lahev rozkládá minimálně čtyři sta padesát let (Dostupné z: <http://www.biofestival.cz/clanky/jak-dlouho-se-rozkladaji-odpadky/>). Měli bychom výrazně omezit jejich koupi a již zakoupené bez debat vyhodit přímo do tříděného odpadu. Nejlepší je však plast nekupovat vůbec. Na trhu je spousta designově nádherných znovupoužitelných lahví, které stačí zakoupit jednou a po vyprázdnění znovu naplnit vodou.

Můžeme říct, že stejně tak rozšířené jsou i igelitové sáčky a tašky. Je naprosto zbytečné si balit každou papriku nebo banán do igelitového sáčku, bohatě postačí znovupoužitelná plátěná taška. Ovoce i zelenina smí být v tašce bez igelitového sáčku a na pečivo

můžeme zakoupit menší plátěnou tašku, kterou vložíme do té větší. Žádné sáčky nejsou potřeba, už tak budeme mít košík plný potravin zabalených v plastových obalech, které nelze zakoupit bez nich. Proč ještě přitěžovat životnímu prostředí dalším plastem, když jednoduše postačí mít plátěnou tašku vždy po ruce a není nutné hromadit plastové.

Automatickým by se také mělo stát šetření vodou a elektřinou. To znamená, vypnout vodu, když si čistím zuby, zbytečně nezapínat sprchu dříve, než je potřeba a využívat funkci "malého" (3 litry pitné vody) a "velkého" (6 litrů pitné vody) splachování na toaletách. Svítit opravdu jen tam, kde je to nutné, nakoupit úsporné žárovky a nemít celý den zapnutý počítač, když na něm momentálně nepracuji.

Je dokázáno, že drtivá většina lidí, kteří jezdí do práce autem, jezdí samy i přesto, že stejnou cestou jezdí autem i jejich kolegové. Pokud není možnost jezdit na kole nebo chodit pěšky, je pochopitelné, že člověk k transportu zvolí auto, které je rychlé a pohodlné. Ale určitě by nebylo na škodu se domluvit s kolegy z práce a jezdit jedním autem třeba ve třech. Ušetří se tím peníze i příroda.

Dalším velkým problémem je kácení lesů kvůli papíru. Přitom pár jednoduchých kroků ke snížení spotřeby papíru dokáže divy. Papír ušetříme například zapisováním poznámek do počítače nebo chytrého telefonu, nepoužíváním papírových kelímků a investicí do kvalitního kelímku, který vydrží a obsluhu kavárny poprosit, zda by do něj kávu nenalili. V některých kavárnách dávají dokonce za vlastní hrnek slevu na nápoj. Významně se také ušetří lesy, pokud budeme používat pouze jeden papírový ubrousek při utírání rukou. Utřít ruce do sucha lze s každým ubrouskem, stačí si ruce před utřením otřepat a až poté osušit. Na internetu lze najít různé návody, jak správně složit ubrousek, aby byly ruce suché. A papírové utěrky v kuchyni můžeme nahradit těmi látkovými, které se dají dobře vyprat.

Poslední věc, jež zde uvedu, jsou možnosti zpracování starých věcí tak, abychom je ještě nemuseli vyhodit. V poslední době je velmi populární upcycling, což je proces, kdy přeměníme starou a nepotřebnou věc v nové produkty. Například z obyčejného starého trika se dají vyrobit různé věci, od nákupní tašky až po domeček pro kočky a z nefunkčních žárovek lze vytvořit zajímavě vyhlížející svíčky nebo květináče pro sukulenty. Všechno to záleží na fantazii, šikovnosti a člověk musí chtít.

Pokud však přeci jenom nemám dostatek tvůrčích schopností, ale je mi líto dané věci vyhazovat, protože ještě mohou posloužit, nabízí se zde možnost tyto věci darovat lidem a organizacím, které je potřebují a využijí. Uděláme dobrý skutek a zároveň pomůžeme naší planetě.

Závěr

Jedna z věcí, která mne na dnešní společnosti vadí nejvíce, je právě nadspotřeba, lhostejnost a nezáměr lidí. Nedokážu pochopit, proč drtivá většina lidí nechce alespoň malým dílem pomoci naší planetě. Dělá mi starosti, že podoba světa se mění a naše pohodlnost a konzumerismus zanechává na planetě ošklivé jizvy.

Nejenom na internetu se nabízí nesměrné množství rad a způsobů, jak méně spotřebovat a používat více věci s rozumem a rozmyslem. Ve videích je názorně předváděno, jak šetřit vodu, jak skládat papírové ubrousky, jak nakupovat s minimem plastu a obalů nebo jak si vyrobit vlastní kosmetiku a domácí čističe bez chemie. Přesto se v mém okolí minimum lidí chová ekologicky, ačkoliv všechny výše uvedené způsoby, jak žít více v souladu s přírodou, znají nebo o nich nějakým způsobem slyšeli. Na konci dne stejně vidím, jak ženy na toaletách hladově vytahují jeden papírový ubrousek za druhým, nákupní košíky plné ovoce a zeleniny v igelitových sáčkách, nedopalky všude po chodnících, odpadky v příkopech, PET lahve v oceánech, zácpy na silnicích a chemii nacpanou i tam, kde vůbec není potřeba.

Domnívám se, že je ten nejvyšší čas, aby lidé pochopili vážnost situace, která nastala a začali jednat uvědoměle, a ne jako pasivní konzumenti, kteří koupí vše, co jim reklama ukáže. Protože reklamy bez pozornosti a výrobky bez poptávky ztrácejí na významu.

Ponechávám si však pozitivního ducha a věřím v nápravu chování lidí vůči naší planetě. Jen doufám, že Konrad Lorenz neměl pravdu, když v knize Osm smrtelných hříchů civilizace napsal, že si své chyby uvědomíme příliš pozdě.

„Když civilizace ve slepém vandalismu ničí živou přírodu, jež ho obklopuje a živí, ohrožuje samo sebe ekologickým zruinováním. Patrně si začne uvědomovat své chyby, až když je pocítí ekonomicky, to však už bude nejspíš pozdě“ (Lorenz, 2014, s. 31).

Seznam použitých zdrojů

BYSTRICKÝ, Jiří a kol. Mediální moderna: *studie k soudobým formám de-abstrakce a mediality*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. 162 s. ISBN 978-80-7465-118-2.

LIPOVETSKY, Gilles a CHARLES, Sébastien. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2013. 144 s. Střed; 105. ISBN 978-80-7260-283-4.

LORENZ, Konrad. *Osm smrtelných hříchů civilizace*. V nakl. Leda vyd. 1. Voznice: Leda, 2014. 137 s. ISBN 978-80-7335-239-4.

ZAHRÁDKA, Pavel, eds. *Spotřební kultura: historie, teorie a výzkum*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014. 438 s. ISBN 978-80-200-2372-8.

Jak dlouho se rozkládají odpadky. In: *Biofestival: Chovejme se slušně k naší planetě, máme jen jednu!* [online]. www.BioFestival.cz, 2014 [cit. 2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.biofestival.cz/clanky/jak-dlouho-se-rozkladaji-odpadky/>.

JIŘKA. Konzumní společnost. In: *Český-jazyk.cz: Studentský underground* [online]. Český-jazyk.cz, 2011 [cit. 2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.cesky-jazyk.cz/slohovky/eseje/konzumni-spolecnost.html>.

What Is Greenwashing? In: *Greenwashing Index: Help keep advertising honest* [online]. EnviroMedia Social Marketing, 2016 [cit. 2016-01-15]. Dostupné z: <http://greenwashingindex.com/about-greenwashing/>.

MOŽNÉ PŘÍSTUPY K POJETÍ DUCHOVNÍ SLUŽBY U POLICIE ČR

Kristýna Zemánková

Úvod

Institut duchovní služby u policejních složek je samozřejmostí již pro mnoho států v Evropě i mimo ni. U nás v České republice je vše zatím na rovině dohadů mezi zástupci katolické církve, dalších křesťanských církví, zástupci Ministerstva vnitra a policejního prezidia. Ještě před několika lety se zástupci státu nechali slyšet, že duchovní služba u policie v České republice je zbytečná, neboť u Policie ČR nejsou křesťané zastoupeni v takové míře oproti jiným zemím a ti, kteří jsou členové různých církví, mají možnost požádat o rozhovor své kněze a pastory. Na argument, že u armády se již duchovní služba celkem dobře zavedla, zazněl protiargument, že v armádě je zcela jiná situace dána zahraničními misemi, kdy jsou vojáci (myšleno zřejmě věřící) delší dobu bez možnosti obrátit se na svého duchovního (Jiříčka, 2011). Protože zde však již dobře funguje služba duchovních v rámci projektu posttraumatické intervenční péče (PIP),⁷⁹ podařilo se postupně zástupce debaty o policejních kaplanech z řad ministerstva vnitra a Policie ČR přesvědčit, že duchovní služba u policie má své nezastupitelné místo podobně jako služba psychologů. Neboť zatímco psycholog může svou pomoc směřovat výhradně k duševním pochodům člověka, je zde potřeba někoho, kdo by pomáhal s duchovními věcmi člověka. Tím není myšleno náboženství, ale ty nejhlubší otázky, jaké si jedinec sám v sobě klade, těmi jsou např. smysl života, smysl utrpení, otázky štěstí, spadá sem i oblast morálky a svědomí. Není pochyb, že některé z těchto otázek se příslušníků policie dotýkají naprosto zásadním a pro ně specifickým způsobem.

V současné době zástupci zúčastněných stran diskuse nad zavedením duchovní služby u Policie ČR stojí před otázkou, jak tuto instituci pojmout. Jako nejvhodnější způsob se nabízí zkoumat již existující modely duchovní služby u policie v jiných zemích a také

---

⁷⁹ „Dne 17. října 2002 podepsal ministr vnitra dohodu s ČBK a ERC o účasti osob vykonávajících duchovenskou službu na systému poskytování posttraumatické intervenční péči příslušníkům Policie ČR“ (Svoboda, 2007, s. 14).

duchovní službu v Armádě České republiky (dále AČR). Tuto cestu jsem se rozhodla pro svou seminární práci následovat i já, kdy se budu věnovat Duchovní službě AČR a dále slovenské duchovní službě u policie pro vzájemnou blízkost v pojetí a organizaci policie na Slovensku a u nás. Tyto modely budou výchozí inspirací pro rozhovor s vybraným respondentem. Rozhovor si klade za cíl seznámit se s konkrétním názorem na danou problematiku a tento názor konfrontovat s předloženými modely duchovní služby, a tím přispět k široké debatě na téma zavádění duchovní služby u Policie ČR. Což je rovněž cíl celé práce.

1 Dva modely duchovní služby

Jak již bylo napsáno, možný a snad i nejvhodnější (Laňka, 2012a, s. 165) způsob, jak utvořit optimální model duchovní služby u policie v naší zemi spočívá v porovnání různých modelů, převzatých jednak ze zemí, kde instituce duchovní služby u policie již dobře funguje, a jednak z modelu Duchovní služby AČR. Tento model se zdá být velmi přínosný, neboť má s výchozí situací pro duchovní službu u Policie ČR mnoho společného. Zdůrazněme alespoň některé body: vojenské kaplanství v AČR nenavazovalo na žádnou tradici, a proto se v relativně nedávné době (založeno roku 1998) ocitlo v přesně takové situaci, jako se nyní nachází otázka policejního kaplanství. V souvislosti s armádní duchovní službou navíc mluvíme o naší zemi, a ta je v mnohém specifická. Připomeňme skutečnost, že se Česká republika řadí na přední místa mezi ateistickými zeměmi (Novotný, 2012, s. 79). Dalším, téměř unikátem naší země je fakt, že dosud nemá podepsanou smlouvu o odluce církve a státu. Tyto dvě poznámky, a nyní především tu druhou, zde uvádíme proto, že toto české specifikum pocítíme tehdy, až budeme porovnávat model duchovní služby, jak je uskutečňován v sousedním Slovensku. To je naší zemi co do řešení policejních struktur velmi podobné, dokonce také zde vznikla duchovní služba u policie teprve nedávno, a proto by se mohlo zdát, že můžeme z jeho modelu mnoho čerpat. Ovšem rozdíl v religiozitě obou zemí, a tím i rozdíl v legislativním uspořádání vztahu církve a státu je natolik zásadní, že slovenský model nelze přijmout beze změn. Přístupme však nyní již k samotnému stručnému představení jednotlivých modelů.

1.1 Slovenská republika

Řekli jsme, že slovenská policie má značně podobnou strukturu a společnou historii jako česká policie, a to může v řešení otázky vzniku instituce policejního kaplana výrazně pomoci. Duchovní služba u policie má na Slovensku ovšem specifika, která jsou téměř neuskutečnitelná v naší zemi. V první řadě jde o organizační specifikum, kdy je duchovní služba organizována současně napříč třemi rezorty, tedy pro ozbrojené síly (ministerstvo obrany) a pro ozbrojené sbory a záchranné sbory (ministerstvo vnitra – policie, hasičský záchranný sbor a horská služba; ministerstvo spravedlnosti – kaplani ve vězeňství a pro justiční stráž). Vzhledem k tomu, že v České republice je již dobře zavedena jak duchovní služba v armádě, tak i ve vězeňství, zdá se zbytečné otázkou sloučení po vzoru Slovenska jakkoli řešit. Dalším specifikem je, že na Slovensku existuje dvojí duchovní služba: katolická – vzniklá uzavřením smlouvy mezi státem a Svatým stolcem roku 2002 (Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svatou Stolicou, 2002) a ekumenická, která vznikla roku 2005 prostřednictvím smluvní dohody mezi státem a zástupci registrovaných církví, kromě katolické, a náboženských společností (Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými církvami a náboženskými spoločnosťami, 2005).

1.1.1 Katolická duchovní služba

Co se týče organizační struktury, pak katolická duchovní služba má svého představeného – vikáře, nad kterým je ještě ordinář mající v kompetenci řízení všech duchovních katolické církve jak pro ozbrojené síly, tak pro ozbrojené sbory a záchranné sbory (Výročná správa ordinariátu OS a OZ SR, 2015, s. 4). Policejní kaplani, kteří jsou ve služebním poměru v rezortu ministerstva vnitra, jsou ideálně přítomni na každém krajském ředitelství, dále na všech vzdělávacích institucích, což jsou čtyři střední policejní školy a jedna policejní akademie (Výročná správa ordinariátu OS a OZ SR, 2015, s. 5). V současné době na Slovensku působí 10 katolických policejních kaplanů: až na jednu výjimku na každém Krajském ředitelství, navíc na jednom Okresním ředitelství a ve třech vzdělávacích zařízeních (Ministerstvo obrany SR, © 2011b).

Ještě doplníme, že policejním kaplanem může být pouze katolický duchovní, tedy řádně vysvěcený muž (Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svatou Stolicou, 2002, čl. 4).

1.1.2 Ekumenická duchovní služba

V ekumenické duchovní službě je v čele ozbrojených složek a ozbrojených sborů generální duchovní, jehož pravomoci nejsou dány, jako v případě katolické strany, kanonickým (církevním) právem, ale vnitřními pravidly, která si ustanovily církve a náboženské společnosti účastné na dohodě. Generální duchovní se proto zodpovídá Ekumenické radě církví (Dohoda mezi Slovenskou republikou a registrovanými církvami a náboženskými společnostmi, 2005, čl. 2). V organizační hierarchii, budeme-li se zabývat již pouze resortem ministerstva vnitra, je pod generálním duchovním ředitel, který koordinuje činnost policejních kaplanů dvou krajských ředitelství a třech okresních ředitelství a jedné policejní akademie, která je však v současné době neobsazená (Ministerstvo obrany SR, © 2011a). Duchovní službu vykonávají ordinovaní duchovní z registrovaných církví nebo náboženských společností, kteří jsou ve služebním poměru v rezortu ministerstva vnitra (Dohoda mezi Slovenskou republikou a registrovanými církvami a náboženskými společnostmi, 2005, čl. 5).

1.1.3 Úkoly policejního kaplana

Hlavní činností policejního kaplana jak z katolické, tak ekumenické strany je pastorační činnost, která zahrnuje výuku náboženství, vedení bohoslužeb a organizaci různých duchovních aktivit, jakými jsou např. exercicie (několikadenní meditace) nebo náboženské poutě (Výroční správa ordinariátu OS a OZ SR, 2015, s. 6). Mezi nejčastější pastorační činnosti však patří rozhovory, které jsou vedené s diskretností a ze zákona podléhají mlčenlivosti (Zákon č. 308/1991 Sb., §8). Rozhovory se mohou týkat jakékoli oblasti života policisty, tedy ne pouze jeho profese, ale také jeho vztahů a osobních problémů mimo pracoviště. Duchovní může být rovněž nápomocen při řešení vnitřních konfliktů ve svědomí policisty. Policejní kaplan je pro rozhovory k dispozici také rodinným příslušníkům policistů, pro civilní zaměstnance a jejich rodiny. Dále patří k jeho úkolům pomáhat spolu s psychologem jakožto krizový intervent při mimořádných událostech (Ústredie ekumenickej pastoračnej služby v OS SR a OZ SR, 2015, s. 3-4).

Kaplan je dále poradcem nadřízeného velitele v oblasti mravních hodnot a mezilidských vztahů, posiluje etické vědomí policistů prostřednictvím organizování vzdělávacích akcí v oblasti

etiky a morálky, povzbuzuje policejní týmy k přátelské atmosféře na pracovišti. V neposlední řadě má na starosti sociální a charitativní službu pro dlouhodobě nemocné nebo hospitalizované příslušníky a zaměstnance policie a jejich příbuzné a pro bývalé příslušníky policie, kterým je vyplácena důchodová renta (Ústredie ekumenickej pastoračnej služby v OS SR a OZ SR, 2015, s. 3-4).

1.2 Model Duchovní služby Armády České republiky

„V čele duchovní služby stojí hlavní kaplan AČR, který je přímo podřízen náčelníkovi Generálního štábu AČR“ (Smlouva mezi ERC a ČBK, 1998, čl. 6). Vojenský duchovní je přímo podřízen veliteli útvaru, ke kterému byl přiřazen, a působí jako jeho poradce. „Po odborné stránce je podřízen vojenskému duchovnímu na vyšším velitelském stupni“ (Smlouva mezi ERC a ČBK, 1998, čl. 7). Protože se zároveň jedná o duchovního určité církve, nesmíme zapomínat ani na jeho církevní podřízenost v rámci struktury jeho domovské církve (Smlouva mezi ERC a ČBK, 1998, čl. 8).

Do duchovní služby je vyslán vojenský kaplan jako zástupce všech církví, které se účastní smlouvy ČBK a ERC. Kaplan musí splňovat tři kritéria. Osobní, které se skládá ze schopnosti komunikace v drsném prostředí a schopnosti snášet samotu, dále je důležitá samostatnost a rovněž znalost angličtiny. Vojenské kritérium je dáno absolvováním základní vojenské služby či odpovídajícím vojenskému výcviku. Kandidát musí zároveň splňovat podmínku věku, kdy nesmí být v době nástupu starší 40 let, musí být fyzicky zdatný s odpovídajícím zdravotním stavem. V neposlední řadě jde o církevní kritérium, kde je podmínkou teologické vzdělání (plná kvalifikace pro vedení sboru či farnosti), minimálně dvouletá pastorační praxe ve farnosti nebo sboru, církevní pověření od vlastní církve a chápání služby duchovního jako primárně neevangelizační (tedy nechápat tuto službu jako jakousi agitaci ke vstupu do církve) a v ekumenickém rozměru (Smlouva mezi ERC a ČBK, 1998, čl. 9).

Duchovnímu se nesmí ukládat takové úkoly, které nesouvisí s jeho činností. Nemůže být např. nucen používat zbraně (Dodatkový protokol II. k Ženevským úmluvám, 1949, čl. 19). Vojenskému kaplanovi je ze zákona zaručeno právo na mlčenlivost (Zákon č. 308/1991 Sb., § 8).

Vojenský duchovní má tuto náplň práce: je poradcem velitele v oblasti lidských hodnot, vojenské etiky, morálky a mezilidských vztahů; aktivní motivací vytváří pozitivní atmosféru v útvaru; je k dispozici příslušníkům jednotky, ve které působí, i jejich rodinným příslušníkům, pro osobní diskrétní rozhovor; vykonává nebo zabezpečuje duchovní službu pro pracovníky rezortu Ministerstva obrany a jejich rodiny včetně bohoslužeb pro všechny církevní denominace, které se účastní dohody; hájí zájmy pracovníků rezortu Ministerstva obrany, a jejich rodin, kteří jsou jiného vyznání; spolupracuje s pracovníky, kteří zabezpečují příznivé sociální podmínky v rezortu Ministerstva obrany (Smlouva mezi ERC a ČBK, 1998, čl. 10).

Kromě těchto činností, které jsou vymezeny ve smlouvě mezi ERC, ČBK a Českou republikou se, dle zkušeností samotných vojenských kaplanů, jeví jako důležité zmínit také službu přítomností, tedy být s vojáky v „co největším množství aktivit jak služebních, tak i společenských“ a službu skryté modlitby: „modlit se s těmi, kdo to umí, a modlit se za ty, které to nikdo nenaučil“ (Laňka, 2012b, s. 104).

Kaplani jsou ideálně zastoupeni v každém útvaru a vzdělávacím zařízení. V současné době u Armády ČR působí 32 vojenských kaplanů z osmi křesťanských církví (Ministerstvo obrany, © 2014-2014). Na jednoho kaplana připadá v průměru cca 875 lidí. Dodejme, že „zvláště v misích se vytvářejí dlouhodobé přátelské vazby (voják x kaplan)“ (Hudousek, 2016).

2 Empirická část – rozhovor a jeho interpretace

2.1 Cíl rozhovoru

Následuje empirická část práce, která je vedena kvalitativní metodou formou polostrukturovaného rozhovoru. Pomocí něho bude představen jeden konkrétní názor na to, co by mělo být v uvažování nad službou policejního kaplana podstatné. Toto je tedy cíl, ke kterému je rozhovor veden. Tento názor bude následně konfrontován s poznatky uvedenými v teoretické části práce.

2.2 Respondent

Respondent, se kterým je rozhovor veden, je třiatřicetiletý muž, příslušník Policie ČR, vykonávající službu u pořádkové policie.

Je ve funkci zástupce vedoucího obvodního oddělení, má teologické vzdělání a díky své křesťanské víře získal na oddělení přirozenou důvěru svých kolegů, se kterými vede diskrétní rozhovory na různá témata. Sám se proto přesvědčuje o významu zřizování duchovní služby mezi příslušníky Policie ČR i ve většinově ateistické společnosti.

Respondent byl předem se základní strukturou otázek seznámen, bylo mu předloženo téma práce a cíl výzkumu. Byl vyžádán jeho souhlas se zvukovým záznamem a jeho následnou interpretací. V rámci samotného rozhovoru bylo respondentovi předloženo sedm základních dotazů, které se podle potřeby rozvíjely v dotazy doplňující. Na základě uskutečněného rozhovoru bylo provedeno jeho zpracování v konfrontaci s představenými modely fungování duchovní služby.

2.3 Interpretace jednotlivých odpovědí

Co může (měla by) policistům nabídnout duchovní služba?

Pro respondenta jasně převládá názor, že nejvýznamnější nabídkou by byla možnost osobního rozhovoru, ve kterém by byla zaručena diskrétnost. Respondent zdůraznil důležitost takových rozhovorů, ačkoli si to mnohdy sami policisté neuvědomují, protože to neznají, a proto ani nevědí, že by mohli chtít nějakou takovou službu vyžadovat. Je ovšem přesvědčen, že kolegové potřebu o určitých otázkách mluvit skrytě mají. Respondent se zároveň domnívá, že pokud by nabídka duchovní služby byla aktuální, a byla by dostatečně dostupná, policista by se postupně naučil ji přijímat.

Co se týče dalších úkolů, které by mohl zastávat policejní kaplan, tak mezi ně určitě patří pomoc při krizové intervenci, oznamování špatných zpráv, následná péče o oběti trestných činů či jiných tragických událostí. Respondent souhlasí s možností, že by kaplan bděl také nad vysloužilými a dlouhodobě nemocnými policisty.

Již méně je přesvědčen o uplatnění vzdělávání (v oblasti etiky) jakožto jeho úkolu. Muselo by být spíše v rámci vícedenních školení pro určité skupiny policistů (např. vedoucí, zástupci, policisté v projektu PIP, ...) Respondent se domnívá, že jednotlivé přednášky otevřené pro všechny policisty, by se nesetkaly s přílišnou odezvou. Zároveň však nevyklučuje, že se toto může zavedenou praxí časem změnit.

Skepticky vnímá službu liturgických úkonů a ceremonií v rámci policejních oslav. Obává se, že v současném společenském klimatu by to mohlo působit spíše kontraproduktivně, že by policisté vnímali kaplana ne jako jednoho z nich, ale jako toho, který tam je „přes tu parádu“. Respondent neváhá použít dokonce slovo „šaškárna“, čímž vyjadřuje mnohý postoj nejen policistů v naší zemi. Něco jiného by ovšem byly např. mše sloužené jako zádušní za zemřelé kolegy nebo za oběti trestných činů a tragických událostí.

V čem by se měl duchovní lišit od psychologa?

Respondent na tento dotaz odpověděl shodně s tím, v čem je spatřován základní rozdíl mezi těmito dvěma službami. Mimo jiné mluvil o tom, že duchovní může pomáhat v oblastech týkajících se nějakého směřování k vyšším hodnotám, k něčemu, co nás přesahuje – nás jako lidi. Za psychologem by policista spíš přišel např. s nějakými somatickými projevy vyplývajícími ze stresu nebo prodělaného traumatu, které souvisejí s výkonem jeho povolání.

Jak velkou roli hraje to, aby policejní kaplan byl znalý specifík, která policejní práce obnáší?

Pro respondenta je podstatné, aby policejní kaplan znal specifika této profese. A to nikoli pouze teoreticky (např. z přípravného kurzu), ale aby je znal ze své osobní zkušenosti. Podle něj je to důležité ze dvou důvodů: Kaplan se bude více orientovat v potřebách konkrétních policistů (respondent osobně zažívá skutečnost, že toto může být velikou výhodou; sám by byl vděčný za možnost rozhovoru s duchovním, který ze zkušenosti ví, jaké je to být v „akci“) a je to také důležité kvůli navázání primární důvěry mezi kaplanem a policistou.

Jak by měl být kaplan začleněn do organizační struktury Policie ČR (rozmístění, koordinace)?

Co se týče organizace duchovní služby, respondent se domnívá, že armádní model v tom, jak je uzavřena smlouva o Duchovní službě AČR a také v hierarchickém uspořádání, kdy v čele působí hlavní kaplan, by mohl být dobrou inspirací. Dále by podle respondenta bylo ideální, kdyby kaplan byl přítomen alespoň na každém okrese, což souvisí s onou službou přítomností, a tudíž s dostupností nabídky duchovní služby.

Je podstatné, aby kaplan byl duchovním (ordinovaným/vysvěceným)? Proč?

Respondent si nedovede představit, že by kaplan nebyl duchovním.⁸⁰ Domnívá se, že již jeho duchovní stav (tedy ještě před navázáním bližšího kontaktu) je pro ostatní zárukou něčeho výjimečného, na co se mohou spolehnout. Nabízí se hlavně záruka mlčenlivosti a nekritického přijetí každého bez obavy z odsuzování. Tento duchovní stav není dle respondenta možný nahradit pouhým pověřením domovské církve. Je to něco, co toho člověka i danou církevní instituci předchází, převyšuje. Věřící laici mohou s kaplanem pouze spolupracovat, např. jako jakási spojka mezi policisty a kaplanem.

Pokud dobře funguje neinstytucionalizovaná duchovní služba alespoň na některých odděleních takovým způsobem, že policista – kolega má u ostatních důvěru a neformálním způsobem s nimi vede rozhovory, k čemu vůbec zavedení instituce kaplana? Co kaplan dává navíc?

Dle respondenta je institucionalizovaná duchovní služba nutná pro zavedení určité formy, která bude garantovaná zvnějšku. Bude tu již někdo, kdo bude mít v popisu práce být tu pro policisty. Navíc bude zaručena určitá odbornost, protože není u každého věřícího samozřejmostí, že by ho jeho víra předurčovala, že bude znát odpovědi na otázky nebo že je bude moci vhodně vysvětlit.

Rozhovory mezi kolegy se dějí spontánně např. v pauze u kávy nebo po práci v hospodě. Jak by se ale kaplan, který není přímo na oddělení, dostal k těm konkrétním policistům? Dostával by se nějak on k nim, nebo by čekal ve své kanceláři, až se u něj někdo objeví?

Respondent znovu připomíná, že je důležité být policistům co nejbližší. Je zřejmě nereálné očekávat, že kaplani budou spolu s policisty sloužit. Je proto zásadní hledat jiné možné oblasti a akce,

---

⁸⁰ Jak je tomu např. v německém modelu, kterému jsme se v této práci nevěnovali. Tam vedle ordinovaných duchovních slouží jakožto policejní kaplani také církvemi pověřeni laici (tedy neordinovaní/nesvěcení).

kde se mohou formálně i neformálně obě strany setkávat. Respondent vyjmenovává namátkou: služební porady, tělocvik, společné grilování nebo neformální setkání v restauraci/hospodě apod.

2.4 Shrnutí

Po konfrontaci dvou představených modelů s názorem respondenta lze konstatovat, že respondent vnímá především model Duchovní služby AČR jako důležitou inspiraci pro zformování instituce duchovní služby u Policie ČR; často se na něj odvolává. Tak je tomu např. v otázce organizace, kdy se jeví jako logické, aby se Česká republika vydala spíše tou cestou, jakou se vydala armádní duchovní služba, jejíž existenci zaručuje smlouva mezi státem, katolickou církví (zastoupenou ČBK) a Ekumenickou radou církví. Ve dvou podstatných bodech se respondent shodnul s oběma předloženými modely, totiž co se týče úkolů kaplana a jeho samotné definice (teologické vzdělání, řádně ordinovaný/vysvěcený duchovní). Rovněž shodně s obecně přijímanými tvrzeními rozlišuje kompetence duchovního a psychologa.

V celém rozhovoru je respondentem kladen důraz na to, že je velmi potřebné, aby kaplan byl znalý specifik policejní práce, aby věděl, co to znamená být „v akci“, podobně, jak je to známo vojenskému kaplanovi. Pro policisty je, dle respondenta, rovněž důležité, aby kaplan mezi policisty sloužil svou přítomností. Aby jim byl pokud možno co nejbližší a aby oni mohli vnímat jeho službu jako dostupnou. Zůstává velkou otázkou, jakým způsobem se může kaplan policistům přiblížit. Neboť, nakolik se osvědčuje přínos blízkosti kaplana v Armádě ČR, kdy je skutečně jedním z vojáků, což jim dokazuje především na vojenských misích v zahraničí, je jasné, že tento model nemůže být takto uskutečňován v policejním sboru. Ono přibližování obou stran bude nutné realizovat postupně, a to za přičinění vedoucích funkcionářů, s nápaditostí kaplanů samotných a s přispěním policistů, kteří této službě budou od samého počátku nakloněni (tedy např. – ale nejen – věřících policistů).

Závěr

Tato práce si kladla za cíl přispět svým dílem do všeobecné debaty o tom, jaká podoba instituce duchovní služby u Policie ČR by měla být utvořena, aby přinášela co největší možný užitek samotným policistům.

Práce se proto nejprve zabývala dvěma modely duchovní služby, které by podle mnoha předpokladů mohly mít blízko k našim českým podmínkám. Jednalo se tedy o slovenský model duchovní služby u policie a model duchovní služby u Armády ČR. V druhé části práce pak byly tyto modely konfrontovány s názorem vybraného respondenta – policisty, který jsme získali pomocí kvalitativní metody formou polostrukturovaného rozhovoru.

Konfrontace ukázala, že jako přínosný a inspirativní se jeví obzvláště armádní model. Z celého rozhovoru byl nejvíce akcentovaný požadavek možnosti kdykoli se obrátit na svého kaplana, a vůbec požadavek, aby měli možnost svého kaplana dobře poznat jak během formálních, tak možná i více na neformálních setkáních. Jeví se rovněž jako žádoucí, aby měl policejní kaplan, kromě splnění všech církevních kritérií, za sebou také praxi v ozbrojených složkách.

Tyto informace, které práce přináší, vnímám pro případnou diskusi na téma policejních kaplanů jako podstatné, a domnívám se proto, že cíl této práce byl úspěšně splněn.

Seznam použitých zdrojů

Dodatkový protokol II. k Ženevským úmluvám ze dne 12. srpna 1949.

Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ic veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky z 28. apríla 2005.

HUDOUSEK Vladimír, 18-02-2016. Re: *Pár dotazů ohledně kaplanování v AČR* [elektronická pošta]. Message to: Kristýna Zemánková. [cit. 2016-02-19]. Osobní komunikace.

JIŘIČKA, Jan. Policistům by se stresem mohli pomáhat kaplani, Lessy zjistí zájem. In: *Idnes.cz* [online]. [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/policie-mozna-bude-mit-vlastni-duchovni-sluzbu-fro-/domaci.aspx?c=A110525_081251_domaci_jj.

LAŇKA, Jiří, 2012a, K ustanovení duchovní služby u Policie ČR, In: *Východiska a perspektivy duchovní služby u policie*. Vyd. 1. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. s. 163–167. Opuscula; 7. ISBN 978-80-7394-391-2.

LAŇKA, Jiří, 2012b, Prvky Duchovní služby Armády ČR využitelné v duchovní službě u Policie ČR, In: *Východiska a perspektivy duchovní služby u policie*. Vyd. 1. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. s. 102-104. Opuscula; 7. ISBN 978-80-7394-391-2.

MINISTERSTVO OBRANY, © 2014-2014. Vojenští kaplani. *Duchovní služba armády České republiky* [online]. [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://www.kaplani.army.cz/vojensti-kaplani>.

MINISTERSTVO OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, © 2011a. Úrad ekumenickej pastoračnej služby MV SR. *Ústredie ekumenickej pastoračnej služby v OS SR a OZ SR* [online]. [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://www.mosr.sk/urad-ekumenickej-pastoracnej-sluzby-mv-sr/>.

MINISTERSTVO OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, © 2011b. Vikariát Ordinariátu OS a OZ SR MV SR. *Ordinariát ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky* [online]. [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://www.ordinariat.sk/vikariat-ordinariatu-os-a-oz-sr-mv-sr/>

NOVOTNÝ, Jiří, 2012. *Vývoj religiozity v České republice* [online]. Brno [cit. 2013-06-24]. Dostupné také z: http://is.muni.cz/th/316753/esf_m/. Diplomová práce. ESF MU. Vedoucí práce Josef Kunc.

Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí o podmínkách vzniku a působení duchovní služby v resortu ministerstva obrany ze dne 3. června 1998.

SLOVENSKEJ REPUBLIKY A OZBROJENÝCH ZBOROCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2015. *Výročná správa za rok 2014* [online]. Bratislava [cit.: 2016-02-19]. Dostupné z: http://www.mosr.sk/data/files/3128_eps-vyrocná-správa-2014.pdf.

SVOBODA, František, 2007. *Legislativní prostředí pro činnost církví a náboženských společností*. Brno: Centrum pro výzkum neziskového sektoru. 20 s. ISBN 978-80-239-8481-1.

ÚSTREDIE EKUMENICKEJ PASTORAČNEJ SLUŽBY V OZBROJENÝCH SILÁCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY A OZBROJENÝCH ZBOROCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2015. *Výročná správa za rok 2014* [online]. Bratislava [cit.: 2016-02-19]. Dostupné z:

http://www.mosr.sk/data/files/3128_eps-vyrocná-sprava-2014.pdf.

Výročná správa ordinariátu ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, 2015 [online]. Bratislava [cit.: 2016-02-19]. Dostupné z: http://www.ordinariat.sk/data/files/3122_vyrocná_sprava_ordinariat2014.pdf.

Zákon č. 308/1991 Sb., o svobode náboženskej víry a postavení cirkví a náboženských spoločností; rovněž slovenská verze.

Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svatou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky z 21. augusta 2002.

Název: STUDENSTKÁ SOCIALIA 2016
Sociální problémy na počátku 21. století, jejich
možná prevence a způsoby řešení

Editor: Bc. Martin Knytl

Rok vydání: 2018

Místo vydání: Hradec Králové

Počet stran: 138

Vydání: první

© Katedra sociální patologie a sociologie PdF UHK

Vydalo nakladatelství GAUDEAMUS jako svou 1667. publikaci.

ISBN 978-80-7435-731-2